

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra právních dějin

**ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA
V PLZNI**

RIGORÓZNÍ PRÁCE

**Mimořádný lidový soud v Chebu, Mimořádný lidový soud v Litoměřicích a
Terezín**

Plzeň 2017

Mgr. Vojtěch Holečko

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ
Katedra právních dějin

RIGORÓZNÍ PRÁCE

**Mimořádný lidový soud v Chebu, Mimořádný lidový soud v Litoměřicích a
Terezín**

Zpracoval: Mgr. Vojtěch Holečko

Studijní obor: Právo

Vedoucí rigorózní práce: JUDr. Antonín Lojek, Ph.D

Pracoviště: Katedra právních dějin

Plzeň 2017

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci napsal samostatně. Použil jsem vyznačené zdroje, z kterých jsem při práci čerpal, jak je v takovéto vědecké práci obvyklé.“

Plzeň, listopad 2017

.....

podpis

Poděkování

Rád bych poděkoval svému vedoucímu práce, JUDr. Antonínu Lojkovi, Ph.D., za jeho vstřícnost a trpělivost, kterou se mnou měl zejména v posledních týdnech před odevzdáním práce. Poděkování patří také zaměstnancům státního oblastního archivu v Plzni a Litoměřicích, kteří mi byli vždy nápomocní. V poslední řadě bych rád poděkoval svým blízkým, kteří mi byli podporou. Tuto práci bych rád věnoval všem padlým během druhé světové války.

OBSAH

1. ÚVOD	7
2. DOBOVÉ SOUVISLOSTI	10
2.1. VÝVOJ DO ROKU 1918	11
2.2. 1918-1938 - PRVNÍ REPUBLIKA	12
2.3. OBDOBÍ NESVOBODY 1939-1945	16
2.3.1. ČESKÝ DOMÁCÍ ODBOJ	17
2.3.2. ZAHRANIČNÍ ODBOJ	18
2.4. OBDOBÍ 1945 – 1948	19
3. DEKRETY PREZIDENTA REPUBLIKY	22
3.1. DEKRETY A ODSUN NĚMCŮ	23
3.1.1. OPATŘENÍ POVÁLEČNÉHO USPOŘÁDÁNÍ	23
3.1.2. RETRIBUČNÍ DEKRETY PREZIDENTA REPUBLIKY	24
3.1.3. KOŠICKÝ VLÁDNÍ PROGRAM	24
3.1.4. ODSUN NĚMCŮ	25
3.3. MIMOŘÁDNÉ LIDOVÉ SOUDY.	29
3.3.1. VELKÝ RETRIBUČNÍ DEKRET	29
3.3.2. MALÝ RETRIBUČNÍ DEKRET	38
4. TEREZÍN	41
4.1. GHETTO TEREZÍN	41
4.2. TEREZÍNSKÝ LAGERKOMMANDANT SIEGFRIED SEIDEL	50
4.3. MALÁ PEVNOST TEREZÍN	54
4.4. INTERNAČNÍ STŘEDISKO TEREZÍN	59
5. MIMOŘÁDNÝ LIDOVÝ SOUD V LITOMĚŘICÍCH	65
5.1. SPISY PROJEDNÁVANÉ PŘED MIMOŘÁDNÝM SOUDEM V LITOMĚŘICÍCH V LETECH 1945-1948	68
5.2. JEDNOTLIVÉ PŘÍPADY PŘED MIMOŘÁDNÝM LIDOVÝM SOUDEM V LITOMĚŘICÍCH	69
5.2.1. PŘÍPAD DUŠEVNĚ NEMOCNÉHO KARLA KOMPERTA	69
5.2.2. PRVNÍ TREST SMRTI – ALFRÉD BAUER	72
5.2.3. UPRCHLÝ VELITEL KONCENTRAČNÍHO TÁBORA ANTON BURGER	75
5.2.4. POSLEDNÍ LAGERKOMMANDANT TEREZÍNA KARL RAHM	79
5.2.5. VELITEL MALÉ PEVNOSTI JINDŘICH JÖCKEL	88
6. MIMOŘÁDNÝ LIDOVÝ SOUD V CHEBU	104
6.1. VZNIK MIMOŘÁDNÉHO LIDOVÉHO SOUDU V CHEBU	104
6.2. ČINNOST MIMOŘÁDNÉHO LIDOVÉHO SOUDU V CHEBU	105
6.3. ZAJÍMAVÉ PŘÍPADY LIDOVÉHO SOUDU V CHEBU	105
6.3.1. PŘÍPAD HABARTOV	105

6.3.2. ZLODĚJI VĚZEŇSKÉHO JÍDLA	110
6.3.3. ŠPICL JIŘÍ WASSERMAN	112
6.3.4. POPRAVENÁ ŽENA EMILIE WOLFOVÁ	113
6.3.5. WÜNSCHEL ONDŘEJ	115
ZÁVĚR	118
RESUMÉ	120
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	122

1. ÚVOD

Ve zvoleném tématu rigorózní práce se věnuji pevnostnímu městu Terezín v době 2. světové války a také v době po této válce. V návaznosti na ghetto a policejní vězení v Terezíně se pokusím rozebrat některé případy z Mimořádného lidového soudu v Litoměřicích. Rigorózní práce byla rozšířena z mé diplomové práce, ze které jsem převzal dobové souvislosti a teoretickou část věnující se dekretům. Rozšířil jsem také případy před Mimořádným lidovým soudem v Chebu, který byl stěžejní částí mé diplomové práce.

Z počátku se věnuji historickým souvislostem, které předcházely naší okupaci. Rozebral jsem jednotlivé dekrety, které vedly k retribučnímu soudnictví. Nastínil jsem otázku odsunu, který je důležitý pro tuto práci, jak z hlediska lidového soudnictví, tak pro otázky týkající se internačního střediska v Terezíně. Co se týče Terezína, je třeba si vyjasnit, jak vůbec město vzniklo a co vedlo nacisty k tomu, že právě tady zřídili ghetto a popraviště na Malé pevnosti a jaké se zde děly hrůznosti a jak se je snažili nacisté před světem zakrývat. Nakonec je v různých částech popsáno, jak zločiny omlouvali tím, že plnili pouze rozkazy. „*Světová veřejnost byla plánovitě a rafinovaně klamána o pravém smyslu těchto zařízení a záměry genocidní politiky, na niž se mnohdy musely podílet i samy oběti, byly zastírány.*“¹Ghetto bylo zřízeno jako přestupná stanice transportů směřujících do vyhlazovacích táborů. Avšak i zde bylo s lidmi nakládáno velmi nelidsky. Alespoň část z toho, jak se nacisté chovali v ghettu, jsem našel a vypsál ze spisů MLS Litoměřice a také z knih převážně z knihovny Terezínské iniciativy se sídlem v Praze. Nacisté se snažili, aby ghetto ve světě působilo dojmem ukázkového ghetta, ale opak byl pravdou. „*Již název ghetto je lživý a byl určen ke klamání světové veřejnosti. Středověká židovská ghetta měla přes krutost této instituce podstatně jiný charakter než ghetta, která v období nacistického režimu byla jedním z článků rozsáhlé mašinérie genocidy.*“²Pojem ghetto je vůbec často v souvislosti s Terezínem rozebíráno, ale většina autorů se shoduje na tom, že slovo ghetto zde nacisti použili jen na oko. *Řada ghett byla přímo založena jako*

¹ BENZ, Wolfgang. *Vnucené iluze. Úvahy o vnímání a přijímání ghetta Terezín.* In: Terezínské studie a dokumenty 2002. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy, s. 137. ISBN 80-200-1031-9.

² FREIBERGER Rudolf. *Studie k historii výrobní činnosti v terezínském ghettu.* In: Terezínské studie a dokumenty 1997. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy, s. 113. ISBN: 80-200-0615-X.

*tábory a pojem ghetto byl užíván jen formálně. Právě pro tento jev je Terezín typickým příkladem.*³

Samozřejmě se ve své práci věnuji také policejní věznicí gestapa - Malé pevnosti Terezín. Malá pevnost Terezín byla vytvořena zejména pro osoby, které byly nepohodlné nacistickému režimu. Ty zde byly většinou popraveny. Tato pevnost je spojována zejména s jejím jediným velitelem a to s Jöckelem. Někdy je Malá pevnost v Terezíně přirovnávána ke koncentračním táborům. „*Ambiciózní Jöckel toužil vybudovat v Terezíně významné nacistické vězeňské zařízení a svůj vzor viděl v nacistických koncentračních táborech.*“⁴ Po válce v bývalém policejním vězení gestapa bylo v Malé pevnosti Terezín vytvořeno internační sběrné středisko, kde Němci čekali na odsun, případně na soud. Podmínky zde nebyly tak přísné jako za války, ale první velitel tohoto střediska se nechoval příliš čestně.

V dalších kapitolách se věnuji Mimořádným lidovým soudům, především tedy spisům těchto soudů. Tyto spisy jsou uloženy v Badatelkách v Plzni a v Litoměřicích. V rámci MLS Litoměřice jsem se zaměřil především na velitele ghetta Terezín a také na již zmiňovaného velitele Malé pevnosti Terezín. Tyto spisy jsou velmi obsáhlé, vyšetřování bylo tudíž velmi rozsáhlé. První velitel terezínského ghetta Siegfried Seidl nemá spis ve fondu MLS Litoměřice, musel jsem jeho případ stručně popsat z poznatků knižních.

Mimořádný lidový soud v Chebu je také velmi zajímavým fondem. Zde jsem si vybral především známý případ Habartov, kde byla přepadena četnická stanice a mnohé další případy. V Habartově se do dnešního dne koná představení, kde je toto přepadení hráno.

Některé historické poznatky jsem čerpal z fondů mimořádných lidových soudů, ať již z výpovědí jednotlivých účastníků nebo z vložených dobových souvislostí.

Toto téma jsem si zvolil, protože mě dění kolem 2. světové války velmi zajímá. Část mé práce je převzata z diplomové práce *Konfiskace a znárodnění, Mimořádný lidový soud v Chebu*, kterou jsem úspěšně obhájil. Myslím, že na

³ KLEIN, Peter. *Terezín: ghetto nebo koncentrační tábor?* In: Terezínské studie a dokumenty 2005. Praha: SEFER Institut Terezínské iniciativy, s. 100. ISBN 80-85924-46-3.

⁴ NOVÁK, Václav a kolektiv. *Malá pevnost Terezín*. Praha: Naše vojsko, s. 31.

Mimořádné lidové soudy by nemělo být zapomenuto, a proto alespoň malou část toho, co se před nimi dělo, zachytím ve své práci.

2. DOBOVÉ SOUVISLOSTI

19. století bylo ve znamení boje o českou státnost. Rakousko – Uhersko ale byl mocenský stát, který nechtěl autonomii české státnosti dovolit. V této době zaznamenáváme jen malé úspěchy pro českou národnost. Možnost vytvořit Československý stát se naskytla až v to období, kdy vypukla válka. Přední politická elita Československého státu tak mohla nechat vzniknout autonomní stát, který by navazoval na své historické hranice. Největším problémem se ukázala početná menšina německého obyvatelstva, která se také snažila zřídit autonomní území. Masarykem vedené zastoupení české státnosti to ovšem nedovolilo a tak vzniklo Československo.

Avšak jako ve většině zemí Evropy v tomto období, tak i u nás se po válce nedařilo početnou německou národnostní menšinu stabilizovat a jejich arijskou horlivost uklidnit. Naše politická reprezentace se snažila německé menšině vyjít vstříc v jejich požadavcích, ale Němci neustále odmítali všechny ústupky ze strany československé vlády. Němci si nárokovali stále více a také vyvolávali nepokoje a to zejména v pohraničí. Nejvíce se v tomto angažovala SDP v čele s Henleinem, který společně s Hitlerem vytvářeli nátlak na Československý stát a také vymýšleli plán pro okupaci našeho území. Henleinova strana v létě roku 1938 zahrnovala 1,2 miliónu členů z 3,2 miliónu Němců žijících na území Československa. V tu dobu se již strana otevřeně hlásila k nacistickému modelu. Právě tento masový podíl německé menšiny na aktivní nacistické politice byl důvodem československé politické reprezentace a velmocí k rozhodnutí o jejich vysídlení z Československa. Podobné okolnosti vedly Polsko k vysídlování.⁵

V průběhu okupace za druhé světové války nacisté mučili, vraždili a věznili československé občany. Dr. Beneš vydal v návaznosti na tyto bezprávní a nelidské činy dekrety. Nebyla to hlavně pomsta, která vedla Dr. Beneše k dekretální normotvorbě, ale i Dr. Beneš došel k závěru, že je soužití s Němci v jednom státě nemyslitelné. Lord Runciman to prohlásil v rámci diplomatické cesty již dávno předtím: „*další soužití Čechů a Němců v jednom státě je nemožné.*“⁶

⁵ DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan; Němeček Jan. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 17. ISBN 80-7286-001-1.

⁶ SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Nakladatelství VŠE, 2004, s. 98. ISBN 80-245-0755-2.

Období po válce je spojeno se zásahy do soukromého vlastnictví a s hospodářskými změnami. Po válce se konfiskoval majetek zejména Němcům, ale také zrádcům jiných národností. Znárodnění probíhalo v duchu levicových stran v návaznosti na model hospodářství Sovětského svazu. To vedlo zejména k posílení moci komunistů.

2.1. VÝVOJ DO ROKU 1918

První zmínky o Němcích na našem území máme z 13. století za vlády Přemyslovců, kteří je povolali jako kolonisty, především z důvodu nízké aglomerace obyvatelstva v oblasti dnešních Sudet. Dalšími důvody bylo posílení královské moci, christianizace ze západu (překrytí byzantské christianizace) a s tím související rozvoj kultury od německých kleriků. V roce 1526 nastoupili na trůn Habsburkové a to vedlo ke zhoršení vztahů mezi českým a německým obyvatelstvem. To vyvrcholilo po nezdařeném stavovském povstání v roce 1618 a poté po bitvě na Bílé Hoře. Na těchto nemilých událostech se velmi podíleli také „čeští“ Němci.⁷

Změnu vývoje přinesla říjnová revoluce v Rusku roku 1917. Rakousko si uvědomilo, že již nebude moct vládnout absolutisticky a nabídlo tedy federaci. Ta byla odmítnuta. Začátkem roku 1918 byla schválena Tříkrálová deklarace, ve které byla proklamována samostatnost Čechů a Slováků ve svrchovaném, demokratickém a sociálně spravedlivém státě a odvolávala se na historické české státní právo. V rámci toho byl vysloven požadavek na spojení českých zemí se Slovenskem. V Pittsburské dohodě bylo rozhodnuto, že Československý stát bude mít republikánskou a demokratickou ústavu, Slovensko bude mít vlastní administrativu, sněm a soudy. Dne 17. října 1918 T. G. Masaryk doručil prezidentu W. Wilsonovi tzv. Washingtonskou deklaraci obsahující slavnostní vyhlášení o československé nezávislosti. V odpovědi Wilsona bylo zdůrazněno rakouské vládě, že musí jednat přímo s československou vládou v Paříži. 27. října odeslal rakouský ministr zahraničí G. Andrassy nótu, ve které přistupuje na

⁷ SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Nakladatelství VŠE, 2004, s. 13. ISBN 80-245-0755-2.

podmínky kapitulace. Národní výbor v Praze 28. října 1918 vyhlásil v Praze Československý stát.⁸

Ještě před vznikem Československa stihli Němci vyhlásit stát Německo-Rakouský. To ovšem neprošlo u dohodových mocností, protože mocnosti přizvaly k vyjednávacímu stolu vítěze a nikoliv poražené, tedy Němce. Německo - česká otázka na území Československa byla tak stále nevyřešena.

2.2. 1918-1938 - PRVNÍ REPUBLIKA

„Po staletí pronikali Němci do Čech a na Moravu, tak jako pronikali do jiných oblastí po celé Evropě. Takové pronikání však nemohlo porušovati přirozené hranice. Hory mají mnohdy v sebeurčení národů stejně důležité poslání jako lidé.“⁹ Začátky nového státu byly velmi složité. Především zde byl problém národnostní. Československo bylo mnohonárodnostním státem. Nenapomáhala k tomu ani v ústavě zakotvená teorie čechoslovakismu, z čehož vycházelo, že oficiálním jazykem je jazyk československý. Statistika z knihy České právní dějiny: "Podle statistiky z roku 1921 žilo na území republiky více než 13,5 miliónu obyvatel, z toho 6 850 000 Čechů (51%), 1 910 000 Slováků (14,5%), 3 123 000 Němců (23,4 %), 745 000 Maďarů, 461 000 Rusínů, Ukrajinců a Rusů, 180 000 Židů, 75 000 Poláků a menší počet Rumunů a jiných národností."¹⁰

Němci, kteří se usídlili v početné menšině na území Československa, nesouhlasili se vznikem Československého státu. Sudetští Němci reagovali na vznik Československa vyhlášením čtyř autonomních německých útvarů. Hlavní útvarem byl Deutschböhmen s hlavním městem v Liberci, dále Sudetenland na severní Moravě se sídlem v Opavě, Deutschsüdmähren se sídlem ve Znojmě a Böhmewaldgau se sídlem v Českém Krumlově. Tyto státy ovšem narazily jak na národní výbor, tak na dohodové mocnosti, které nechtěly zvětšovat Německý stát, který byl agresorem největší války, kterou lidstvo do té doby kdy poznalo. Taktéž politika samotného Berlína byla odlišná, jehož nová republikánská reprezentace

⁸ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 279 - 282. ISBN 978-80-7380-127-4.

⁹ MACKENZIE, Compton. *Dr. Beneš*. Praha: Vydavatelstvo družstevní práce, 1948, s. 185.

¹⁰ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 284. ISBN 978-80-7380-127-4.

usilovala o zachránění integrity říše.¹¹ Národní výbor se snažil najít nějaký konsensus nebo alespoň navázat spolupráci s německou národnostní menšinou, to se mu ovšem nepovedlo. Oni postrádali jakoukoliv ochotu jednat. Němci celkově byli naladěni antidemokraticky. Hodně se dá vyčíst z toho, co píše Dr. Spirit ve své knize: „*Němečtí ideologové dávali přednost příslušníkům národa a rasy, tj. individuu, které odevzdává svojí svobodu národnímu kolektivu.*“¹²

Československé pohraničí se nikdy nestalo předmětem vážnějších střetů s německou Výmarskou republikou ani s Rakouskem jako např. Polsko při hraničním sporu o území Německo - polské. Československá zahraniční politika udržovala s těmito zeměmi dobré vztahy. Na mírové konferenci československá delegace přijala nadnárodní závazky ochrany národnostních menšiny vtělené do smlouvy z června 1919, jejichž ustanovení byla používána po celou dobu meziválečného období.¹³

Na konci února roku 1920 byla přijata první ústava Československého státu, která v hlavě šesté upravovala ochranu národnostních menšin. Dalšími zákony o menšinách byly - Jazykový zákon taktéž z roku 1920 a Zákon o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského. V ČSR nebyla menšinová politika úplně ideální, ale nespokojenost Němců nebyla oprávněná, neboť Československo bylo v ochraně menšin ve střední Evropě nejlepší. Němci u nás nikdy nechtěli být menšinou, nedokázali si to představit, jak jsem již zmiňoval, a vyjednávání o kompromisu odmítali. Němci nikdy a nikde tam, kde se usadili, nesplynuli s domácím obyvatelstvem. Žádné jiné obyvatelstvo jim nebylo dost dobré, protože nebylo na jejich německé „nejvyšší“ úrovni.¹⁴

Nacistický vůdce Hitler se stal říšským kancléřem 30. ledna 1933. Tím se ze dne na den stalo Německo diktaturou s jedinou povolenou stranou - NSDAP. Ve stejném roce se hlavní organizací sudetských Němců od podzimu stala Sudetoněmecká vlastenecká fronta (Sudetendeutsche Heimatfront), která byla v roce 1935 přejmenována na Sudetoněmeckou stranu (Sudetendeutsche Partei –

¹¹ DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan; Němeček, Jan. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 12. ISBN 80-7286-001-1.

¹² SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Nakladatelství VŠE, 2004, s. 35. ISBN 80-245-0755-2.

¹³ DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan; Němeček Jan. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 12 - 13. ISBN 80-7286-001-1.

¹⁴ SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Nakladatelství VŠE, 2004, s. 57. ISBN 80-245-0755-2.

SdP). Strana byla finančně i politicky podporovaná díky R.Hessovi také Německem, které se předtím od podpory distancovalo. Prezident Edvard Beneš, který byl zvolen do úřadu v prosinci 1935, od počátku roku 1937 jednal s aktivistickými stranami o zlepšení situace německé menšiny.¹⁵ ČSR spolu s německými stranami vyjma SdP dosáhla konsensu v dohodě o národnostním vyrovnání. Správa zejména v Sudetech měla být rozdělena na základě rovnoměrného rozdělení v rámci národnostních menšin. SdP na tuto dohodu nepřistoupila. Na základě tajných dohod mezi nacistickým Německem a SdP se stupňoval nátlak Němců žijících v pohraničí. Pokaždé když československá vláda chtěla vyhovět nabízeným požadavkům, tak Němci v čele s Henleinem odmítli. Neustále poukazovali na útlak jejich národa v českých zemích.¹⁶ Pokyny jak rozvrátit Československo přijal lídr SdP od Hitlera ve směrnici, ve které mu Hitler nařizuje, aby kladl pražské vládě takové požadavky, které by nemohla nikdy přijmout.¹⁷

Plán, který měl zvětšit prostor pro život Němců, obsahoval odebrání Sudet, což byla první fáze zničení Československa v jeho předválečných hranicích, jakožto politika rozpínání nacistického Německa. Tento plán byl v myšlenkách a v dohodách nacistických vládců již v polovině 30. let a byl zakomponován do plánu tzv. Fall Grün z roku 1937. Bleskový úder byl hlavní taktikou tohoto plánu, kdy by Československo nestihlo mobilizovat armádu. Britové v rámci své politiky appeasementu vlastně pomohli Hitlerovi tento plán zrealizovat.¹⁸

Anschluss Rakouska, tedy německé obsazení Rakouska, se konal ve dnech 11. a 12. března 1938. Tato okupace znamenala větší ohrožení Československa a jeho vojenská obranná pozice se výrazně zhoršila. 29. března 1938 v Berlíně byl dohodnut s Henleinem a ostatními předáky strany maximální program, který ve svém cíli dával sudetským Němcům plnou svobodu. Okupace Rakouska podstatně zvýšila ohrožení Československa a současně ztížila jeho strategickou pozici. S programem vypracovaným v Berlíně vystoupil 24. dubna 1938 Henlein

¹⁵ DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan; Němeček, Jan. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 15 - 16. ISBN 80-7286-001-1.

¹⁶ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4 vydání. Praha: Leges, 2010, s. 433. ISBN 978-80-87212-39-4.

¹⁷ DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan; Němeček, Jan. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 17. ISBN 80-7286-001-1.

¹⁸ KADLECOVÁ, M., MATES P., SCHELLE K. a kol. *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně (Doplňek), 1992, s. 92. ISBN 80-210-0450-9.

v Karlových Varech.¹⁹ V těchto požadavcích usilovala strana o územní autonomii, zajištění práv všech ostatním na území republiky a volnost pro nacistickou propagandu a nacistické organizace a další neakceptovatelné požadavky. Aby toho nebylo málo, tak Německo neustále konalo blízko československých hranic vojenské akce. Na tyto provokace zareagovala vláda v květnu 1938 vyhlášením částečné mobilizace. Po neúspěchu anglického lorda Runcimana, který byl v Československu na průzkumné misi, bylo zřejmé, že ČSR je ve velkém ohrožení.²⁰ Nelze se divit, že lord Runciman byl na své misi neúspěšný, neboť taktéž jako předseda vlády Chamberlain zastával politiku appeasementu. Hitler už dopředu plánoval, že své plány zrealizuje, i když to nebude hned. Byl trpělivý a také se mu nakonec podařilo zatlačit na britskou vládu, která dělala neustálé ústupky. 12. září měl Hitler projev v Norimberku, kde nepřítčným hlasem přednesl, že německá práva zabezpečí jakýmikoliv způsoby. Ihned poté byl v Sudetech potlačen pokus o puč. 13. září československá vláda vyhlásila stanné právo a tři dny na to byla činnost SdP ukončena.²¹

Ráno ve dvě hodiny dne 30. září 1938 politické špičky čtyř mocností podepsaly Mnichovskou dohodu. Mnichovská dohoda nařizovala obsazování převážně německých území postupně. Toto obsazování mělo trvat od 1. října do 10. října. Ve stejný den vláda tuto protiústavní dohodu přijala.²²

Abdikace prezidenta republiky Edvarda Beneše je datována na 6. října 1938. Za pár dnů po své abdikaci odcestoval Dr. Beneš do Anglie. Dalším prezidentem byl zvolen bývalý předseda nejvyššího správního soudu Emil Hácha.²³

Slováci již od června usilovali o autonomii. Ústavní zákon o autonomii Slovenskej krajiny byl přijat dne 19. listopadu a zároveň s ním byl schválen i

¹⁹ Kolektiv autorů. *Dějiny státu a práva na území Československa v období kapitalizmu II.* Bratislava: Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1973, s. 407- 408. ISBN 71-037-72.

²⁰ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 334. ISBN 978-80-7380-127-4.

²¹ KADLECOVÁ, M., MATES P., SCHELLE K. a kol. *Dějiny československého státu a práva (1918-1945).* 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně (Doplňk), 1992, s. 94. ISBN 80-210-0450-9.

²² Kolektiv autorů. *Dějiny státu a práva na území Československa v období kapitalizmu II.* Bratislava: Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1973, s. 418 - 419. ISBN 71-037-72.

²³ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 336. ISBN 978-80-7380-127-4.

ústavní zákon o autonomii Podkarpatské Rusi. Republika byla jakýsi dualistický útvar. Oficiálně se označovala jako republika Česko – Slovenská.²⁴

Hitlerovy záměry byly více než jasné. Směřovaly v roce 1939 k okupaci celého Československa. Na Slovensku se do popředí dostávala radikální politická smýšlení, která se chtěla odtrhnout od Československa a vyhlásit slovenskou nezávislost. V noci z 9. na 10. března dala vláda pokyn k provedení vojenského zásahu na Slovensku, zatkla nejradikálnější představitele HSĽS. Josef Tiso odcestoval 13. března do německého hlavního města, kde mu Hitler dal ultimátum – Slovensko ihned vyhlásí samostatnost nebo nacisté umožní Maďarsku připojení slovenského území. Zástupci slovenské vlády následující den rozhodli o samostatném Slovenském státu. Hlavou státu se stal Dr. Tiso. Podkarpatskou Rus připojili Maďaři ke svému státu. 15. března roku 1939 se staly české země součástí třetí říše, když byl Hitlerem vydán výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.²⁵

2.3. OBDOBÍ NESVOBODY 1939-1945

Prezident Hácha nečinil Hitlerovi žádný odpor a souhlasil v noci ze dne 14. na 15. března v Berlíně s okupací, avšak k tomuto nebyl zmocněn. Není ve světě stát, který by zmocnil hlavu státu bez souhlasu národa k zrušení státu. Výnos o protektorátu, který vydal Hitler, zničil fakticky všechny instituce a složky, které vznikly z ústavy. Správa Protektorátu byla svěřena do rukou zástupce Hitlera, tedy říšského protektora. Protektor byl v čele všech orgánů na území protektorátu. Vedle protektorátních orgánů fungovala stále také stará vláda i prezident Dr. Hácha.²⁶

V protektorátu působily vedle sebe orgány říšské, které měly daleko více pravomocí, než orgány autonomní. 7. června 1939 vydal Hitler nařízení, které posílilo pravomoc říšského protektora, který mohl vydávat právní předpisy a měnit nebo rušit autonomní předpisy v celém protektorátu. Prvním říšským protektorem byl jmenován německý aristokrat baron K. von Neurath. Formálně

²⁴ KADLECOVÁ, M., MATES P., SCHELLE K. a kol. *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně (Doplňek), 1992, s. 98. ISBN 80-210-0450-9.

²⁵ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 347 - 348. ISBN 978-80-7380-127-4.

²⁶ Kolektiv autorů. *Dějiny státu a práva na území Československa v období kapitalizmu II*. Bratislava: Vydavateľ'stvo slovenskej akadémie vied, 1973, s. 448 - 450. ISBN 71-037-72.

byl ve funkci sice až do srpna 1943, fakticky však v září 1941 byl Hitlerem poslán na „dlouhodobou dovolenou“. Druhý v pořadí byl jmenován Reinhard Heydrich. Usiloval o vyhlazení československého obyvatelstva a byl masovým vrahem. Na jeho likvidaci byli vysláni parašutisti, kteří na něj v květnu roku 1942 spáchali atentát. Touto událostí posílil zahraniční odboj, který však vyvolal německé vyhlazování. Říšského protektora zastupoval v jeho nepřítomnosti státní tajemník, kterým byl K. H. Frank. V srpnu roku 1943 vznikl nový úřad, německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu, v čele se státním ministrem K. H. Frankem. Toto ministerstvo mělo stejnou rozhodující pravomoc jako říšský protektor i oprávnění vydávat právní normy. Frankova hlavní role byla zaměřena na germanizační politiku a hospodářské drancování českých zemí. K. H. Frank setrval ve svém úřadě až do konce války.²⁷

Krátce zmíním omezení, kterým si procházelo židovské obyvatelstvo. Od 1. září 1941 každý žid, který dosáhl věku 6 let, musel nosit židovskou hvězdu. Bylo přísně zakázáno vycházet na veřejnost neoznačen. Následující půlrok byl ve znamení vydávání obdobných zákazů. Židé si nesměli koupit ovoce, zeleninu, houby, ryby, víno, česnek aj. Bylo jim zakázáno jezdit hromadnou dopravou a zakázáno používat telefon. Židé byli těmito zákazy destabilizováni.²⁸

2.3.1. ČESKÝ DOMÁCÍ ODBOJ

Čechoslováci ztratili svojí státnost a svobodu a veřejnost to šokovalo, protože svoboda a Československý stát, který se těžko budoval, byly považovány za samozřejmost. V domácím odboji figurovala na jedné straně česká kolaborantská skupina, druhou krajnost pak tvořily české odbojové organizace a uprostřed se nalézala početná vrstva českého obyvatelstva, která chtěla především přežít. Nenávist vůči Němcům byla veliká, ale ze strachu měl domácí odboj minimální aktivitu. Na českém území se uskupila všenárodní protinacistická opozice, která měla v čele v počátcích vládní politickou reprezentaci. Hácha a skupina kolem generála Eliáše byli ve spojení se zahraničním odbojem a jeho

²⁷ KADLECOVÁ, M., MATES P., SCHELLE K. a kol. *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně (Doplněk), 1992, s. 109 - 110. ISBN 80-210-0450-9.

²⁸ BONDY, Ruth. *Trapped. Essays on the History of the Czech Jews. 1939 – 1943*. Izrael: Offset shlomo Nathan Press, s. 30. ISBN 978-965-308-322-6.

tajnou částí v protektorátě.²⁹ Byla vytvořena odbojová uskupení, a to na bázi politické – politické ústředí či profesní – petiční výbor Věrní zůstaneme nebo vojenská organizace Obrana národa. Z těchto skupin se vytvořilo hlavní odbojové uskupení - Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD). Proti umírněným postupům československého zahraničního vedení v čele s Benešem, kde se po válce předpokládalo s vytvořením národnostních žup, se tvrdě postavili zejména vojáci z Obrany národa. Podle nich musí být ČSR obnovena v historických hranicích a Němci vyhnáni. Po zatýkáních v letech 1939 – 1940 se začal domácí odboj radikalizovat a to vedlo k tomu, že splýval pojem Němec a nacista. V roce 1943 po Heydrichových hrůzách bylo z řad domácího odboje voláno po konfiskaci, odsunu a lidových soudech. Tyto postoje se staly jedním z důležitých předpokladů pro pozdější jednání československého zahraničního odboje o odsunu sudetských Němců z Československa.³⁰

2.3.2. ZAHRANIČNÍ ODBOJ

Československý národní výbor vznikl dne 17. října 1939 v Paříži. Výbor vyhlásil, že převzal všechny záležitosti československého lidu, a že Československá republika mezinárodněprávně existuje i nadále. Francie odmítala výbor zpočátku uznat, ale nakonec kompromisem 17. listopadu Francie výbor uznala. V prosinci 1939 uznala československý Národní výbor britská vláda a začátkem roku 1940 i další státy.³¹

V červnu roku 1940 přesídlil Československý národní výbor do Londýna, protože Francie vojensky prohrála s Německem. Zpočátku byla vyjednávání o plné uznání československé vlády málo úspěšná. Vše se změnilo, když se stal britským premiérem Winston Churchill. Exilové prozatímní státní zřízení se přeměnilo z dosavadního Československého národního výboru. V prvopočátcích mělo prozatímní zřízení tři základní orgány: prezidenta republiky, vládu a Státní radu. Beneš neuznával platnost své abdikace a také se dovolával neplatnosti Mnichovské dohody. 21. července 1940 uznala Británie československou

²⁹ VLČEK, Eduard: *Právní dějiny ČSR 1939-1945*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 17. ISBN:80-244-1289-6.

³⁰ DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan; Němeček, Jan. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 27 - 28. ISBN 80-7286-001-1.

³¹ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 365. ISBN 978-80-7380-127-4.

prozatímní vládu.³² Hned na to E. Beneš jmenoval sám první exilovou vládu 22. července 1940 v čele se J. Šrámkem. Dále byla jmenována Státní rada jako poradní orgán prezidenta republiky v čele s R. Bechyněm. Prozatímní vláda byla uznána všemi exilovými vládami v Londýně působícími, kromě Velké Británie, dokonce i francouzským národním výborem generála Ch. de Gaulla. Když napadlo Německo SSSR, tak Sovětský svaz také uznal Benešovu vládu. Jednání s SSSR opět Dr. Beneš využil a opětovně urgoval britskou vládu, aby taktéž uznala naši vládu a nikoliv pouze za „prozatímní“ nýbrž za „definitivní“ a to dříve, než tak učiní Moskva. 18. července nejprve uznal exilovou vládu de iure SSSR a tentýž den pod touto událostí uznala exilovou vládu i Velká Británie.³³

Prahu se podařilo osvobodit 9. května 1945, a tak skončila válka i pro Československo. Nejvyšší státní orgány zůstaly zachovány až do 28. října 1945. Dr. Edvard Beneš si tak na osvobozené území „přivezl“ dekretální pravomoc, která mu zůstala až do zasedání prozatímního národního shromáždění, Zasedání se konalo 28. října 1945.³⁴

2.4. OBDOBÍ 1945 – 1948

Hlavní myšlenka československého odboje byla především obnova československého státu v předmnichovských hranicích. Po válce proběhla jednání o hranicích. Československo se neobnovilo ve stejných hranicích, jaké byly před Mnichovskou dohodou. Podkarpatská Rus byla připojena k Sovětskému svazu.

Po válce si získávala více popularity u voličů komunistická strana a strana socialistická. Vznikem tzv. národní fronty byly zakázány pravicové strany a tím byla velmi narušena demokracie. Národní frontu tvořily jen povolené strany. Současně byla nadřazenou institucí těchto stran. Zakázány byly předválečné strany, především dvě nejvlivnější - v Česku agrární a na Slovensku ľudová. Taktéž bylo ustaveno předsednictvo vlády, které bylo vrcholným politickým orgánem státu. Toto předsednictvo o pěti zástupcích rozhodovalo o nejdůležitějších otázkách vlády i státu v oblasti politické.

³² KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Praha: Linde, 2002, s. 28 - 29. ISBN: 80-7201-352-1.

³³ SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Nakladatelství VŠE, 2004, s. 169-171. ISBN 80-245-0755-2.

³⁴ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 383. ISBN 978-80-7380-127-4.

Změny se netýkaly jen politiky. Přišly také změny hospodářské. První v pořadí byla příprava měnové reformy, kterou ministerstvo připravovalo od roku 1942 v Londýně. Tato reforma se zrealizovala dekretem prezidenta republiky č. 91/1945 Sb., o obnovení československé měny. Zásahy státu se týkaly i základů ekonomiky. Zejména realizace konfiskace zemědělského majetku Němců, zrádců a kolaborantů. Největším zásahem do majetku a ekonomiky bylo znárodnění.³⁵

Nutno upozornit na to, že hlavním úkolem vlády bezprostředně po válce bylo obnovit výkon státní moci nad celým územím ČSR. Je možno také říci, že díky prezidentským dekretům spatřujeme výrazné změny v předmnichovském zákonodárství a také změny na úrovni politické a ústavní. Dekrety vydané na osvobozeném území byly zaměřeny na různá odvětví. Jako příklad lze uvést – fungování nových vysokých škol, normy týkající se pracovního práva, dekrety upravující řízení výroby a zahraničního obchodu a zejména dekrety upravující odsun, konfiskaci a souzení německé a maďarské národnostní menšiny.³⁶

Po volbách v roce 1946 měla komunistická strana za cíl získat kontrolu nad celým státem. Všechny ostatní strany národní fronty brali komunisté jako opozici. V roce 1947 se systém Národní fronty dostal do krize, která vyvrcholila událostmi v únoru 1948. Situaci na československé politické scéně zhoršoval fakt, že se ČSR stále více orientovala na Sovětský svaz. Na Slovensku komunistická strana neměla většinu, a tak si vytvořila Sbor pověřenců v roce 1947, která je dodnes nejmocnější strana na Slovensku Demokratická strana ztratila absolutní většinu členů. Počátkem roku 1948 byly bezpečností složky stále více pod kontrolou komunistické strany. 13. února 1948 protestovali především ministři Národní socialistické strany proti chystanému přeřazení několika velitelů SNB v Praze, které by posílilo vliv KSČ. Ministr vnitra Nosek na protesty nereagoval a tak ministři nekomunistických stran odmítli účast na příštím zasedání vlády. 20. února 1948 podalo 12 ministrů tří nekomunistických stran demisi. Vypukla politická krize. Odstupující ministři předpokládali, že komunisté zareagují ústupem nebo že prezident jmenuje dočasnou vládu a dojde k předčasným volbám. Nic z předpokladů se nestalo a tak KSČ plnila dál svůj vládní program. Hodlala zachovat vládu národní fronty a vláda se KSČ jevila jako fungující.

³⁵ JANEČKOVÁ, Eva. *Proces s protektorátní vládou*. Praha: Libri, 2012, s. 17 - 19. ISBN 978-80-7277-502-6.

³⁶ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Praha: Linde, 2002, s. 251. ISBN: 80-7201-352-1.

Komunistická strana hledala stoupence u národních socialistů a lidovců a hlásala tzv. „obrozenou národní frontu“. Hlavní úlohu zde sehrály tzv. akční výbory Národní fronty. 21. února se sešlo na demonstraci na podporu Gottwaldovy vlády ve velkých městech desetitisíce lidí. KSČ 25. února odpoledne zorganizovala masové shromáždění na Václavském náměstí. Měla být vyhlášena generální stávka, pokud by prezident nepřijal Gottwaldovy požadavky. Prezident pod tlakem přistoupil na Gottwaldovy požadavky. Při následující schůzce Gottwalda s prezidentem přijal demisi ministrů a souhlasil s komunistickými nároky. Na 200 tisícovém shromáždění na Václavském náměstí pak Gottwald mohl oznámit následující: *„Právě se vracím z Hradu od prezidenta republiky. Dnes ráno jsem panu prezidentu republiky podal návrh na přijetí demise ministrů, kteří odstoupili 20. února tohoto roku, a současně jsem panu prezidentu navrhl seznam osob, kterými má být vláda doplněna a rekonstruována. Mohu vám sdělit, že pan prezident všechny mé návrhy přesně tak, jak byly podány, přijal.“*³⁷

³⁷ KUKLÍK, Jan. *Vývoj Československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2008, s. 65-72. ISBN 978-80-7201-741-6.

3. DEKRETY PREZIDENTA REPUBLIKY

Státní zřízení v exilu vykonávalo normotvornou činnost pomocí dekretů prezidenta republiky a nařízení vlády. Právním základem pro jejich vydávání se stal ústavní dekret č. 2 úředního věstníku čsl., o prozatímním výkonu moci zákonodárné ze dne 15. října 1940. § 2 Ústavního dekretu pak stanovil: „*Předpisy, jimiž se mění, ruší nebo nově vydávají zákony, budou vydávány po dobu platnosti zatímního státního zřízení v nezbytných případech prezidentem republiky k návrhu vlády ve formě dekretů, které spolupodepíše předseda vlády, respektive členové vlády pověřeni jejich výkonem.*“³⁸ Po vydání ústavního dekretu č.12/1942 Sb. si prezident před vydáním dekretů navíc musel vyžádat poradní zprávu Státní rady. Podle ústavního dekretu č.11/1944 Úř. věstníku byly dekrekty vydávány jen v nejnútnejších případech a po řádně ustaveném zákonodárném sboru budou podléhat dodatečnému schválení – tzv. ratihabici. Ústavním dekretem číslo 1 Úředního věstníku československého byla zřízena státní rada se zpětnou platností jako poradní orgán prezidenta a prozatímního státního zřízení. Členy v počtu 40 jmenoval do státní rady prezident republiky. Byla vytvořena také právní rada, která působila jako poradní a quasisoudní orgán. Právní rada vznikla usnesením vlády a rozhodnutím prezidenta republiky 4. února 1942. Tato rada vydávala posudky, na jejichž základě byly připravovány dekrekty prezidenta republiky, a podílela se na přípravě poválečného zákonodárství.³⁹

Polské uspořádání exilových orgánů a vydávání prezidentských dekretů bylo vzorem pro československou dekretální normotvorbu. V zahraničí vycházely dekrekty v Úředním věstníku, který byl taktéž obdobou polského *Dzienniku ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Na přípravě dekretů prezidenta se podílel také spolek československých právníků a i zvláštní expertní komise, která byla složena z právníků. Na přípravě podkladů pro poválečnou normotvorbu včetně osnov dekretů se podílel Studijní ústav ministerstva zahraničních věcí.⁴⁰ V exilu v letech 1940 - 1945 bylo vydáno celkem 46 dekretů. Na osvobozeném území

³⁸ Zmocnění prezidenta republiky ústavním dekretem č. 2/1940 Ú. v. vydávat dekrekty v „nezbytných případech“

³⁹ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4 vydání. Praha: Leges, 2010, s. 483 - 488. ISBN 978-80-87212-39-4

⁴⁰ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Praha: Linde, 2002, s. 61 - 84. ISBN 80-7201-352-1.

Československa v období od dubna 1945 do 27. října 1945 bylo vydáno 98 dekretů.⁴¹

3.1. DEKRETY A ODSUN NĚMCŮ

3.1.1. OPATŘENÍ POVÁLEČNÉHO USPOŘÁDÁNÍ

V rámci poválečného uspořádání bylo v exilu vydáno několik právních předpisů. První v pořadí byl vydán dekret prezidenta republiky dne 3. srpna 1944 č. 10/1944 Úř. věstníku, o dočasné správě osvobozeného území. Tento dekret zřídil úřad pro správu osvobozeného území a v čele tohoto úřadu stál vládní delegát. Ve stejný den byl vydán ještě jeden důležitý dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věstníku, o obnovení právního pořádku, který řešil problematiku právní kontinuity. Určil, že předpisy vydané do 28. září 1938 zůstávají v platnosti a dále zůstávají v platnosti ty předpisy, které neodporují demokratickým zásadám československého právního řádu. Ústavním dekretem č. 18/1944 Úř. věstníků byla realizována koncepce národních výborů a bylo zde upraveno také prozatímní Národní shromáždění.⁴² Podle dekretu o národních výborech měly vznikat na území Československa místní, okresní a zemské národní výbory jako zatímní orgány veřejné správy přímo podřízené vládě. Z národních výborů mělo vzejít Prozatímní národní shromáždění. Dne 22. února 1945 byl podepsán Benešem ústavní dekret č. 3/1945 Úř. věstníku, o výkonu moci zákonodárné v přechodném období. V dekretu bylo upraveno zmocnění prezidenta republiky k vydávání dekretů podle ústavního dekretu o prozatímním výkonu moci zákonodárné z 15. října 1940 i po jmenování vlády na osvobozeném území, až do ustavení Prozatímního národního shromáždění. Prezident si již nemusel vyžadovat poradní zprávu Státní rady, která zanikla s příchodem exilového státního zřízení na osvobozené území.⁴³

⁴¹ SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Nakladatelství VŠE, 2004, s. 186-187. ISBN 80-245-0755-2.

⁴² VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 371-374. ISBN 978-80-7380-127-4.

⁴³ KUKLÍK, Jan Jr.; MIKULE, Vladimír. *Němci a Maďaři v dekretech prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940 – 1945*. Brno: Doplněk, 2003, s. 43 – 44. ISBN 80-7285-017-2.

3.1.2. RETRIBUČNÍ DEKRETY PREZIDENTA REPUBLIKY

„*Retribuce = náprava, odčinění, v přeneseném slova smyslu národní očistění.*“⁴⁴ První z dekretů č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech se nazývá jako tzv. „velký retribuční dekret“. Dekret stanovil různé typy zločinů: zločiny proti státu, zločiny proti osobám, zločiny proti majetku a udavačství. Druhý dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti, z 26. listopadu 1945 se nazýval tzv. „malý retribuční dekret“. Svoji myšlenku o budoucí retribuční normě Beneš formuloval už na počátku roku 1942 na základě podkladů předložených E. Táborským. Retribuce měla být zaměřena proti skutečným viníkům a neměla působit plošně. První návrh retribuční normy vznikl již v listopadu 1942. Tento návrh byl mírný oproti tomu, jaký byl v konečné podobě, výrazně konečnou normu ovlivnilo především vyhlazení Lidic a popravy, které se uskutečnily po atentátu na Heydricha. Konečný dekret ve své podobě podepsal prezident 28. února 1945. Dekret podepsal s výhradami. Nejdříve nechtěl dekret podepsat, ale v moskevském exilu byla práce na podobném dekretu v plném proudu, tak urychleně raději podepsal londýnskou verzi dekretu.⁴⁵

3.1.3. KOŠICKÝ VLÁDNÍ PROGRAM

Realizaci revolučního Benešova programu umožnil vznik tzv. Národní fronty. Národní fronta bylo spojení tří socialistických a jedné nesocialistické strany v Československu (komunisté, národní socialisté, sociální demokrati a lidovci a dvou slovenských stran: strany demokratické a slovenské komunistické). Zmíněné strany utvořily po složitých jednáních v exilu československou vládu. Opozice v jakékoliv formě byla zakázána. Komunisté předložili v Moskvě „návrh programu nové československé vlády Národní fronty“ na jednání zástupců exilových politických stran a Slovenské národní rady, které se konalo před návratem československého exilu do vlasti ve dnech 22. až 29. března 1945. Ostatní strany nepřednesly jiný návrh vládního programu, tudíž neměly jinou

⁴⁴ SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Nakladatelství VŠE, 2004, s. 198. ISBN 80-245-0755-2.

⁴⁵ KUKLÍK, Jan; KOZÁK, Jiří. *Politická očista, trestněprávní a ekonomický postih nacistických zločinců a stoupenců nacismu v Evropě po druhé světové válce*. In: Právněhistorické studie 42. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2012, s. 157 – 162. ISBN 978-80-246-1994-1.

možnost než 5. dubna 1945 v Košicích na první schůzi československé vlády komunistický návrh projednat a posléze přijmout.⁴⁶

První poválečný vládní program vešel do dějin jako Košický vládní program, program Národní fronty Čechů a Slováků. Obsahoval 16 kapitol, které se týkaly všech základních politických, hospodářských, sociálních a kulturních oblastí.⁴⁷

3.1.4. ODSUN NĚMCŮ

Koncepce transferu Němců se vytvářela postupně. Nejprve se utvářela v domácím odboji nejvíce u vojenské složky odboje. Dr. Beneš k tomuto tématu měl nejprve umírněný postoj, avšak po nástupu Heydricha a posléze vyhlazování Ležáků a Lidic názor změnil a situace se také vyhrotila po těchto událostech v domácím odboji. Souhlas s odsunem vyslovily USA, Velká Británie, exilová vláda Francie a SSSR. Beneš ve svých názorech v memorandech v roce 1942 předpokládal, že značná část Němců v revolučním převratu na konci války bude zničena v bojích, další velká část uteče někam za hranice, aby unikla smrti a ti co zbydou, budou určitým způsobem odsunuti do Rakouska nebo Německa.⁴⁸ Po roce 1945 byla v československých občanech velká zloba a chuť po odplatě taktéž obrovská. Lidová zloba byla nepotlačitelná a po konci války vyvěřela na povrch. Ve více historických knihách bylo toto období nazýváno jako divoká retribuce. *„Divoká retribuce vyplynula z rozhodnutí, které přijali nebo která opomněli přijmout vedoucí političtí představitelé na konci války. Za prvé, tito politici anticipovali a podporovali toto svémocné násilí jako prostředek maximalizace počtu odcházejících Němců a minimalizace počtu těch, které pak bude nutné deportovat organizovaně. Za druhé, exilová vláda vytvořila objektivní podmínky pro to, aby se tato nekontrolovaná anarchie rozšířila. A za třetí, centrální moc na jaře a v létě 1945 nejednala dostatečně rychle a rezolutně, aby obnovila pořádek*

⁴⁶ MANDLER, Emanuel. *BENEŠOVY DEKRETY, Proč vznikaly a co jsou*. Praha: Nakladatelství Libri, 2002, s. 36 - 37, ISBN 80-7277-139-6.

⁴⁷ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 386. ISBN 978-80-7380-127-4.

⁴⁸ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Praha: Linde, 2002, s. 254 - 260. ISBN 80-7201-352-1.

*a ukončila vlnu násilí. Tím nová politická elita vytvořila pochybný základ pro výkon spravedlnosti v poválečném období“.*⁴⁹

Jedni z prvních, kteří byli potrestáni v rámci posledních bojových operací nebo bezprostředně poté, byli příslušníci Waffen SS. Tito členové se stali oběťmi pomsty. Situace po válce a chaos, který tu panoval, umožnil lidem ukázat jejich nejhorší vlastnosti, které praktikovali při odplatě proti německému obyvatelstvu po válce.⁵⁰

Transfer německé menšiny byl rozdělen do tří vln. První vlna probíhala ke konci války nebo bezprostředně po 2. světové válce, kdy Němci prchali před přibližující se Rudou armádou. V první vlně to byli zejména členové nacistického režimu. Druhá vlna se děla v prvních měsících po válce, kdy bylo z Československa vysídleno více než 600 tisíc Němců. Tento tzv. divoký (neorganisovaný) odsun byl doprovázen násilnostmi a terorem zejména ze strany revolučních gard. Na základě Postupimské dohody a za dohledu spojenecké kontrolní rady byla ve třetí vlně odsunuta většina Němců. Při organizovaném odsunu bylo do konce roku 1946 do okupačních zón v Německu transferováno více než 2 milióny lidí. 1,5 miliónu osob bylo v americké okupační zóně a 800 tisíc jich bylo v zóně sovětské. Dílčí transfery zaznamenáváme až do roku 1949.⁵¹

Nenávist vůči německému obyvatelstvu a divoký odsun živila politická elita. Ve svém prvním projevu v osvobozené Praze Beneš volal po „vylikvidování“ Němců a Maďarů v Československu „v zájmu jednotného národního státu Čechů a Slováků“. Českoslovenští občané tyto výzvy začali hrdě realizovat a začali ihned zemi „očisťovat“ od nacistů, Němců a českých kolaborantů. Samozvaná spravedlnost se někdy pod pláštěm kvazisoudního jednání vydávala za revoluční spravedlnost. „*Během jednoho takového soudu v Brně šest samozvaných soudců odsoudilo na smrt ženu za udávání Čechů gestapu. Bez váhání byla oběšena na školním dvoře. V Lanškroutě takový veřejný tribunál v čele s místním nekomunistickým odbojářem nechal brutálně popravít*

⁴⁹ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*. Praha: Akademia, 2010, s. 62 - 63. ISBN 978-80-200-1838-0.

⁵⁰ JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata či spravedlnost*. Hradec Králové: Prostor, 2008, s. 28 - 29. ISBN 978-80-7260-206-3.

⁵¹ KUKLÍK, Jan Jr.; MIKULE, Vladimír. *Němci a Maďaři v dekretch prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940 – 1945*. Brno: Doplněk, 2003, s. 58 - 59. ISBN 80-7285-017-2.

kolem dvaceti Němců, některé z nich dokonce utopením.“⁵² Tyto a podobné „lidové soudy“ poslaly bezprostředně po skončení války na smrt odhadem nejméně 1000 Němců. Popravenými bezprostředně po válce byli také kolaboranti české národnosti.⁵³ Obavy Němců z odsunu vyvolalo vlnu sebevražd, spáchalo ji okolo 4-6 tisíc. Počet obětí divokého odsunu byl v 90. letech minulého století odhadnut na 20 – 40 tisíc. Místní orgány vybíraly obyvatele německé národnosti do divokého odsunu.⁵⁴

Tradiční správní aparát byl zrušen na jaře 1945, byl nahrazen národními výbory. Vyslýchání, zatýkání a někdy také popravování podezřelých kolaborantů se dělo na půdě národních výborů. Majetek zabavovaly a přerozdělovaly většinou pro sebe nebo pro své známé. Vláda zasáhla až ve chvíli, kdy se ukázalo, že z národních výborů se staly instituce, které zneužívaly své pravomoce. Jedním z příčin tohoto bezpráví bylo vyzvání pro české obyvatelstvo ze strany vlády dne 16. dubna 1944 „*odstranit ihned z veřejných funkcí příslušníky nepřátelských států a osoby, jež se zpronevěřily ČSR nebo spolupracovaly s nepřitelem, jakož i zajistiti tyto osoby aby neuprchly*“. Exilová vláda neurčila, kteří zrádci a kolaboranti mají být vyšetřováni, kde mají být uvězněni a jak by se k nim měli vyšetřovatelé chovat. Pro příklad lze uvést velký červený plakát z Olomouce, který obsahoval pravidla zatýkání a nabádal místní obyvatele, aby donášeli na válečné zločince, zrádce a kolaboranty. Vazby a věznice překračovaly své kapacity, protože počet uvězněných byl velmi vysoký. V roce 1945 bylo na našem území přibližně 500 táborů a podobných zařízení, které byly určeny ke věznění válečných zločinců. „*Za zdmi a ploty s ostnatými dráty se čeští dozorcí nesčetněkrát dopustili násilí a krutostí. V Kolině se jeden bývalý vězeň nacistů, Bedřich Kárník, stal táborovým velitelem. Podezřelé Čechy podržoval dennímu režimu vyhrožování a bolestivému bití. Sám či za pomoci svých pobočníků vyrážel vězňům botou zuby nebo jim dupal po končetinách či dokonce po hlavě. Dále v zoufalství napsala jedna žena anonymní dopis prezidentovi, kde prosila za svou devatenáctiletou sestru, která byla sadisticky sexuálně mučena.*“⁵⁵ Je jasné, že nenávist bezprostředně po válce byla vůči zrádcům a nacistům obrovská, ale

⁵² FROMMER, Benjamin. *Národní očista*. Praha: Akademia, 2010, s. 74. ISBN 978-80-200-1838-0.

⁵³ Tamtéž, s. 67 - 75.

⁵⁴ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Praha: Linde, 2002, s. 273. ISBN 80-7201-352-1.

⁵⁵ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*. Praha: Akademia, 2010, s. 89-90. ISBN 978-80-200-1838-0.

některé případy pomstychtivosti překračovaly veškeré meze. Českoslovenští občané se někdy chovali moc drasticky. Zaznamenáváme případy, že to bylo jen proto, že se neměli rádi a podruhé zas proto, že byli sexuálně narušení a při této příležitosti se dopouštěli sexuálních deliktů. Národní výbory byly plné laiků a také proto jejich praktiky nebyly na úrovni, která se u úředníka předpokládá.

Československá armáda byla dne 15. června oprávněna vládním usnesením vykonat vše nutné k zajištění válečných zločinců a k odsouvání německého obyvatelstva. 2. srpna se konala Postupimská konference, po které skončil divoký odsun, a německé obyvatelstvo bylo transferováno již organizovaně. Od konference byl postup československých orgánů ve většině případů v souladu s mezinárodními podmínkami. Transfer se uskutečňoval podle dobových možností, ale podmínky pro internované nebyly příznivé. Nejvíce trpěly ženy a děti. Rodiny byly přerozdělovány, byl nedostatek potravin.⁵⁶ Představitelé vítězných mocností rozhodli tedy o odsunu po právu. 2. srpna podepsali Harry Truman jménem USA, C. R. Attlee jménem Velké Británie a J. V. Stalin jménem SSSR „Zprávu o berlínské konferenci tří velmocí“, jejíž součástí je kapitola XIII nazvaná „*Spořádaný odsun německého obyvatelstva*“.⁵⁷

K vlastnímu provedení transferu byla užita vládní nařízení a předpisy jako směrnice vydané na základě usnesení vlády nebo vydané ministerstvy vnitra nebo obrany. Nadále byly užívány předpisy, které platily před Mnichovem a jsou stále součástí právního řádu. Lze uvést zákon o pobytu cizinců č. 52/1935 Sb. a vládní nařízení o správním řízení č. 8/1928 Sb. V ústavním dekretu prezidenta republiky z 2. srpna 1945 č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské byly vymezeny osoby, kterých se odsun měl týkat. Tento ústavní dekret vycházel z teorie, že z hlediska československého práva pro osoby německé a maďarské národnosti státní občanství přetrvalo po celou dobu války a teprve tímto dekretem je ČSR k 10. srpnu 1945 propustila ze státního svazku. Z hlediska československého práva se tímto stali na území ČSR cizinci a byli tak určeni k odsunu. Němci, kteří neměli československé státní občanství, ale občanství říšské, měli být navraceni do místa jejich bydliště. Některé osoby však mohly o československé občanství požádat. Zachováno

⁵⁶ KUKLÍK, Jan Jr.; MIKULE, Vladimír. *Němci a Maďaři v dekretch prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940 – 1945*. Brno: Doplněk, 2003, s. 59. ISBN 80-7285-017-2.

⁵⁷ SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Nakladatelství VŠE, 2004, s. 223 - 224. ISBN 80-245-0755-2.

občanství bylo těm osobám, které prokázaly, že zůstaly ČSR věrné. Byly to například osoby, které byly pronásledovány nacisty nebo byly za války vězněny nebo sloužily ve spojeneckých jednotkách či byly součástí domácího odboje. Tyto osoby nesměly být členy SS, SA a SDP, NSDAP nebo jiných nacistických organizací.⁵⁸

Otázka odsunu je i dnes velmi diskutované téma. Je to jakýsi protipól toho, co Němci páchali na českém obyvatelstvu za války. Ovšem nic nenapovídá tomu, že by německé obyvatelstvo utrpělo větší újmy než českoslovenští občané za války.

3.3. MIMOŘÁDNÉ LIDOVÉ SOUDY.

3.3.1. VELKÝ RETRIBUČNÍ DEKRET

„O přísnou spravedlnost volají nevyslychané zločiny, kterých se dopustili nacisté a jejich zrádci spoluviníci na Československu. Porobení vlasti, vraždění, zotročování, loupení a ponižování, jehož obětí byl československý lid, a všechna ta stupňovaná německá zvěrstva, kterým bohužel pomáhali nebo asistovali i zpronevěřivší se občané českoslovenští, z nichž někteří zneužili při tom i vysokých úřadů, mandátů nebo hodností, musí dojíti zaslouženého trestu bez průtahů, aby nacistické a fašistické zlo bylo vyvráceno z kořene.“⁵⁹

Ve velkém retribučním dekretu je obsažena úprava mimořádných lidových soudů. Jak již bylo zmíněno výše, dekret prezidenta republiky č.16/1945 Sb. spolu s malým dekretem a dekretem o národním soudu, se stal základem celostátně prováděného tzv. retribučního soudnictví.⁶⁰ Podle tohoto dekretu měly být stíhány osoby, které se v době zvýšeného ohrožení republiky dopustily trestních činů, jejichž skutkové podstaty již byly převážně obsaženy v platných předpisech první republiky a také recipovaných zákonech. Zejména zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky – zde šlo o zločiny proti státu a zákon č. 117/1852 ř.z., trestní zákon – postih se vztahoval na zločiny proti jednotlivcům. Mimořádná je povaha retribučního soudnictví v českých zemích, která spočívá v procesní stránce.

⁵⁸ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Praha: Linde, 2002, s. 277 - 286. ISBN 80-7201-352-1.

⁵⁹ Preambule tzv. velkého retribučního dekretu č. 16/1945 Sb.

⁶⁰ SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Nakladatelství VŠE, 2004, s. 198,201. ISBN 80-245-0755-2

Procesní úprava v dekretu byla upravena odchylně od obecné právní úpravy. Tradiční zásady trestního řízení zůstaly zachovány: proces byl založen na zásadě akuzační, ústnosti a veřejnosti. Předmětem jednání měly být pouze skutky, za něž byl obžalovaný postaven před soud. Velkou a často kritizovanou odchylkou od klasické úpravy byla především nepřipustnost opravných prostředků a dále úprava výkonu rozhodnutí o uložení trestu smrti. Ustanovení řádného trestního řízení se použilo pouze tam, kde na ně dekret odkazoval. V řízení se neuplatnily zásady *ne bis in idem*, ani *exceptio rei iudicatae*, čehož bylo využito při obnovení retribučních soudů v roce 1948. V rámci procesních postupů předcházejícím soudu chybělo přípravné řízení. Před soudem nemohli stanout mladiství a těhotné ženy.⁶¹

Tento dekret měl 44 paragrafů a byl rozdělen na dvě části. V první části jsou vyčteny jednotlivé zločiny a v druhé části se pojednává o Mimořádných lidových soudech. V § 33 byla stanovena účinnost dekretu na dobu jednoho roku. Účinnost byla však prodloužena o jeden rok. Retribuční řízení před mimořádnými lidovými soudy bylo skončeno 4.května 1947.⁶² Komunisté po únoru 1948 obnovili jeho účinnost až do konce roku 1948. Nedokončené případy, kterých bylo jen malé procento, však měly být předány řádným soudům.⁶³ Nutno zmínit, že velký retribuční dekret se vztahoval na zločiny spáchané v době tzv. zvýšeného ohrožení republiky, tj. v období od 21. května 1938 do 31. prosince 1946.⁶⁴

Nejtěžším zločinem proti státu byly úklady proti státu, za něž byl nejpřísnější trest – trest smrti. Další trestné činy v tomto dekretu byly přípravy těchto úkladů, ohrožení republiky, zrada státního tajemství, vojenské zrady a násilí proti ústavním činitelům, kde byly trestní sazby od 10 let do doživotí, ovšem za okolnosti zvlášť přitěžující byl stanoven trest smrti. V § 2 retribučního dekretu bylo pak jako trestný čin považováno členství ve vyjmenovaných nacistických organizacích jako SS, FS, Rodobrana, atp. Zde byly tresty od 5 do 20 let nebo až doživotí. V § 3 se jako trestný čin považovala propagace a podpora

⁶¹ KUKLÍK, Jan; KOZÁK, Jiří. *Politická očista, trestněprávní a ekonomický postih nacistických zločinců a stoupenců nacismu v Evropě po druhé světové válce*. In: Právněhistorické studie 42. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2012, s. 166 - 167. ISBN 978-80-246-1994-1.

⁶² KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Praha: Linde, 2002, s. 384. ISBN 80-7201-352-1.

⁶³ KUKLÍK, Jan Jr.; MIKULE, Vladimír. *Němci a Maďaři v dekretech prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940 – 1945*. Brno: Doplněk, 2003, s. 72. ISBN 80-7285-017-2.

⁶⁴ RAPAVÁ, Ivana. *Mimořádný lidový soud v mostě*. Ústí nad Labem: Albis, 2010, s. 19. ISBN 978-80-8691-22-3.

fašistického a nacistického hnutí a dále skutečnost, že byl někdo činovníkem nebo velitelem NSDAP, SdP, Vlajky, Hlinkovy gardy a podobně.⁶⁵

Zvláštní bylo ustanovení § 4 retribučního dekretu, podle něhož měl být trestně stíhán každý československý občan, který v době zvýšeného ohrožení republiky v zahraničí rozvracel hnutí směřující k osvobození Československé republiky. Toto ustanovení bylo jakousi hrozbou především pro ty osoby, které vyvíjely činnost v opozici k londýnské exilové vládě. U tohoto ustanovení však byly spojeny aplikační potíže. Tyto osoby se většinou do Československa nedostávaly a dále pokračovaly ve své politické činnosti pod drobnohledem československé a britské zpravodajské služby.⁶⁶

Do zločinů proti osobám patřily zločiny veřejného násilí, vraždy, zabití a těžkého poškození na těle. Klíčové bylo, že stíhán bude ten, kdo se vyjmenovaných zločinů dopustil ve službách nebo v zájmu Německa nebo jeho spojenců, nebo republiky nepřátelského hnutí, jeho organizací či členů a dekret stanovil tresty od 10 let po trest smrti. Také byly stíhány osoby, které ve prospěch válečného úsilí Německa nebo jeho spojenců nařídily nucenou nebo povinnou práci nebo při tomto jednání spolupůsobily. Rovněž byl stíhán ten, kdo sám nebo v součinnosti s jinými ve službách Německa či jeho spojenců, nebo republiky nepřátelského hnutí, jeho organizací a členů zavinil ztrátu svobody obyvatele republiky. Tresty zde byly od 20 let až doživotí, příp. trest smrti.⁶⁷

Ze skupiny trestných činů proti majetku v dekretu nalezneme trestné činy veřejného násilí zlomyslným poškozením cizího majetku, zháňstvím, krádež, loupež, zpronevěry či veřejného násilí násilným vpadnutím do nemovitého statku, pokud to bylo spácháno ve službách nebo v zájmu Německa či jeho spojenců, nebo republiky nepřátelského hnutí, jeho organizací či členů. Zvláštní zločin upravoval § 9 tohoto dekretu, který umožňoval potrestání těch osob, které s výše uvedeným úmyslem způsobily soudním či správním rozhodnutím protiprávní

⁶⁵ § 1-4 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.

⁶⁶ KUKLÍK, Jan; KOZÁK, Jiří. *Politická očista, trestněprávní a ekonomický postih nacistických zločinců a stoupenců nacismu v Evropě po druhé světové válce*. In: Právněhistorické studie 42. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2012, s. 165. ISBN 978-80-246-1994-1.

⁶⁷ § 5-7 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.

odnětí majetku ČSR nebo jiné PO či FO. Tresty byly ukládány mezi 5-20 lety nebo doživotí.⁶⁸

Paragraf 11 ve velkém retribučním dekretu představoval udavačství jako samostatnou skutkovou podstatu vedle zločinů proti státu, osobám či majetku. Znění tohoto paragrafu: „*Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky ve službách nebo v zájmu nepřítele, nebo využívaje situace přivoděné nepřátelskou okupací jiného pro nějakou skutečnou nebo vymyšlenou činnost udal, trestá se za zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let.*“⁶⁹ Ve smyslu biblické zásady „oko za oko“ zohledňoval tento paragraf následky udání při vyměření následného trestu pro udavače. Jestliže zločin byl bez následků, maximální výše trestu mohla dosahovat délky 10 let. Způsobil-li pachatel uvěznění „*československého občana*“, poté byl trest mezi 10 a 20 lety. V horších případech pokud na základě udání mělo „*za přímý nebo nepřímý následek*“ ztrátu svobody většího počtu osob nebo těžkou újmu na zdraví, tak trest pro pachatele měl být doživotí. V případě, že následkem udání byla smrt udaného, pachatel byl potrestán trestem smrti.⁷⁰

Ustanovení o udavačství bylo často zneužíváno. Dekret ponechal na úvaze soudu, které jednání bylo „*ve službách nebo v zájmu nepřítele*“ a kdy dotýčný využíval „*situace přivoděné nepřátelskou okupací*“. Ostravský lidový soud osvobodil Boženu Chýlkovou, třebaže udala vlastní dceru kvůli jejímu přátelení se s francouzským válečným zajatcem. Soudci kreativně dovodili, že udání nebylo „*v zájmu*“ nacistického Německa. Soudy vydávaly nepřiměřené rozhodnutí, „*například jistý důchodce udal několik svých známých, že v hospodě zpívali Internacionálu. Protože je Němci následně zatkli, odsoudil ho po válce lidový soud k trestu 15 let odnětí svobody.*“⁷¹ Znění § 11 bylo v konečném znění prosazeno komunisty. Byly stanoveny dvě základní skutkové podstaty zločinu udavačství: přímý úmysl pachatele a zvláštní motiv, který byl poněkud nepřesně označován jako „*kolaborantský*“. Pachatelovo jednání bylo postihnuto, jestliže se pokusil v zájmu nepřítele způsobit určitou újmu jiné osobě. Ve většině případů nespátřujeme kolaborantský motiv. Mělo být přihlédnuto k širším souvislostem zločinu. Je jasné, že pachatelé vědomě podlézali okupantům, v některých případech však přímou služebnost jejich zájmů vysledovat nelze. Stávalo se tak

⁶⁸ Tamtéž. § 8-10.

⁶⁹ Tamtéž. § 11.

⁷⁰ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*. Praha: Akademia, 2010, s. 198. ISBN 978-80-200-1838-0.

⁷¹ Tamtéž, s. 201.

často, že okupační orgány shledaly udání jako neodůvodněné. Praxí soudů bylo dovozeno, že pachatelé si byli dobře vědomi, že jejich jednání je hanebné, a že jak z hlediska platného práva, tak i podle převažujícího citu pro spravedlnost, nemůže být jejich jednání klasifikováno jako beztrestné.⁷²

Druhá hlava velkého retribučního dekretu zřizuje mimořádné lidové soudy. Podle § 21 odst. 1 se před mimořádnými lidovými soudy přísluší soudit všechny zločiny trestné podle tohoto dekretu. V následujícím paragrafu je obsaženo složení a sídlo mimořádných lidových soudů. Podle § 24 veřejného žalobce jmenuje ministr spravedlnosti. Následující paragrafy se věnují řízení před mimořádnými lidovými soudy.⁷³ Jeho účinnost najdeme na konci retribučního dekretu, která byla nakonec prodloužena do prosince roku 1948.⁷⁴

Na českém území bylo zřízeno podle velkého retribučního dekretu celkem dvacet čtyři mimořádných lidových soudů (dále MLS), které byly ustaveny ve městech Brno, Česká Lípa, České Budějovice, Hradec Králové, Cheb, Chrudim, Jičín, Jihlava, Klatovy, Kutná Hora, Liberec, Litoměřice, Mladá Boleslav, Moravská Ostrava, Most, Nový Jičín, Olomouc, Opava, Písek, Plzeň, Praha, Tábor, Uherské Hradiště a Znojmo. Odlišovaly se velikostí, počtem a významem projednávaných případů. Žalobní důvody a národnost osob, které stanuly před soudy v dané oblasti byly různé. Za různost mohla poloha regionu a to, v jakém zastoupení zde žily národnostní menšiny. Největší soudy samozřejmě soudily v hlavním městě Praha a v Brně. Vznik soudu záležel na rychlosti zvládnutí administrativní agendy spojené s jejich činností. První začal soudit MLS v Brně a to v květnu 1945. V Chebu MLS byl ustaven jako poslední, senát se zde sešel až v únoru 1946.⁷⁵

U MLS soudilo pět soudců, kteří tvořili senát. Předseda byl soudce profesionál a další 4 soudili jako soudci z lidu. Ze seznamů, které pořídily okresní národní výbory, prezident republiky na návrh vlády jmenoval soudce z povolání.

⁷² KUKLÍK, Jan; KOZÁK, Jiří. *Politická očista, trestněprávní a ekonomický postih nacistických zločinců a stoupenců nacismu v Evropě po druhé světové válce*. In: Právněhistorické studie 42. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2012, s. 166. ISBN 978-80-246-1994-1.

⁷³ Hlava II. velkého retribučního dekretu č. 16/1945 Sb.

⁷⁴ Dekret měl původně být účinný do 19. 6. 1946, ale jeho účinnost byla prodloužena poprvé zákonem č. 149/1946 Sb. a to do 8. 1. 1947. Podruhé byla prodloužena do 4. 5. 1947, zák. č. 245/1946 Sb.

⁷⁵ RAPA VÁ, Ivana. *Mimořádný lidový soud v mostě*. Ústí nad Labem: Albis, 2010, s. 30. ISBN 978-80-8691-22-3.

Vláda jmenovala soudce z lidu ze seznamů, které byly taktéž pořízeny okresními národními výbory. Lidové soudy soudily v sídlech krajských soudů. Každý senát mohl zasedat v případě potřeby kdekoliv v soudním obvodu.⁷⁶ Po válce zde existoval polický nátlak, kterým se nechtěli soudci z povolání nechat v žádném případě ovlivnit. Bohužel při koncepci 4 soudců z lidu to nebylo jednoduché. Tvůrci dekretu pravděpodobně zamýšleli, že laici převezmou nekompromisní a přísnou interpretaci dekretu. Měli to být zastánci tvrdé lidové spravedlnosti. Podle profesionálních soudců laickým soudcům nevydržel radikalismus příliš dlouho. Nestrannost při výběru laických soudců nebyla kritériem. Právě naopak, přednost při výběru měli bývalí vězni nacistického režimu a příslušníci odboje. Poměr 4:1 mezi soudci z lidu a profesionály měl zajistit, že soudce z povolání nebude zneužívat svého většího vzdělání a zkušenosti k podvádění či zastrahování svých laických kolegů, aby se podrobili jeho vůli.⁷⁷

Žalobu zastupoval veřejný žalobce, který byl jmenován vládou nebo na základě jejího pověření ministrem spravedlnosti pro určité období nebo pro určité případy, nebo pro celou dobu činnosti soudu. Vybírání byli ze seznamů osob s právnickým vzděláním zpracovanými okresními národními výbory. Veřejný žalobce byl podřízen ministru spravedlnosti. Měly to být osoby národnostně a politicky spolehlivé, jejich vzdělání a praxe byla tedy na druhém místě.⁷⁸ Veřejná žaloba se potýkala s obrovskými personálními problémy. Zkušených žalobců s právnickým vzděláním a praxí bylo málo a většinou už měli jiné zaměstnání nebo veřejnou funkci. Žalobci svojí funkci vykonávali s různým nasazením, v důsledku toho se měnil jejich počet a neustále byli veřejní žalobci doplňováni. Několik z nich bylo na vlastní žádost zproštěno funkce. To bylo způsobeno i tím, že byli velmi vytížení. Často pracovali do noci, protože studovali mnohem více případů než jen ty, které se projednávaly u soudu. Trestní řízení také zastavovali anebo vraceli spisy ke správnímu rozhodnutí trestním nalézacím komisím⁷⁹, a i tyto kauzy museli prostudovat. „*Veřejní žalobci vykonávali nejenom zákonem*

⁷⁶ Obsazení Mimořádných lidových soudů je podrobněji popsáno v § 22 dekretu č. 16/1945 Sb.

⁷⁷ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*. Praha: Akademia, 2010, s. 179 - 180. ISBN 978-80-200-1838-0.

⁷⁸ KUKLÍK, Jan; KOZÁK, Jiří. *Politická očista, trestněprávní a ekonomický postih nacistických zločinců a stoupenců nacismu v Evropě po druhé světové válce*. In: Právněhistorické studie 42. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2012, s. 168. ISBN 978-80-246-1994-1.

⁷⁹ Byly zřízeny za účelem potrestání domnělých zrádců, kteří stanuli před MLS, ale byli zproštěni obvinění. Tyto komise vznikly na základě malého retribučního dekretu č. 138/1945 Sb. s cílem potrestat jedince, kteří se provinili proti „národní cti“.

uložené povinnosti, ale pravidelně také informovali retribuční referát ministerstva spravedlnosti o chystaných přelíceních, upozorňovali na případy, kde mohl být vynesena absolutní trest, odůvodňovali postoupení spisu řádnému soudu, stejně jako zastavení věci nebo osvobození obžalovaného“.⁸⁰

Vyšetřování obviněných bylo prováděno před samotným řízením. První výslechy a přípravné vyšetřování prováděly bezpečnostní složky, ale často se na něm podílely také rozličné komise ustavené místní samosprávou a doplněné na základě politického klíče ze zástupců stran Národní fronty. Členové komise často porušovali zákon a také si uzurpovali moc policie. Na počátku retribuční vyšetřování bylo vyšetřování velice chaotické.

Rozmanité praktiky při vyšetřování válečných trestných činů byly ústředně sjednoceny až počátkem června 1945. Po tomto sjednocení se mohl ustavit různorodý počet vyšetřovacích komisí při okresních národních výborech. Vyšetřované osoby měly být rozděleny do několika skupin podle národnosti a závažnosti provinění. Komise měla za úkol rozhodnout, zda pachatel bude předán do soudní vazby, omezen na svobodě na základě rozhodnutí správního orgánu, popřípadě propuštěn na svobodu na slib nebo na kauci. Později činnost komisí řídilo přímo ministerstvo vnitra, kterému podléhaly. Komise nebyly oprávněny zatýkat, jejich úkolem bylo shromažďování spisového materiálu. Část žalobních návrhů byla pro nedostatky komisím vracena. Některé komise postrádaly potřebnou kvalitu. Komise měly ztížené postavení tím, že nemohly objasňovat provinění v situacích, kdy se důkazní materiál z dob okupace nedochoval a také v případech, kdy předstíraná loajalita vůči okupantům zakrývala odbojovou činnost. V mnoha případech bylo nezbytné posuzovat jednání pachatele pouze na základě svědeckých výpovědí. V rámci vyšetřování vyšlo na povrch obrovské množství trestných činů. Část byla prošetřována na základě udání, které v mnoha případech podaly postižené osoby nebo jejich příbuzní, kteří znali viníky svého neštěstí a po válce se rozhodli je tímto způsobem potrestat. Udávání se rychle rozmohlo a hromadila se křivá obvinění, denunciacce, udávání osobních nepřátel a vyřizování nesplacených účtů. Běžně komise narážely na nevyřízené sousedské spory. Správní úřady nabádaly k udavačství, což práci neulehčovalo. Velkým kritikem poválečného udavačství byl starší bratr prezidenta republiky Vojta

⁸⁰ JARKOVSKÁ, Lucie. Odplata či spravedlnost. Hradec Králové: Prostor, 2008, s. 79 - 80. ISBN 978-80-7260-206-3.

Beneš, který byl v letech 1946-1948 poslancem ústavodárného shromáždění republiky Československé. Přišlo mu nespravedlivé, že udavači udávali osoby, které nic nespáchaly, a křivé udání ve většině případů zůstávalo beztrestné.⁸¹

U MLS lze spatřit určitou podobnost s řízením před stannými soudy, avšak s určitými odchylkami, které najdeme v § 26 - § 31 retribučního dekretu. Trestní řád z roku 1873, který byl stále platným, upravoval procesní otázky. Návrhem veřejného žalobce se řízení zahajovalo. Obžalovaný měl právo si zvolit obhájce, nebo mohl požádat soud, aby mu přiřadil obhájce, neměl-li na to finanční prostředky. Jestliže soud nepožádal, soud mu obhájce přidělil *ex offo*.⁸² Podle dekretu řízení před soudem nemělo trvat déle než tři dny od okamžiku, kdy byl pachatel postaven před soud. Pokud soud nedospěl do tří dnů k rozhodnutí, měl věc postoupit řádnému soudu. Hlavní přelíčení mohlo být konáno i v nepřítomnosti obžalovaného, pokud to navrhl veřejný žalobce. V tomto případě musel soud obžalovanému přidělit obhájce „z moci úřední“. Před mimořádným soudem nesměly být souzeny těhotné ženy.⁸³

Právní úprava MLS byla celkem rámcová. Rozhodující pro retribuci byla aplikační činnost soudů, která dotvářela ustanovení obsažená ve velkém retribučním dekretu.⁸⁴

Veřejný žalobce zahajoval hlavní přelíčení výčtem skutků, které jsou obžalovanému kladeny za vinu. Předseda udělil slovo obžalovanému a jeho obhájci k přenesení obhajoby. Dále jsou prováděny důkazy. To vše podle trestního řádu, zákonem č.119/1873 ř.z. Jakmile skončilo průvodní řízení, veřejný žalobce zhodnotil jeho výsledky a podával svůj konečný návrh. Obžalovanému a obhájci bylo uděleno poslední slovo. Dále se v neveřejné poradě soud usnesl na rozsudku. Nejprve hlasovali soudci z lidu a až poslední hlasoval předseda soudu. Rozsudek byl vyhlášen veřejně a proti rozsudku MLS není řádných opravných prostředků. Trest smrti byl vykonáván do dvou hodin po vyhlášení rozsudku, na výslovnou žádost odsouzeného může být lhůta prodloužena o další hodinu.

⁸¹ Tamtéž. S. 65 - 71.

⁸² §25 – 27 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

⁸³ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Praha: Linde, 2002, s. 377. ISBN 80-7201-352-1.

⁸⁴ KUKLÍK, Jan; KOZÁK, Jiří. *Politická očista, trestněprávní a ekonomický postih nacistických zločinců a stoupenců nacismu v Evropě po druhé světové válce*. In: Právněhistorické studie 42. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2012, s. 168. ISBN 978-80-246-1994-1.

Jestliže byl obžalovaný nepřítomen, vykonal se trest smrti do 24 hodin po dopadení odsouzeného. Trest smrti byl vykonáván zpravidla oběšením.⁸⁵

Nejrychlejší jednání před lidovým soudem trvalo 20 minut. Požádat o milost bylo téměř nemožné, protože se o ni žádalo prezidenta republiky. Často se mu v tak krátké době nepodařilo dovolat. Obvykle byly rozsudky vyneseny v noci a to znamenalo nulovou šanci dovolání se prezidentské kanceláře. Pro trest smrti museli hlasovat 4 soudci, jestliže pro něj nehlasovali, pak následovalo doživotí. Výkon trestu oběšením byl veřejný. Poté co na něj chodily rodiny s dětmi, tak byl trest smrti oběšením vykonáván v menších prostorách.⁸⁶

Celkem došlo k veřejným žalobcům 132 549 trestních oznámení a spisů. Z nichž bylo vyřízeno 130 114 případů. Veřejnými žalobci podáno MLS 38 316 případů. Z toho postoupeno ke stíhání řádným soudům bylo 1634, zůstalo nevyřízeno 334 případů. V 5129 případech bylo řízení ukončeno či přerušeno. Osvobozeno bylo 9132 obviněných. Odsouzeno bylo 22 087 pachatelů. Z toho k trestu smrti bylo odsouzeno 713, k trestu odnětí svobody 19 888. U 745 obviněných bylo upuštěno od potrestání.⁸⁷

Vězni podléhali zvláštnímu pracovnímu nasazení. Ve zvláštních pracovních oddílech pro trestance, které byly zřízeny dekretem prezidenta č. 126/1945 Sb. bylo zařazeno 11 654 retribučních vězňů z celkového počtu asi 18 800. Pozdější statistické údaje z roku 1950 ukazují, že ještě v roce 1950 bylo ve výkonu trestu celkem 10 621 retribučních vězňů.⁸⁸

Nevyřízené případy po 4. květnu 1947, kdy skončila účinnost retribučního dekretu, převzaly řádné soudy. Tyto soudy v období od 5. května 1947 do 1. dubna 1948 vynesly podle hmotněprávních předpisů velkého retribučního dekretu celkem 270 rozsudků. Zákon č. 33/1948 Sb., ze dne 25. března 1948 obnovil účinnost velkého retribučního dekretu a nařídil vykonávat retribuci do konce roku 1948. Ministr spravedlnosti byl posílen o nové pravomoci a mohl jmenovat přednosta MLS, jejich náměstky a soudce z povolání, a také veřejné žalobce včetně soudců z lidu. Řízení, které bylo pravomocně ukončeno rozsudkem, bylo možno znovu zahájit na základě nového zákona. O toto obnovování případů šlo

⁸⁵ § 26 - 30 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.

⁸⁶ Historie cs. Osobnosti na ČT24 – Lidové soudy a popravy. In. *Česká televize* (online) 2010.

⁸⁷ DRTINA, Prokop. *Na soudu národa*, s. 11 – 12. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1947.

⁸⁸ BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu*, s. 73-74, Ostrava: Tilia, 1998. ISBN 80-86101-07- X.

především tvůrcům tohoto zákona. Výsledky nebyly nijak závratné. Za obnovené retribuce bylo totiž odsouzeno necelých 2 000 osob.⁸⁹

Na Slovensku měli vlastní úpravu lidového soudnictví. Úprava byla upravena v nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb., nařízení SNR o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví ze dne 15. května 1945. Toto nařízení rozlišovalo mezi „*fašistickými okupanty*“, „*domácími zrádci*“, „*kolaboranty*“ a „*provinilci fašistického režimu*“. Zvláštním trestným činem byl „*zrada na povstání*“. Za tento trestný čin byl stanoven trest smrti, který bylo možno zmírnit na trest odnětí svobody na 30 let. Mimo tyto tresty bylo možné a to jen u „*provinilců fašistického režimu*“, vyslovit i trest zbavení občanských práv na dobu 2 – 15 let či veřejné pokárání. V procesní oblasti byla v této části úprava pouze rámcová a měla probíhat podle dosavadních platných předpisů, a tím se lišila od české úpravy. Organizace MLS byla taktéž odlišná. Soudilo se v okresních lidových soudech, místních lidových soudech a na Národním soudě v Bratislavě. Místní lidové soudy byly zřízeny zejména za účelem souzení místních činitelů HSLŠ. Předsedové těchto soudů nemuseli mít právnické vzdělání a byli jmenováni okresními národními výbory, přísedící pak místními národními výbory. Předsedové Okresních lidových soudů byli jmenováni pověřencem vnitra a přísedící okresním národním výborem. V retribučním soudnictví na Slovensku bylo do května 1947 učiněno celkem téměř 110 000 udání. Z tohoto počtu došlo před soud jen 38 244 trestních případů a odsouzeno bylo 20 550 osob.⁹⁰

3.3.2. MALÝ RETRIBUČNÍ DEKRET

Malý retribuční dekret byl vydán 26. listopadu 1946 a od toho dne nastala také jeho účinnost. Má pouze tři paragrafy a byl vydán jen pro české země. Podle tohoto dekretu ukládaly okresní národní výbory tresty vězení až na 1 rok, pokuty do 1 milionu korun či veřejná pokárání za „*nepřístojná chování urážející národní cítění českého nebo slovenského lidu*“⁹¹ Byla možná i kombinace těchto trestů. Soudobá právní teorie hovořila v souvislosti s tímto dekretem o subsidiaritě vzhledem k velkému retribučnímu dekretu, neboť postihoval především ty skutky,

⁸⁹ Tamtéž. S. 75 – 80.

⁹⁰ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Praha: Linde, 2002, s. 380 - 382. ISBN 80-7201-352-1.

⁹¹ Viz. § 1 odst. 1 dekretu č. 138/1945 Sb.

„kde mimořádné lidové soudy nemohly zasáhnout vzhledem ke své přesně vymezené věcné příslušnosti.“

Zatímco malý retribuční dekret byl krátký a ve svých formulacích vágní, směrnice o „národní cti“ byla rozsáhlá. Podle směrnice ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945 je za nepřístojné chování považováno zejména: vědomé podporování odnárodňovacích snah Němců nebo Maďarů, dobrovolné se přihlášení k německé nebo maďarské národnosti, politická spolupráce s Němci a Maďary, apod. Cílem tohoto dekretu bylo potrestat například přihlášení se k německé či maďarské národnosti a dobrovolný úzký styk s okupanty s cílem dosažení majetkových výhod nebo vychvalování nacismu apod.⁹² Podmínkou trestnosti bylo, že takové jednání vzbudilo „veřejné pohoršení“, které se mělo zjišťovat například výslechem svědků. Trestní řízení podle tohoto dekretu mělo probíhat urychleně, také proto, že se skutky podle malého retribučního dekretu promlčovaly ve lhůtě 6 měsíců od účinnosti dekretu.⁹³

Malý retribuční dekret využívala bezpečnostní komise místních národních výborů, která soustřeďovala veškerá trestní oznámení. Komise vydala trestní nález s odůvodněním, a proti němu bylo přípustné odvolání, které mělo odkladný účinek. Zemský národní výbor rozhodoval o odvoláních.⁹⁴ Komise, které v rámci národních výborů udělovaly tresty, zprostily viny naprostou většinu obviněných. Celkem projednaly 179 896 případů, z nichž tři čtvrtiny vyřešily. Vinnými bylo shledáno 46 422 obviněných⁹⁵

Malý dekret svázal moc parlamentu a posílil moc národních výborů. Toho využívali nejvíce komunisté, kteří ve zvolených funkcích v národních výborech často zneužívali pravomoc. Lidé to ale schvalovali a díky tomu vzrostla popularita komunistické strany. Peroutka s hořkostí káral československou vládu: „Vytvořte zákon třeba revoluční, třeba tvrdý, avšak od té chvíle jej dodržujte a donuďte

⁹² BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu*, s. 35, Ostrava: Tilia, 1998. ISBN 80-86101-07-X.

⁹³ KUKLÍK, Jan; KOZÁK, Jiří. *Politická očista, trestněprávní a ekonomický postih nacistických zločinců a stoupenců nacismu v Evropě po druhé světové válce*. In: Právněhistorické studie 42. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2012, s. 172. ISBN 978-80-246-1994-1.

⁹⁴ KUKLÍK, Jan. *Vývoj Československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2008, s. 107 - 112. ISBN 978-80-7201-741-6.

⁹⁵ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*. Praha: Akademia, 2010, s. 289. ISBN 978-80-200-1838-0.

*k tomu i ostatní; změňte poměry, ale dejte lidem brzo vědět, na čem jsou, aby zase mohli s jistotou působit“.*⁹⁶ Tímto kritizoval političnost malého dekretu.

⁹⁶ PEROUTKA, Ferdinand, „*A přece*“, Svobodné noviny (11. Listopadu 1945) In: FROMMER, Benjamin. *Národní očista*. Praha: Akademia, 2010, s. 289. ISBN 978-80-200-1838-0.

4. TEREZÍN

4.1. GHETTO TEREZÍN

„Neměli jsme nic, neměli jsme žádnou jistotu, žili jsme ze dne na den zcela nanovo, dalo by se říci bez zajišťování jakýchkoliv našich přání a potřeb. Kdo si po tom všem může zvyknout na tenhle život, aby nakonec musel čelit transportům, z kterých nebyla cesta zpět.“⁹⁷

Terezín je ukázkou města, které bylo uměle vybudováno a vzniklo bez hospodářské potřeby. Je to pevnost vystavěná okolo roku 1780 císařem Josefem II. na obranu proti vpádu Prusů do Čech. Byla pojmenována na počest matky Josefa II. císařovny Marie Terezie. Terezínská pevnost byla postavena u soutoku Labe a Ohře. Jejím strategickým úkolem byla ochrana cesty podél Labe do vnitrozemí Čech. Příkopy mezi valy mohly být zavodněny z Ohře. Pevnost byla vybudována podle tehdy nejmodernějších francouzských a italských plánů, nebylo ji však nikdy užito k válečným účelům. Ve válce prusko-rakouské v roce 1866 ji Prusové obešli. Pouze omylem svého velitele zapojila se tehdy pevnost, a to jedinkrát za dobu svého trvání, do válečných akcí. Terezínská posádka podnikla totiž výpad z pevnosti proti ustupujícím pruským vojákům. Velitel pevnosti tehdy ještě nevěděl, že mezitím bylo uzavřeno příměří.⁹⁸ Pro účel Terezína byla zakoupena plocha o celkové výměře 398 ha a vznikla sdružením dvou vesnic. Citadela leží na východě a je to pravidelně rozložené město, opevněné ze všech stran. Urbanisticky jednotné, přehledné uspořádání je jednou z charakteristik ideálního plánování, další je účelné rozdělení funkcí, když vojenský lazaret a pivovar leží blízko Ohře, zbrojnice je na severní straně obrácená k nepříteli, sklad potravin je pro případ obležení postaven naproti zbrojnici směrem k jihu. V jeho sousedství se nacházela tehdy ústřední vojenská pekárna. Řezníci sídlili v civilních blocích na jihozápadě města.⁹⁹ Celé město je vybudováno naprosto symetricky. Dokonce i místnosti uvnitř některých bloků byly postaveny symetricky. Všude byly kasárny. Na obvodě to byly takzvané kavalíry, uvnitř

⁹⁷ TROLLER, Norbert. *Theresienstadt – Hitler's Gift the Jews*. Severní Karolína: The University of North Carolina Press, 1991, s. 88. ISBN 0-8078-1965-4.

⁹⁸ LAGUS, Karel a POLÁK, Josef. *Město za mřížemi*. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1964, s. 13. ISBN 80-7340-088-X.

⁹⁹ DEBOLD – KRITTEROVÁ, Astrid. *Pevnostní město – ghetto – vojenské město*. In: Terezínské studie a dokumenty 2000. Praha: ACADEMIA Institut Terezínské iniciativy, s. 250 – 254. ISBN 80-200-0399-1.

města novější budovy kasárenské a vojenské správní budovy. I soukromé domy byly přizpůsobeny strohému kasárenskému slohu. Sloužily přímo nebo nepřímo účelům posádky. Stejně tak bylo na posádce závislé i civilní obyvatelstvo.¹⁰⁰ Šachovnicový půdorys města s ústředním náměstím a symetrickým uspořádáním velkolepých budov a kasáren odpovídá urbanisticky ideálním konceptům, prezentovaným v teorii pevnostního stavitelství.¹⁰¹

Pevnostní určení města bylo v roce 1887 zrušeno. Posádkovým městem však Terezín zůstal. Podle starých rakouských plánů mohl být Terezín hájen posádkou nejvýše 16 000 mužů. Více se jich do Terezína i s Malou pevností nedalo směstnat. Nacisté tam však dokázali umístit několikánásobek vězňů. Z historického plánu terezínské pevnosti je jasně vidět spojitost Malé pevnosti s městem. Od sebe jsou odděleny pouze řekou Ohří a jejím inundačním územím. Byla to však vždy toliko jedna jediná pevnost. To vše se hodilo výborně nacistům.

Než se dostanu k samotnému ghettu, je nezbytné krátce vylíčit stručné historické souvislosti o židovském obyvatelstvu v českých zemích. První historické záznamy o židovském osídlení v českých zemích nacházíme v X. století. Je však jisté, že židé zde byli již dříve. Jejich osud se v různých obdobích mění, občas jim vládcové země poskytují privilegia, občas jim hrozí vyhoštěním. Často jim byly vyhrazeny některé městské čtvrti, později se tato oddělení stávala nuceným a vznikala ghetta, v nichž židé žili svérázným náboženským i kulturním životem. V Praze žili židé ve společenství nepřetržitě až do XVIII. století, kdy začíná jejich emancipace z ghetta. Jejich konečný statut byl upraven zákonem č. 57/1890 ř.z.. Nábožensky jsou židé organizováni ve svých náboženských obcích. V rámci náboženských obcí pečovaly židovské spolky o chudé a nemocné a zařizovaly pro ně sociální instituce. Po stránce veřejnoprávní požívali židé plných občanských práv od roku 1867. V Československé republice žili židé jako plnoprávní občané, kteří se lišili od ostatních jen svým náboženským vyznáním.¹⁰²

Když Němci zabrali české pohraniční kraje, uprchli židé na území okleštěného státu. Poměry tzv. druhé republiky taktéž nebyly příznivé. Byla již stanovena první výjimečná ustanovení pro židy, i když nedošlo k normativní

¹⁰⁰ LAGUS, Karel a POLÁK, Josef. *Město za mřížemi*. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1964, s. 13. ISBN 80-7340-088-X.

¹⁰¹ DEBOLD – KRITTEROVÁ, Astrid. *Pevnostní město – ghetto – vojenské město*. In: Terezínské studie a dokumenty 2000. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy, s. 250 – 254. ISBN 80-200-0399-1.

¹⁰² Fond MLS Litoměřice. SOA Litoměřice.

úpravě jejich statutu. Přišel však 15. březen 1939 a vpádem Němců židé naráz přestali být občany a stali se rasově méněcenným a bezprávným materiálem pro zločiny nového režimu. Německý program v protektorátu proti židům lze vystihnout zhruba ve čtyřech bodech. Prvním bodem bylo využití latentního antisemitismu, jeho podnícení a rozvinutí, které mělo odvrátit pozornost zraněného a poníženého lidu od pravých viníků – Němců k židovské menšině, jenž se měla tak stát terčem nenávisti. Druhým bodem bylo vyřazení židů z hospodářského života a získání jejich majetku. Vyřazování se provádělo pozvolna a postupně, aby nebyl ohrožen hospodářský chod země, jež měla Němcům sloužit. Třetím bodem bylo odlišení židů od ostatního obyvatelstva a jejich izolace. Bod druhý a třetí tohoto programu se navzájem prolínaly a podporovaly. Poslední bod německého protizidovského programu bylo úplné vyhubení, ke kterému docházelo v různých střediscích německého útlaku, zvláště ve vyhlazovacích táborech na území Polska.¹⁰³

V prvním roce německé vlády existovala pro židy možnost vystěhování. Dne 21. července 1939 nařídil tzv. říšský protektor zřízení Zentralstelle für judische Auswanderung.¹⁰⁴ Jejím vedením pověřil velitele bezpečnostní policie u říšského protektora. Ústředna pro židovské vystěhovalectví nebyla jediná svého druhu. Také ve Vídni a v Berlíně existovaly podobné instituce. Podléhaly přímo Hlavnímu říšskému bezpečnostnímu úřadu v Berlíně, jehož oddělení IVB 4 se nazývalo Zentralamt für die Regelung der Judenfrage.¹⁰⁵ Vedoucím Zentralamtu byl SS-Obersturmbannführer Adolf Eichmann, vedoucím celého oddělení IV byl Obergruppenführer Müller. Celý úřad Reichssicherheitshauptamt¹⁰⁶ řídil nejprve Heydrich, později Kaltenbrunner. V čele celé této hierarchie stál Himmler, jakožto ministr vnitra. Avšak Eichmann byl v některých věcech podřízen nikoliv Müllerovi, ale referoval přímo Himmlerovi a leckdy i Hitlerovi.¹⁰⁷ Ústředna získala klíčovou pozici v rámci řešení židovské otázky v Protektorátu. Dostalo se jí neomezeného dozorcího a rozhodovacího práva nad všemi židovskými náboženskými obcemi, spolky, nadacemi a fondy. Kdykoliv mohla jejich činnost zrušit, či ji přenést na jiný právní subjekt, jejich majetek předat do správy

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Ústředna pro vystěhovalectví.

¹⁰⁵ Ústřední úřad pro řešení židovské otázky, pro potírání vnitřního nepřítele.

¹⁰⁶ MILOTOVÁ, Jaroslava. *Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze*. In: Terezínské studie a dokumenty 1996. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy, s. 14 - 23. ISBN 80-200-0582-X.

¹⁰⁷ Vůdcův pověřenec pro řešení židovské otázky.

Vystěhovaleckého fondu. Svá rozhodnutí ústředna nemusela odůvodňovat a nebylo možné se proti nim odvolat.¹⁰⁸ Pod formou vystěhování židů se však skrýval aparát SS a SD, který měl jediný účel - vyhubení židů. Většina protižidovských opatření, i když byla formálně vyhlášena jinými úřady, měla svůj původ vždy v Zentralstelle. Již od založení Zentralstelle se projevoval rozpor s gestapem, které mělo obdobné úkoly. Gestapo i Zentralstelle, dvě úřadovny v podstatě se stejným posláním, soutěžily mezi sebou o kořist, která zbývala po zatčených, vystěhovaných nebo deportovaných židech a stávalo se, že gestapo někdy bez jakéhokoli důvodu zatkl majetné židovské občany těsně před tím, než je Zentralstelle zařadila do transportu.¹⁰⁹ Co se týče vyjádření české protektorátní vlády, tak za ni předseda protektorátní vlády nepochybně vyslovil se zřízením ústředny souhlas. Bylo to zdůvodněno tak, že její činnost má vzhledem k jednotnému zpracování veškerých otázek židovského vystěhovalectví podle říšského vzoru zabraňovat poruchám a průtahům při vystěhování židů z Čech a Moravy a zároveň působit ve prospěch jeho podpory a urychlené úpravy.¹¹⁰

Myšlenka zřízení Terezínského ghetta vycházela z představy, že ono pevnostní město bude zřízeno jako místo pro dočasné soustředění českých židů a po jejich úspěšném odsunutí na východ, že zde bude zřízeno ukázkové německé Mustersiedlung (sídliště). Rainhard Heydrich výslovně ve svém rozkazu uvedl, že ghetto, které bude vytvořeno v Terezíně, má být vedeno Ústřednou pro židovské vystěhovalectví v Praze, tedy nikoliv civilním okupačním úřadem.¹¹¹ Na území Protektorátu Čechy a Morava měly být zřízeny dvě ghetta, která měla být rozdělena na zásobovací a pracovní tábor. Tato rozdělení obou plánovaných ghatt na dvě skupiny obyvatelstva vybrané podle schopnosti či neschopnosti pracovat vyplývalo ze zkušenosti bezpečnostní policie. K tomu nakonec ale nedošlo. V tom bylo ghetto Terezín odlišné.¹¹² Dlouho se diskutovalo o vhodnosti Terezína. Když se v roce 1941 nacisté rozhodovali pro Terezín, zahrnuli i aspekty toho, že v Malé pevnosti již bylo vězení a esesácká posádka. Té se dalo v případě potřeby použít i pro tábor v městě Terezíně. Pro hovořilo také to, že byl Terezín na samotných hranicích tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava a sousedil těsně

¹⁰⁸ MILOTOVÁ, Jaroslava. *Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze*. In: Terezínské studie a dokumenty 1996. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy, s. 24. ISBN 80-200-0582-X.

¹⁰⁹ Fond MLS Litoměřice. SOA Litoměřice.

¹¹⁰ MILOTOVÁ, Jaroslava. *Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze*. In: Terezínské studie a dokumenty 1996. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy, s. 13. ISBN 80-200-0582-X.

¹¹¹ KLEIN, Peter. *Terezín: ghetto nebo koncentrační tábor?* In: Terezínské studie a dokumenty 2005. Praha: Sefer, Institut Terezínské iniciativy, s. 100 - 107. ISBN 80-85924-46-3.

¹¹² Zde spatřujeme odlišnost oproti ghettům Lodže, ve Varšavě a Rigy.

s Litoměřicemi, a ty již byly v říši. Tam byly nacistické posádky i posádky esesáků, kterých bylo možné v případě potřeby pro tábor nebo proti táboru použít.¹¹³

Od prvopočátku měl být Terezín tzv. vzorným ghettem, kde zvláště důležitou otázkou pro SS bylo umístění prominentních židů, tj. takových, kteří si svým postavením nebo svými pracemi získali vážnost v cizině. Tito prominentní židé byli vždy vedeni zvláště v evidenci a byly jim poskytovány jakési třebaže nepatrné výhody. Není však pochybností o tom, že v první řadě mělo ghetto sloužit Němcům k docílení vlastních výhod při jednání s cizinou. Proto Němci vždy kladli důraz na okolnost, že Terezín musí být vzorným ghettem, a proto také uvolnili poměrně značné prostředky a zejména materiál na technická zařízení nezbytná k udržování 60 – 70 tisíc osob ve zdravotním stavu odpovídajícím vzornému ghettu. Kromě toho vždy Němcům záleželo na tom, aby se vzniklé nakažlivé nemoci nešířily do okolí ghetta.¹¹⁴

Vzorné ghetto, které mělo být vybudováno pro cca 65 000 osob, se začalo utvářet v druhé polovině listopadu 1941. Zentralstelle für jüdische Auswanderung dala příkaz židovské obci v Praze, aby byl sestaven štáb inženýrů a techniků, jakož i příslušného doprovodu sestávajícího ze školených řemeslníků a jiných statných, práceschopných mužů, kteří pod názvem „Aufbaukommando“ (AK) dne 24. listopadu 1941 opustili Prahu s příkazem vykonat potřebné technické přípravné práce pro umístění asi 60 000 osob v Terezíně. Ke skutečnému provedení nařízených prací nemohlo dojít, neboť dříve než bylo příslušníkům transportu AK umožněno zařídit to nejnutnější k vlastnímu ubytování v Terezíně, následovaly další transporty v takovém počtu a takovém měřítku, že veškeré práce musely být omezeny na provizoria a výpomocná zařízení.¹¹⁵

Je třeba se také zmínit o vedoucích takzvané samosprávy tábora. Ti vyjednávali přímo za vězeňskou samosprávu s komandaturou, a proto jejich postoj i zaměření byly pro život vězňů v táboře důležité. První judenältester Jakub Edelstein byl jmenován již v Praze, a stejně tak i jeho zástupce Ing. Otto Zucker. Oba byli sionisté. Oba šli do Terezína s myšlenkou vytvořit zde místo, kde budou moci přečkat židé z Čech a Moravy válku. Po příjezdu do Terezína shledali, že

¹¹³ LAGUS, Karel a POLÁK, Josef. *Město za mřížemi*. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1964, s. 14. ISBN 80-7340-088-X.

¹¹⁴ Tamtéž s. 171.

¹¹⁵ Tamtéž.

byli podvedeni. Přesvědčili se hned zpočátku, že nejde o slíbené samosprávné město, ale o koncentrační tábor. Na rozdíl od svých nástupců byl Edelstein srdnatý a odvážný. Dovedl se často nacistům postavit a dosáhnout odvolání některých pro tábor zvláště nepříznivých nařízení. V době, kdy byl už jen zástupcem judenältestera a na jeho místo přišel Dr. Eppstein, byl Edelstein 9. listopadu 1943 spolu s třemi vězni pracujícími v ústřední evidenci zavřen do bunkru v komandatuře. Všichni byli příštím transportem v prosinci 1943 deportováni do Osvětimi. Druhý terezínský judenältester Dr. Paul Eppstein nebyl tak nebojácný a snažil se nacistům ve všem vyhovět, na druhou stranu byl ješitný na svou moc odvozenou z blahovůle nacistů a pro své sebevědomé vystupování nebyl v táboře oblíben. 27. září 1944 byl povolán na komandaturu a už se nevrátil. Podle svědectví byl zastřelen na Malé pevnosti na příkaz Karla Rahma. Teprve třetí judenältester Dr. Benjamim Murrelstein věznění přežil. Nacistické rozkazy plnil přesně. Samospráva měla vedoucí hlavních oddělení a ti tvořili radu starších. Jejimi členy byli původně jen vězňové z protektorátu, ale z nařízení komandatury byli od 1. října roku 1942 do ní určeni také vězňové z Německé říše a z Rakouska.¹¹⁶

„Na základě Vaší registrace pro pracovní povinnost byl jste zařazen do dělnického transportu odjíždějícího z Prahy dne 24. listopadu 1941, nejpozději o 5. hodině ranní na Hyberské nádraží.“¹¹⁷ Tato obsílka se vázala na již zmiňované aufbaukommando, jehož úkolem bylo vybudovat ghetto Terezín. Ve vlaku se začali účastníci transportu seznamovat a dohadovali se o cíli cesty. Pochodující útvar v Terezíně nastoupil pak na kasárenském nádvoří. Brána kasáren se zavřela a nikdo už nesměl ven. To byl začátek židovského tábora v Terezíně, takzvaného „ghetta“. Místo slibovaného tábora pracovního – dalo by se říct koncentrační tábor a místo dělníka v pracovním poměru – vězeň přikázaný k nuceným pracím. Z esesáků přicházel na kontrolu těchto prvních vězňů tehdejší velitel, vedoucí tábora SS sturmbannführer Richard Skarabis.¹¹⁸ Funkci vykonával pouze dočasně, a proto se o vězně příliš nestaral. Nařídil však cenzuru pošty. V noci z 30. listopadu na 1. prosince 1941 přišla zpráva, že do Bohušovic přijel

¹¹⁶ LAGUS, Karel a POLÁK, Josef. *Město za mřížemi*. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1964, s. 130 - 133. ISBN 80-7340-088-X.

¹¹⁷ Obsílky tohoto znění rozesílala z nařízení zentralstelle 22. listopadu 1941 židovská obec v Praze.

¹¹⁸ Tento SS-man nebyl zvrhlé povahy jako další velitelé Terezína a možná i proto nezastával funkci velitel v žádném koncentračním táboře či ghettu. Po válce byl odsouzen ke 4 letům vězení a dožil se věku 95 let.

transport 1000 vězňů z Prahy. Za noci a mrazu přijížděla nákladní auta se starci, stařenkami a malými dětmi. Ostatní museli jít pěšky. Pro transport nebylo nic připraveno. Světlo nefungovalo, za tmy a ve velikém zmatku byli staří, nemocní a děti ukládáni na betonové podlahy promrzlých skladištních místností. A druhého dne, 2. prosince 1941, přijel další transport 1000 vězňů z Brna. A další den, 3. prosince 1941, bylo zaznamenáno první úmrtí.¹¹⁹ V Bohušovicích nad Ohří bylo nejbližší vlakové nádraží. Z nádraží vedla stromy lemovaná silnice asi dva kilometry daleko od brány pevnosti, která vedla do malého městečka, které bylo obeháno příkopem a hradbami. Později vězni z ghetta postavili kolej pro vlečku z Bohušovic do středu ghetta.¹²⁰

Ghetto bylo jakousi přestupnou stanicí k vyhlazování pro nacisty nepohodlných osob. Byli sem posíláni židé. Těch málo, kterých zůstalo v německy mluvících oblastech z Rakouska a Německa, také Československa, Maďarska, Lucemburska, Nizozemí a Dánska. Tito všichni byli uvedeni v omyl a pod vidinou lepších podmínek obrání o majetek a umístění do Terezínského ghetta. Terezín byl jen dalším článkem vybudovaným proto, aby Nacisti co nejrychleji vyhladili židovské obyvatelstvo.¹²¹

Největší a nejkomplikovanější otázkou bylo zásobení Terezína vodou. Hlavní vodárna se v době převzetí Terezína nalézala v katastrofálním stavu. Přítok vody do města byl na několik hodin denně omezen a přiděl vody byl na určitou dobu omezen na únosné minimum. Příděl na pití a na hygienu byl přibližně 20 litrů na hlavu a den. Oprava vodárny přinesla zlepšení, avšak v polovině září 1942 počet obyvatel stoupl na 54 300 osob, takže dávka byla 19 litrů na hlavu na den. Přestavba byla hotová až v roce 1944. Největší počet vězňů 58 491 byl zaznamenán 18. září 1942 a téhož dne dosáhl také vrcholu počet mrtvých – 156 za jediný den. Těžba vody stoupla po zřízení nové vodárny z 3 na 55 litrů za vteřinu, a tím docíleno naprosto postačujícího zásobení města vodou.¹²²

4. prosince 1941 došlo do Terezína ve zvláštním vagónu vedení budoucí samosprávy ghetta. V té době přesídlil Siegfried Seidl trvale do Terezína jako

¹¹⁹ LAGUS, Karel a POLÁK, Josef. *Město za mřížemi*. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1964, s. 79-80. ISBN 80-7340-088-X.

¹²⁰ TROLLER Norbert. *Theresienstadt – Hitler's Gift the Jews*. Severní Karolína: The University of North Carolina Press, 1991, s. XXV.. ISBN 0-8078-1965-4.

¹²¹ Tamtéž s. 17.

¹²² SEVER, Max. *Technická zařízení Terezína*. In: Terezínské studie a dokumenty 1999. Praha: ACADEMIA Institut Terezínské iniciativy, s. 172 - 175. ISBN 80-200-0746-6

Lagerkommandant.¹²³ Seidl rozhodoval o všech důležitých záležitostech života v ghettu. Přístup k veliteli ghetta měl povolen pouze židovský starší Jakob Edelstein a později Paul Eppstein, popřípadě jeho zástupce a vedoucí Ghattowache.¹²⁴ 6. prosince 1941 nařídili nacisté, že se všechny ženy musí přestěhovat do tzv. Drážďanských kasáren. S nimi musely odejít také děti do 12 let. Ženy se nechtěly dobrovolně odloučit od mužů a tak esesáci nařídili, aby byla zřízena zvláštní pořádková služba, která by pod dozorem SS a četnictva transport žen do Drážďanských kasáren odvedla. Tak vznikla stráž ghetta.¹²⁵ Styk mužů a žen byl potom přísně zakázán. Muži nesměli do ženských kasáren a ženy do mužských.¹²⁶

Bylo vybudováno také terezínské krematorium, které bylo projektováno v roce 1941 hned při zřizování tábora. Stavba byla započata a dokončena v roce 1942. Zařízení sestává ze čtyř pecí sdružených do dvou skupin vždy po dvou pecích. Výkon jedné pece byl 40 – 50 kremací za 24 hodin. Při uvedení krematoria do provozu, kdy byla zvláště vysoká úmrtnost, pracovalo krematorium nepřetržitě po 24 hodin, přičemž byl denní výkon 160 – 180 kremací. V posledních měsících byli nuceni topiči pálit pod dozorem Němců 2 – 3 těla v jedné peci najednou.¹²⁷

Nařízení říšského protektora o opatřeních k umístění židů v uzavřených sídlištích nese datum 16. února 1942. V prvním paragrafu stanovilo: Městská obec Terezín se rozpouští. Upravovalo se v něm domovské právo těch, kteří je až doposud měli v Terezíně. Církevní matriky byly uzavřeny k 1. květnu 1942. Pozemky katastrálního území Terezín, uvedené v pozemkových knihách a zemských deskách, měly být proti přiměřenému odškodnění vyvlastněny a přejít po 31. květnu 1942 do vlastnictví Vystěhovaleckého fondu pro Čechy a

¹²³ Seidl musel být bezpodmínečně osloven Herr Lagerkommandat, protože si na své osobě zakládal.

¹²⁴ FEDOROVÍČ, Tomáš. *Terezínský Lagerkommandant Siegfried Seidl*. In: Terezínské studie a dokumenty 2002. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy, s. 100 - 107. ISBN 80-200-1031-9.

¹²⁵ Ghetto – Wache, tehdy o 35 mužích.

¹²⁶ LAGUS, Karel a POLÁK, Josef. *Město za mřížemi*. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1964, s. 80. ISBN 80-7340-088-X.

¹²⁷ SEVER, Max. *Technická zařízení Terezína*. In: Terezínské studie a dokumenty 1999. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy, s.175. ISBN 80-200-0746-6.

Moravu.¹²⁸ Nucené vysídlení obyvatel Terezína bylo po rozpuštění městské obce ukončeno zhruba v polovině roku; ghetto se pak rozléhalo po celém městě.¹²⁹

Nutno zmínit pár vět o provádění poprav v ghettu. Denním rozkazem z 8. ledna bylo nařízeno: „*V souvislosti s pašováním dopisů byla zatčena řada obyvatel ghetta. Tyto osoby, které se provinily proti stannému právu vyhlášenému na pašování dopisů, musí očekávat odsouzení k trestu smrti.*“ 10. ledna 1942 bylo devět vězňů oběšeno. Odsouzenci nevěděli, co je čeká a šli na popraviště klidně. I přesto, že poté zjistili, co je čeká, provolávali různá statečná hesla. Po těchto popravách následovaly další 26. února 1942. Byly to poslední popravy, které se konaly přímo v koncentračním táboře. Pozdější popravy se konaly již na Malé pevnosti.¹³⁰

Další útrapou, s kterou internovaní nepočítali, byly transporty na východ. Všichni očekávali, že tady budou žít všichni židé odděleně a v klidu přečkají válečnou situaci. Načež zjistili, že Terezín je jakousi přestupnou stanicí, kde zůstanou vězni jen přechodně a budou transportem posláni do koncentračních táborů. Denní rozkaz z 5. ledna 1942 přinesl tuto zprávu: „*Podle nařízení velitelství tábora má 9. ledna 1942 odjet transport s 1000 osobami z Terezína do Rigy. Vedoucím budov a příslušným orgánům správy byly dány bližší příkazy.*“¹³¹ Jeden podzim dokonce ubylo 2/3 obyvatel díky transportům. Za jediný měsíc se snížil počet obyvatel ghetta z 29 481 na 11 077.¹³²

Jak je popsáno níže v jednotlivých případech, ke konci války v roce 1945 správu ghetta převzal Mezinárodní výbor červeného kříže. Esesáci postupně odjížděli i s rodinami. 5. května odjel Rahm jako poslední z příslušníků SS. Jeho odchodem definitivně skončila moc SS nad terezínskými vězni. Již 5. května byla na domě L 4141 vyvěšena československá vlajka. V té době již do Terezína přicházely první zásilky potravin, léků, zdravotnického materiálu a šatstva z řady

¹²⁸ Auswanderungsfond für Böhmen und Mähren bylo oddělení ústředny pro židovské vystěhovalce.

¹²⁹ DEBOLD – KRITTEROVÁ, Astrid. *Pevnostní město – ghetto – vojenské město*. In: Terezínské studie a dokumenty 2000. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy, s.265. ISBN 80-200-0399-1.

¹³⁰ LAGUS, Karel a POLÁK, Josef. *Město za mřížemi*. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1964, s. 85-87. ISBN 80-7340-088-X.

¹³¹ Tamtéž s. 84.

¹³² BERKLEY E. George. *HITLER'S GIFT – The story of Theresienstadt*. Boston: BRANDEN BOOKS. 1993, s. 205. ISBN 0-8283-1954-4

českých měst.¹³³ Kdo byl zdrav a nebyl potřeba na práci mohl ghetto opustit. „Hned brzy ráno jsem šel na lékařskou prohlídku. Byl jsem prohlášen zdrav – gesund a dostal jsem razítko vyšetřující komise. Teď jsem mohl odjet! Po snídani jsem šel ještě vyfasovat šaty a prádlo i boty pro bratra Hanse. Nebyl ale velký výběr, protože bylo všechno naházeno na hromadu. Byly tam dokonce šaty s písmeny KL napsanými olejovou barvou a pod tím JUDE. Konečně jsem si vzal 2 košile a pár plátěných bot lemovaných kůží. Pak jsem šel dolů na dvůr, abych si zajistil místo v nějakém autě.“¹³⁴

„Při projíždění ruských tanků kolem Terezína jásal celý Terezín. Obyvatelé mávali vlajkami nebo narychlo nakreslenými plakáty. Rusové reagovali tancem na tancích a rozdávali cigarety, chleba a jiné potraviny.“¹³⁵ Po celou dobu boje s infekčními chorobami a další registrací vězňů pokračovala činnost samosprávy bývalého koncentračního tábora a práce všech provozů jí podléhajících. K zajištění péče o nemocné, zásobování obyvatelstva, ale i odvozu zemřelých a jejich spalování. Je třeba zdůraznit, že naprostá většina bývalých vězňů setrvala v Terezíně dobrovolně a uposlechla výzev samosprávy k uzavření smlouvy o pracovním poměru na dobu od 1. července až do 15. srpna 1945. K 15. srpnu 1945 byla samospráva bývalého koncentračního tábora Terezín zrušena. Tento akt formálně ukončil dramatické období zápasu na záchranu životů desetitisíců osvobozených vězňů. Jejich návrat do svobodného života uzavřel poslední kapitolu dějin terezínského ghetta.¹³⁶

4.2. TEREZÍNSKÝ LAGERKOMMANDANT SIEGFRIED SEIDEL

Ve srovnání s brutálním a nic nezakrývajícím židobijcem Antonem Burgerem se Seidl alespoň navenek snažil vypadat mírumilovně. Jeho pravou tvář však odkrývají jeho činy. Seidl byl slaboch s velkou mocí. Vězňům nadával, vyhrožoval jim, mlátil je holí nebo bičíkem. Často se stávalo, že ve vzteku vytáhl zbraň a vystřelil z ní výhruzně do vzduchu či ji přiložil dotyčné osobě k hlavě,

¹³³ BLODIG, Vojtěch. *Poslední dny války, první měsíce míru, Terezín v roce osvobození*. In: Terezínské Listy 23. 1995 Terezín: Památník Terezín, s 10 ISBN 80-85433-25-7.

¹³⁴ Z *Terezínského deníku Ericha Kesslera*. In: Terezínské studie a dokumenty 1996. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy, s.277. ISBN 80-200-0582-X.

¹³⁵ BERKLEY E. George. *HITLER'S GIFT – The story of Theresienstadt*. Boston: Branden books. 1993, s. 248. ISBN 0-8283-1954-4.

¹³⁶ BLODIG, Vojtěch. *Poslední dny války, první měsíce míru, Terezín v roce osvobození*. In: Terezínské Listy 23. 1995 Terezín: Památník Terezín, s 7-20 ISBN 80-85433-25-7.

nikdy však naštěstí nestiskl spoušť. Dával si pozor, aby nebyl nablízku žádný svědek, který by viděl, že někoho ubil k smrti. Jeho oběti byly proto odvedeny do krytu na komandaturu. Seidl se také nechal ovlivňovat a obklopoval se takovými lidmi jako byl kolaborant Theodor Janetschek, který ho proti židům podněcoval. Ze všech výpovědí jasně vyplývá, že také nebránil násilnostem svých podřízených, kterých se dopouštěli vůči terezínským vězňům.¹³⁷

Siegfried Seidl se narodil 24. srpna 1911 v dolnorakouském městečku Tulln, kde měl jeho otec kadeřnickou živnost. Seidl byl původem Rakušan, stejně jako oba pozdější velitelé terezínského tábora. Během svých universitních studií vstoupil do nacionálně socialistické strany. Bylo to v roce 1930. V roce 1931 vstoupil do SA a roku 1932 do SS. Po vypuknutí války v roce 1939 byl přidělen RSHA do Berlína a odsud ihned přidělen v hodnosti hauptscharführera do polské Poznaně. Zde zakrátko obdržel povýšení na unterstrumführera a stal se vedoucím služebny pro přezkušování žádostí tvořící součást úředních postupů při deportacích polského obyvatelstva. V říjnu 1941 byl pak v očekávání nových úkolů povolán do Prahy.¹³⁸ V Berlíně poznal Eichmanna a ten ho koncem roku 1941 jmenoval velitelem nově zřízeného koncentračního tábora v Terezíně. Zůstal jím do 3. července 1943. Pak byl přeložen do koncentračního tábora Bergen – Belsen. Ke konci své kariéry působil ve Vídni, kde byl velitelem zvláštního komanda židovských vězňů pro práce odklízovací.¹³⁹

Místo pobytu Seidla ve Vídni oznámil státní policii Dr. Tuchmann. Podle jeho výpovědi sepsané ještě ten samý den za ním přišla kolem devatenácté hodiny do nemocnice Seidlova teta a prosila ho, aby Seidlovi pomohl. On se však vymluvil, že nemůže a že nebude moci přijít ani zítra. Domluvili se na setkání pod záminkou, že hledá jejího manžela, který je též židem a náhodou potkal jejího synovce. Ihned po rozmluvě však šel vše ohlásit na policii.¹⁴⁰ Československo žádalo po válce rakouské úřady o vydání válečného zločince Seidla. V žádosti byl Seidl obviněn z těchto zločinů: a) vyhlášení stanného práva pro oblast židovského koncentračního tábora v Terezíně za odesílání písemných zpráv a takzvaný pokus

¹³⁷ FEDOROVÍČ, Tomáš. *Terezínský Lagerkommandant Siegfried Seidl*. In: Terezínské studie a dokumenty 2002. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy, s. 114-115. ISBN 80-200-1031-9.

¹³⁸ POLÁK, Erik. *Spravedlnost vykonaná a nevykonaná*. In: Terezínské Listy 22. 1995 Terezín: Památník Terezín, s. 7 ISBN 80-85433-25-7.

¹³⁹ LAGUS, Karel a POLÁK, Josef. *Město za mřížemi*. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1964, s. 137. ISBN 80-7340-088-X.

¹⁴⁰ FEDOROVÍČ, Tomáš. *Terezínský Lagerkommandant Siegfried Seidl*. In: Terezínské studie a dokumenty 2002. Praha: ACADEMIA Institut Terezínské iniciativy, s. 136. ISBN 80-200-1031-9.

o útěk v prosinci 1941 a popravy provedené podle tohoto stanného práva na 16 věznicích ve dnech 10. ledna a 28. února 1942, b) podání návrhu na rozsudek smrti proti dalším dvěma československým státním občanům pro styk s českými četníky, c) hrubé zacházení s českým četnickým útvarem a popud k zatčení a popravě několika četníků, d) zavedení trestu bití holí pro přestoupení předpisů tzv. táborového řádu a provádění tohoto trestu, e) trýznění vězňů při výsleších, bití a jiné jejich týrání, jakož i špatné zacházení s vězni, přičemž v několika případech týrání při výsleších mělo za následek smrt vyslýchané osoby, f) spolupůsobení při zahlazování následků lidického zločinu osobním dozorem nad 30 vězni z terezínského tábora, kteří museli kopat hromadné hroby pro zavražděné lidické muže, osobní pohánění a bití těchto vězňů, účast na plenění Lidic spolu s ostatními gestapáky, g) zhoršování životních podmínek vězňů, zařazování těžce nemocných a umírajících do transportů, nařízení, že mrtvoly musí zůstat ve vagónech i s živými, omezení přidělů potravin vězňům daleko pod existenční minimum, přičemž Seidl ve zprávě pro nadřízený úřad se svými opatřeními jako vhodnými pro rychlejší vyhubení židů chlubil.¹⁴¹ Rakouská strana však české žádosti vedené při mezispojenecké komisi nevyhověla s odůvodněním, že Seidlovo vydání rakouským úřadům povolila a de facto provedla sama Československá vojenská mise ve Vídni.¹⁴²

S výslechy a shromažďováním důkazů začala rakouská policie bezprostředně po Seidlově zatčení a pokračovala v nich až do října 1945. Vedle rakouských židů obracela se přitom v některých případech i na vězně pocházející z Československa. Hlavní přelíčení s Dr. Siegfriedem Seidlem se konalo od 26. září do 3. října 1946 před zemským soudem pro trestní věci ve Vídni, který v tomto případě fungoval jako lidový soud. Senátu předsedal viceprezident soudu Dr. Otto Fischer, obhajobu zastupoval Dr. Wolfgang Hitzler. V důkazním řízení vystoupilo celkem 31 svědků. Na obligatorní předsedovu otázku zda se cítí vinen, Seidl odpověděl: „*Cítím se vinen, že ve víře v systém, jsem věrně plnil mně ukládané povinnosti. Ve smyslu obžaloby se vinen necítím.*“¹⁴³ Seidl se stejně jako množství jemu podobných odvolával na rozkazy nebo alespoň vědomí nadřízených o jeho počínání. A když už ani to nešlo, pak alespoň prokazovaná

¹⁴¹ LAGUS, Karel a POLÁK, Josef. *Město za mřížemi*. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1964, s. 138. ISBN 80-7340-088-X.

¹⁴² FEDOROVIC, Tomáš. *Terezínský Lagerkommandant Siegfried Seidl*. In: Terezínské studie a dokumenty 2002. Praha: Academia Institut Terezínské iniciativy, s. 137. ISBN 80-200-1031-9

¹⁴³ POLÁK, Erik. *Spravedlnost vykonaná a nevykonaná*. In: Terezínské Listy 22. 1995 Terezín: Památník Terezín, s. 10 ISBN 80-85433-25-7.

fakta popíral, nebo se na ně nepamatoval. Postupující přelíčení, obšírné a většinou konkrétní svědecké výpovědi vytvářely ovšem zcela odlišný obraz Seidlova terezínského působení.

K nejprůkaznějším projevům zločinů prvního Lagerkommandanta patřily události kolem poprav, k nimž došlo 10. ledna a 26. února 1942. Zahynulo při nich samozřejmě bez řádného soudu a z nicotných příčin 16 vězňů ve věku od 22 do 44 let, přičemž oficiální zdůvodnění rozsudku se omezilo na hanobení německé říše. Při hodnocení celkové Seidlovy viny za popravu dospěl soud k závěru, že příkaz k jejich vykonání vyšel nikoliv od terezínské komandatury, nýbrž od Ústředny pro židovské vystěhovalce v Praze, resp. od jí nadřízeného velitele bezpečnostní policie. Seidlův podíl kvalifikoval jako spoluodpovědnost a spolupůsobení při činnosti vedoucí k šestnácti popravám. Nejzávažnější případ, na němž byla Seidlovi prokázána osobní vina za úmrtí terezínského vězně, se týkal Arthura Müllera z Rakouska. Müller byl deportován do Terezína v říjnu 1942. Krátce potom dostal předvolání na komandaturu, kde ho Seidl nejprve ztýral jezdeckým bičikem a pak nechal uvěznit v bunkru. Z počátku musel spát na zemi a první tři dny nedostal nic k jídlu. Vyčerpaného a nemocného jej za 3 – 4 týdny propustili, ale po několik dnech strávených v nemocnici, musel do bunkru znovu. Tentokrát byl vězněn asi 2 měsíce a teprve po novém těžkém onemocnění ho opět umístili do nemocnice. Zde ale již po dvou dnech 7. února 1943 na následky trýzně zemřel.¹⁴⁴

Během hlavního líčení překvapil obžalovaný Seidl dne 2. října 1946 přítomné tím, že se rozhodl vypovídat: „*Po těchto jednacích dnech se mi ujasnilo, vnímám a uznávám svou vinu na nelidskostech, které se děly až do konečné kapitulace. Lituji všech těchto případů.*“¹⁴⁵

Při čtení rozsudku se soud vyslovil o Seidlově vině ve třech skutkových podstatách. Nejprve mu bylo dáno za vinu jeho dlouhé členství v NSDAP a v jejich ozbrojených složkách, tj. SS, až do hodnosti Hauptsturmführera. Obě další skutkové podstaty zahrnovaly porušení zákonů lidskosti a lidské důstojnosti během jeho působení v terezínském ghettu v letech 1941-1943 a působení ve Vídni v letech 1944-1945. Po skončení přelíčení podal Seidl žádost o milost, která

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 11-12.

¹⁴⁵ FEDOROVÍČ, Tomáš. *Terezínský Lagerkommandant Siegfried Seidl*. In: Terezínské studie a dokumenty 2002. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy, s. 137. ISBN 80-200-1031-9.

však byla zamítnuta. Rozsudek měl být podle rozhodnutí Spolkového ministerstva spravedlnosti vykonán. Americké okupační úřady, které sledovaly celý proces, proti vykonání rozsudku rovněž nic nenamítaly. Poprava byla stanovena 4. února 1947 na 6 hodin ráno. Proběhla bez incidentu a soudní lékař Zemského soudu ve Vídni mohl 4. února 1947 v 6 hodin a 9 minut konstatovat smrt prvního terezínského velitele Dr. Siegfrieda Seidla.¹⁴⁶

4.3. MALÁ PEVNOST TEREZÍN

Malá pevnost v Terezíně je oddělena od města Terezína, bývalé pevnosti postavené v letech 1780 – 1784¹⁴⁷ na ochranu rakouskouherského mocnářství proti útoku pruského krále. Pevnost chránila řeka Ohře, ležící na jejím pravém břehu nedaleko před jejím soutokem s Labem u Litoměřic. Obranný význam ztratila již během 19. století. Začala sloužit jako vojenské a za Rakouska i politické vězení.

Za okupace probíhalo velké zatýkání gestapem a tak stávající kapacity policejních věznic zdaleka nepostačovaly. Velitel pražského gestapa SS-Obersturmbannführer vrchní vládní rada Dr. H. U. Geschke společně s velícími úřadovny gestapa v Čechách a na Moravě hledali vhodný objekt. V poměrně krátkém čase našli terezínskou Malou pevnost. Šéf pražského gestapa Dr. H. U. Geschke se obrátil přímo na šéfa gestapa v Berlíně SS-Oberführera H. Müllera s opětovnou žádostí o zřízení policejní věznice v terezínské Malé pevnosti. Vyšperkoval jí sdělením, že již nemůže být ve větším rozsahu prováděno ani zatýkání nepřátel říše, protože kapacity policejních vězení vůbec nepostačují. Rozhodování se ujal říšský vůdce SS a šéf německé policie H. Himmler a asi v první polovině června 1940 vyslovil svůj souhlas se zřízením nové policejní věznice v terezínské Malé pevnosti a předal ji plně do kompetence pražské řídicí úřadovny gestapa.¹⁴⁸ V červnu 1940 tak vznikla nová policejní věznice pražského gestapa v Terezíně. Nesla přesný název: Tajná státní policie – Řídící úřadovna státní policie v Praze - Policejní věznice v Terezíně.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Základní kámen položil císař 10. Října 1780.

¹⁴⁸ SLÁDEK, Oldřich. *K počátkům policejní věznice v Terezíně*. In: Terezínské Listy 23.1989 Terezín: Památník Terezín, s 3-4. ISBN 80-7047-007-0.

¹⁴⁹ Geheima Staatspolizei – Staatspolizeileitstelle Prag – Polizeigefängnis Theresienstadt.

Byla to jedna z největších věznic a nepochybně nejproslulejší věznice gestapa v českých zemích. 10. června 1940 přijel do Terezína budoucí velitel věznice Heinrich Jöckel a o dva dny později byli za účelem provedení adaptačních prací přivezeni do Malé pevnosti první vězni.¹⁵⁰ Velitele jmenoval Dr. Geschke, když si 10. června byli společně s Jöckelem prohlédnout Malou pevnost a tam Dr. Geschke oznámil, že to bude jeho působiště, protože tam bude zřízena věznice a Jöckel bude jejím velitelem. Jöckel byl pro tento úkol vybrán pravděpodobně proto, že se již dříve osvědčil jako velitel tábora ve Skrochovicích. Příchodem prvních vězňů začíná tragická role Malé pevnosti Terezín, která trvala až do osvobození naší vlasti Sovětskou armádou.¹⁵¹

Malá pevnost Terezín je postavena do čtverce s rohy protaženými do špiček, obehnaná hradebním příkopem a pevnostním valem a zdí. Pevnost sama nevyčnívá vysoko nad úroveň krajiny. Uvnitř pevnosti za branou západní zdi se strážníci jsou po levé a pravé straně vězeňské dvory. Vlevo I. dvůr, k němuž se prochází uličkou podle správních kanceláří (přijímající kanceláře) – Geschäftszimmer, hlavní strážnice – Wache, pracovny velitele, skladiště oděvů, klenutou bránou s nápisem: „Arbeit macht frei“. Napravo byla kantýna a dvůr č. II. s dílnami a s celami v jižním valu a dvůr č. III při západním valu (dříve i později dvůr ženský). I. dvůr je lomený s celami s č.1, kde byli převážně Rusové. V celách č. 2 a č. 3 byli převážně židé s dalšími, mezi nimiž byla v západním valu marodka, sprchová umývárna, 20 samovazebních částečně temných cel s malým odděleným dvorečkem a dalšími celami. Cela č. 12 byla s kuchyní a holírnou v koutě. Uvnitř dvora v rohu jest strážnice velitele dvora. Zadní branou přes můstek přichází se k severozápadnímu rohu, kde jsou 2 velké cely, přechodně užívané jako ženské, později jako revír, zelinářská zahrada s budkou a zpět u můstku za vnitřním hradebním příkopem márnice. Vězeňská prádelna byla na třetím dvoře. Vězeňské cely byly ukryty v širokém pevnostním valu. Byly to dlouhé tmavé místnosti, s okénkem do dvora u hradebního příkopu, s dřevěnou podlahou a dřevěnými palandami, určené pro společné ubytování asi 40 vězňů. Ve středu pevnosti je v zahradě panský dům – Herrenhaus, s bytem velitele vězení a rodinnými byty dozorců, a vpravo rovněž v zahradě kasárny pro strážní setinu zbraní SS. Na jihovýchodní straně u tzv. pražské brány byly hospodářské budovy,

¹⁵⁰ POLONCARZ, Marek. *Policejní věznice gestapa Malá pevnost*. Terezínské studie a dokumenty 2000. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy, s. 11. ISBN 80-200-0399-1.

¹⁵¹ NOVÁK, Václav a kolektiv. *Malá pevnost Terezín*. Praha: Naše vojsko, s. 29-30.

dřevníky a chlěvy, na severozápadní straně vyhrazená část vězení s místnostmi pro tzv. zvláštní vězně – Sonderhäftlinge – místnost pro domácí kinematograf a jakési hřiště s dřevěnou kůlnou, kde vězni stříhali králičí nožky. V rohu ve valu je vodárna. V těchto místech byl za války postaven bazén pro koupání členů SS a jejich rodin. Severní branou se vešlo do příkopu pevnostního valu, v němž v sevřeném místě na severovýchodní špičce valu, v místě bývalé pomocné čs. vojenské kulometné střelnice, bylo zřízeno popraviště. Během trvání německého policejního vězení na Malé pevnosti byly vězeňské objekty rozšířeny probouráním a zplanýrováním valů na východní straně, kde byl zřízen v roce 1943 – 1944 později smutně proslulý dvůr č. IV.¹⁵²

Po celou dobu existence věznice byl jejím velitelem SS-Hauptsturmführer Heinrich Jöckel, který měl rozhodující podíl na nelidském zacházení s vězni a vedl k němu jak dozorce, tak strážné. Svou horlivostí si dokonce vysloužil povýšení. Dozorčí personál tvořili zpočátku zaměstnanci gestapa a příslušníci ochranné policie (Schutzpolizei). Na jaře 1941 převzali funkce dozorců příslušníci SS. K nejznámějším patřil Jöckelův zástupce W. Schmidt, dále S. Rojko, A. Malloth, R. Burian, A. Neubauer a H. Mende. Všichni jmenovaní se podíleli na týrání a vraždách vězňů. Dohled v ženském oddělení prováděly manželky některých dozorců. Věznice byla navíc střežena asi stočlenným strážním oddílem SS.¹⁵³

Lidé v policejní věznici museli tvrdě pracovat v tzv. Ausenkomandech a vnitřních pracovních komandech. Nejtěžší prací byla venkovská práce, tj. mimo pevnost, na komandu Reichsbahn, Richard a u firmy Sputh a to v přístavním překladišti v Lovosicích. Práce byla velmi namáhavá – skládání uhlí z vagónů, přenášení železných traverz, kopání pevnostního valu a pracovalo se v rychlém tempu. Do práce se chodilo poklusem, přičemž strážé poháněly vězně ranami pažeb a pušek. Pracovní doba byla od rána do večera a museli pracovat i nemocní. Bezpečnost práce zde nebyla žádná a pracující dostávali jen minimum jídla.¹⁵⁴

S koncentračním táborem na Malé pevnosti nemělo terezínské ghetto administrativně ani hospodářsky nic společného než to, že Malá pevnost byla vlastně jakýmsi popravištěm ghetta a termín Malé pevnosti se velmi často

¹⁵² Fond MLS Litoměřice 1945-1948. SOA Litoměřice.

¹⁵³ POLONCARZ, Marek. *Policejní věznice gestapa Malá pevnost. Terezínské studie a dokumenty* 2000. Praha: Academia Institut Terezínské iniciativy, s. 13. ISBN 80-200-0399-1.

¹⁵⁴ Fond MLS Litoměřice 1945-1948. SOA Litoměřice.

vyskytoval jako výhrůžka velitelů ghetta. Stačil sebemenší přestupek a z ghetta byli lidi posíláni do Malé pevnosti, kde následovala strašná smrt utýráním, případně popravou.¹⁵⁵

Ubytování vězňů za války bylo naprosto nedostatečné. Cely byly přeplněny, nedostatečně osvětleny, nedostatečně větrány jedním nebo dvěma zamřížovanými okénky. Někteří vězni spali na betonové podlaze i na slammících. Slamníky byly plné vši a blech. V tzv. samovazbách, které byly pro 2 vězně, bylo nacpáno více lidí. Např. do cely na I. dvoře, která byla pro 4 osoby, s malým okénkem bez záchodu, bylo dáno 32 vězňů a k nim přidáno ještě 27. Cely nebyly v zimě vytápěny, takže vězni, kteří onemocněli, třeba jen jednoduchým chřipkovým onemocněním, museli onemocnět např. těžkým zápallem plic nebo zánětem ledvin, protože neměli v těchto studených celách dostatečné příkrývky. Pevnost byla zařízena pro 1.500 nanejvýše pro 2.000 vězňů a nikoliv pro stav 5.300 osob, které byly uvězněny koncem války. V letech 1940-1945 předaly služebny gestapa do terezínské věznice na 27 000 mužů a 5000 žen. Nehygienicky ubytování vězni, zeslabení nedostatečnou stravou, byli nejstrašněji týráni. Obvyklé bylo bití vězňů známou uličkou při příchodu vězňů nových transportů do Malé pevnosti. Jako nástroje k bití používalo se holí, gumových hadic, železných tyčí, pěstí, kolb pušek, kamení a bodců. Při vyplivnutí na zem bylo nařízeno vylízat okolní plivance za dalšího týrání. Vězni byli topeni v kádi vody tak, že byli přidržováni pod vodou, nebo zahrabováni do stržených hromad hlíny a při tom ještě tlučeni. Vězni byli zejména týráni těžkými duševními útrapami, udržováni ve stálém strachu a nejistotě, okolo nich se záměrně střílelo. Vězňové byli také donucováni k sebevraždám.¹⁵⁶

Postavení židů v Malé pevnosti nebylo jednoduché. Byli diskriminováni ve všech oblastech a dozorcí se neustále snažili propast mezi nimi a ostatními vězni zvětšovat. Dozorcům se museli hlásit ponižujícím způsobem jako „smradlavý Žid“ (Stinkjude) nebo „sviňský Žid“ (Saujude). Byli vždy ubytováni odděleně a zpravidla ještě nesnesitelněji než ostatní. Jedním z prvních projevů hromadných

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž.

represálií namířených proti židovským vězňům Malé pevnosti byla tzv. fackovací neděle, kde se museli židovští vězni fackovat navzájem.¹⁵⁷

Jak je zmíněno výše, policejní věznicí v terezínské Malé pevnosti zřídila řídicí úřadovna gestapa v Praze. Je proto pochopitelné, že do Terezína posílalo vězně především pražské gestapo a jemu podřízené venkovní služebny v Plzni, Klatovech a další. O osudu vězně, který byl poslán do Malé pevnosti rozhodovala příslušná služebna gestapa. V některých případech stanovila délku věznění¹⁵⁸, po jeho ukončení byl vězeň propuštěn. U většiny vězňů určovalo gestapo, kam má být vězeň odeslán, a dávalo k tomuto transportu přímý pokyn. Vězeň mohl být z Malé pevnosti deportován buď před nacistický soud nebo do koncentračního tábora. Gestapo určovalo, i do kterého tábora má být vězeň deportován nebo v které káznici má očekávat soudní řízení. V tomto ohledu byla pravomoc velitele pevnosti skutečně nepatrná. Jen v ojedinělých případech mohl vyreklamovat z transportu do koncentračního tábora (nikoliv do věznice) vězně, kterého v Malé pevnosti potřeboval.¹⁵⁹ Velitel pevnosti, ale nikoho neušetřil uvítáním v tzv. uličce.¹⁶⁰

V Malé pevnosti zemřelo mnoho osob. Odhaduje se, že zemřelo minimálně 2500 vězňů. Ti, co byli popraveni, se nedočkali ani soudu. Šlo o popravy bez soudního rozsudku, tedy vlastně o vraždy. Většinou se tak dělo na základě Sonderbehandlungu (neboli zvláštní zacházení).¹⁶¹ Toto rozhodnutí schvaloval nejprve Himmler, později pro protektorát K. H. Frank. Schválení bylo jen formální, a tak bylo dáno služebnám gestapa právo posílat vězně bez soudu na smrt. Násilná smrt měla i jiné podoby, např. ubití.¹⁶²

5. května 1945 odpoledne utekli dozorcí s Jöckelem a strážní jednotka SS odpochovala do blízkých Litoměřic. Vězni byli svobodni. Ihned se objevilo na pevnosti několik československých vlajek tajně zhotovených právě pro tuto slavnostní příležitost. V Praze se urputně bojovalo o každý dům. Také v Terezíně tuto skutečnost silně pocíťovali. Až do příchodu Sovětské armády projížděly Terezínem ve směru na Prahu neustále německé jednotky. 6. května směřovala na

¹⁵⁷ POLONCARZ, Marek. *Policejní věznice gestapa Malá pevnost. Terezínské studie a dokumenty 2000*. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy, s. 18-19. ISBN 80-200-0399-1.

¹⁵⁸ Šlo převážně o pracovní přestupky.

¹⁵⁹ Zručného řemeslníka, funkcionáře samosprávy apod.

¹⁶⁰ NOVÁK, Václav a kolektiv. *Malá pevnost Terezín*. Praha: Naše vojsko, s. 32-33.

¹⁶¹ Služebny gestapa mohly poslat vězně do koncentračního tábora k „Sonderbehandlung“, tj. k popravě bez soudního rozsudku.

¹⁶² NOVÁK, Václav a kolektiv. *Malá pevnost Terezín*. Praha: Naše vojsko, s. 32-33.

hlavní město tanková divize SS „Das Reich“. Ihned po útěku dozorců převzali Malou pevnost čeští četníci s nadporučíkem Bambasem a střežili vchod do pevnosti. Nad hlavní bránou byl vyvěšen žlutý prapor s lebkou zvěstující celému okolí, že je tu nebezpečná epidemie. První kolona přijela do Terezína již 9. května a přivezla léky a ošacení.¹⁶³

Malá pevnost jakožto policejní vězení gestapa skončila počátkem května 1945. Poté se zde utvořilo internační středisko s převážně německými internovanými osobami, kteří byli vyslýcháni, souzeni a hlavně také odsunuti. Podrobné vylíčení situace ve věznici je rozebráno níže při popisu bádání v archívech.

4.4. INTERNAČNÍ STŘEDISKO TEREZÍN

Terezínská Malá pevnost sloužila za okupace jako policejní věznice gestapa. Na přelomu dubna a května 1945 se ve městě Terezín, a také v této věznici, velmi rychle rozšířily nebezpečné infekční nemoci – skvrnitý a břišní tyfus, které velmi zkomplikovaly likvidaci tábora a propouštění vězňů po osvobození. Byla vyhlášena přísná karanténa. Správu nad Terezínem převzal Mezinárodní výbor Červeného kříže, podporován tzv. Českou pomocnou akcí pražských lékařů. Postupem času, jak se Malá pevnost vyprazdňovala propouštěním bývalých vězňů, začala být věznice používána nejdříve po internaci válečných zajatců a kolaborantů a poté především pro zajištění německé civilní obyvatelstvo z litoměřického okresu, Prahy a dalších míst, jež mělo být určeno k odsunu z Československa.¹⁶⁴

Odpovědnost za chod nově vzniklého terezínského tábora nesli v jeho počáteční fázi především představitelé provizorního vedení, složeného z bývalých vězňů Malé pevnosti. V podstatě samozvanými veliteli tábora se v této době stali kpt. Stanislav Franc, Alois Tomeš a také Josef Průša, který dohlížel na IV. dvůr se samotkami. Současně zde fungovala pořádková a dozorcí služba, jejíž představitelé – dobrovolníci bývali dříve také vězni Malé pevnosti. Kromě dozorcího personálu se v táboře nacházel také strážný oddíl SNB, který zajišťoval státní službu, doprovázel pracovní skupiny internovaných osob, eskortoval vězně

¹⁶³ Tamtéž, s. 239-245.

¹⁶⁴ SokA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond Internační středisko Terezín 1945 – 1948 (1953).

atd. Dne 27. července 1945 byl tento oddíl posílen o dalších 80 vycvičených čekatelů SNB. Útvar v Malé pevnosti měl nejprve vlastního velitele a byl řízen rozkazy přímo Zemským velitelství SNB v Praze. Později se stal podřízeným pouze veliteli Internačního tábora Terezín.¹⁶⁵

Již od poloviny května 1945 začaly do tábora směřovat první skupiny Němců a dalších „nevhodných“ osob, a to především z okresu Litoměřice, Ústí nad Labem, Teplice, Louny aj., ale také z Prahy (transporty z Pankráce a Prahy IV. – Stadionu) a dalších míst. Velmi záhy bylo v terezínském táboře internováno přes tisíc osob. Na druhé straně docházelo ovšem také ke značnému úmrtí internovaných. Umístěno zde bylo totiž také velké množství starých a invalidních osob, dětí i těhotných žen. Nelze také opomenout způsob zacházení s internovanými Němci, kdy nebylo výjimkou okrádání, bití a další zvrácené činy. To vše se dělo za účasti výše zmíněných velitelů a také jejich zástupců a dozorců Alfreda Klinga, Kurta Landrocka, Jiřího Hronka a mnoha dalších.¹⁶⁶

Situace v terezínském internačním táboře se poměrně stabilizovala jmenováním nového velitele objektu, kterým se stal štábní kapitán Otakar Kálal. Této funkce se ujal od 2. července 1945. Malá pevnost byla již nějaký čas předtím řízena přímo z Ministerstva vnitra, a její oficiální název zněl „Internační tábor ministerstva vnitra Malá pevnost Terezín.“ Podle zprávy velitele tábora Kálala z 9. října 1945 bylo v době jeho nástupu do funkce umístěno v terezínské pevnosti 1416 internovaných osob a o tři měsíce později již 2 522 internovaných.¹⁶⁷

Muži bývali v táboře zpočátku umístěni v celách na IV. dvoře, kdežto internované ženy bydlely na I. a III. dvoře. Děti byly v terezínském objektu ubytovány v dřevěných provizorních budovách podle stáří, tedy do 2 let s matkami a od 2 do 10 let s internovanými ošetřovatelkami. Umístování internovaných na jednotlivých dvorech tábora se ovšem podle aktuální potřeby a počtu osob měnilo. Zajištěným bylo poskytováno ve střídavé kvalitě a kvantitě stravování a ošacení. Pro nemocné byla určena jednotlivá táborová nemocniční zařízení – infekční oddělení, dětské oddělení, starobinec a nemocnice a ambulance na jednotlivých dvorech, kde působili němečtí lékaři a ošetřovatelky z řad

¹⁶⁵ Tamtéž. Důvěrný spis č.j. 35/46 – rozkaz SNB, inv. č. 149, KT 24

¹⁶⁶ Trestní spisy Okresní prokuratury v Litoměřicích (Soka Litoměřice se sídlem v Lovosicích.

¹⁶⁷ Situační zprávy o činnosti tábora 1945 – 1947 (1949). Fond Internační středisko Terezín 1945 – 1948 (1953). Zpráva z 9. 10. 1945, inv. č. 73, KT 1

internovaných. Komplikovanější zákroky a operace se pak prováděly v litoměřické nemocnici.¹⁶⁸

V terezínském internačním táboře byly zajištěné osoby použity nejprve na práce v terezínském ghettu a další odklízecí a vyčišťovací práce. Pracovní sílu internovaných využívaly pravidelně i oddíly Rudé armády. Zhruba od března 1946 začaly být organizovány z Malé pevnosti první odsunové transporty internovaných osob. Za účelem odsunu směřovaly jednak do sběrného střediska Modřany, ale také do sběrných středisek v Litoměřicích, Lovosicích, Roudnici nad Labem, do nemocničního střediska Trnovany u Teplic a do dalších shromaždišť. Postupně byly také připravovány skupiny osob k transportům do ruského a amerického okupačního pásma. Další internované osoby byly přesouvány do věznice Krajského soudu v Litoměřicích nebo propuštěny. V důsledku těchto transportů v období od jara 1946 se celkově snížil počet internovaných osob, a tím se existenční podmínky v táboře poněkud zlepšily.¹⁶⁹

Internační tábor Malá pevnost Terezín byl výnosem ministerstva vnitra ze 4. března 1947 přejmenován na „Sběrné středisko“¹⁷⁰, neboť jeho hlavním účelem již nebyla internace Němců a dalších „nevhodných“ osob, ale především jejich odsun z Československa. Ke zrušení střediska Ministerstvem vnitra došlo oficiálně 1. 1. 1948. Chod tábora byl fakticky ukončen až koncem února 1948. I poté zde ovšem zůstal až do roku 1950 trestanecký oddíl mužů, který byl používán pro různé likvidační práce v táboře a úpravy pro Památník národního utrpení. Ten vznikl usnesením vlády již 6. května 1947. V pevnosti současně s trestanci, a také po jejich odchodu, stále působilo několik úředníků, příslušníků SNB a výpomocných zaměstnanců starajících se o správu Památníku, údržbu Národního hřbitova a ostatních pietních míst a o návštěvníky objektu.¹⁷¹

V prozatímním řádu pro Internační tábor ministerstva vnitra v Terezíně – Malá pevnost je v § 1 určeno pro koho tento tábor byl: „*Tento internační tábor jest určen pro zajištění osob německé a jiné národnosti až do jejich odsunu, propuštění nebo předání jiným uzavřeným ústavům.*“¹⁷² Do internačního tábora byly přijímány osoby z příkazu bezpečnostních úřadů nebo soudů. Internovaným

¹⁶⁸ Fond Internační středisko Terezín 1945 – 1948 (1953).

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Směrnice pro správu a vedení tábora. Fond Internační středisko Terezín 1945 – 1948 (1953).

¹⁷¹ Fond Internační středisko Terezín 1945 – 1948 (1953).

¹⁷² Prozatímní řád pro Internační tábor ministerstva vnitra v Terezíně – Malá pevnost. Fond Internační středisko Terezín 1945 – 1948 (1953). Směrnice pro správu a vedení tábora, inv. č. 72

byly brány do úschovy cenné věci, vkladní knížky, cenné papíry, peníze a osobní doklady a v oděvním skladu šatstvo a prádlo. Internovaní si mohli ponechat nejnnutnější toaletní potřeby, lžičky, kapesník a z přineseného jídla chleba. Vše ostatní se předávalo kuchyni, léky nemocnicím tábora. Nový internovaný nesměl přijít do styku s jiným internovaným, dokud nebyl vykoupán a zbaven hmyzu.¹⁷³

Internovaní se rozdělovali podle příslušného záznamu na evidenčním lístku na příslušníky ilegálních organizací vlkodlaků, funkcionáře NSDAP nebo SDP nebo jejich složek, příslušníky SA, pouhé členy těchto organizací, osoby, které nebyly politicky organizovány, Němce, Čechy a osoby jiných národností. Toto rozdělení muselo být zachováno, i když internovaní opouštěli cely např. při práci. Oddělovaly se také děti do 14 let, ženy těhotné, matky a děti do 6 let, osoby choré a přestárlé, osoby, u kterých bylo lékařsky zjištěno, že je nutné ošetření se předávaly nemocničnímu revíru.¹⁷⁴ Osoby postižené nakažlivou nemocí musely být odděleny striktně, naproti tomu za války Jöckel dával nemocné i zdravé dohromady, čímž způsobil epidemii.

Odchod internovaných, tím myšleno propuštění, předání, útěk nebo úmrtí, se poznamenával stejně jako příchod do střediska na evidenčním lístku. Úmrtí se hlásilo osobě, kterou internovaný udal na evidenčním lístku. Úmrtí se hlásilo okresnímu soudu společně s oznámením věci a peněz zemřelého internovaného a u soudu byly věci také odevzdány za účelem zahájení pozůstalostního řízení. Mrtvoly se označovaly poznávacím listem, který se připevnil na noze, a z kterého bylo patrné jméno, den a místo narození, den a doba úmrtí, taktéž i důvod úmrtí internovaného. Příslušná správa krematoria nebo hřbitova podle tohoto lístku zanesla úmrtí do evidenční knihy.¹⁷⁵

Řediteli tábora příslušelo vedení tábora. Řídil chod služby a strážní službu v táboře. „*Ředitel tábora je zodpovědný za řádný výkon služby, zdravotní stav, kázeň, pořádek a bezpečnost v táboře, jakož i za vedení předepsaných knih a listin a provedení vydaných příkazů. Dozírá na výkon služby strážního mužstva a správy tábora.*“¹⁷⁶

¹⁷³ Tamtéž. § 4 - § 6.

¹⁷⁴ Tamtéž § 7 - § 9.

¹⁷⁵ Tamtéž § 10 - § 12.

¹⁷⁶ Tamtéž. § 17.

Kouření a pití alkoholu bylo v táboře zakázáno. Musel se dodržovat pořádek a pracovní morálka.

Oběžník ministerstva vnitra ze dne 9. srpna 1945 upravoval podmínky propouštění nezletilých z internačních táborů. Mohly být propuštěny všechny děti do 14 let, bez ohledu na to, zda se provinily, bez ohledu na národnost, příslušnost nebo původ. Mladiství, tj. ve věku od 14 – 18 let, pokud se neprovinili a pokud nejsou německé nebo maďarské národnosti, mohli být propuštěni. Mladiství do 14 let národnosti německé nebo maďarské, jejichž rodiče nebo zákonní zástupci jsou neznámí nebo neznámí, měli být odevzdáni Mezinárodnímu Červenému kříži k dalšímu opatření nebo sociální péči. Náklady na tyto nezletilé měly být hrazeny z majetku případných provinilých rodičů, který byl zabaven. Ministerstvo zde zvolilo nevhodně termín koncentrační tábor v jednom ustanovení: „*Mladiství budou v koncentračních táborech umístěni odděleně od dospělých osob a budou podrobeni zvláštní převýchově.*“¹⁷⁷ Nucená evakuace rodin s dětmi ze smíšených manželství byla pozastavena, protože nebyla prozatím upravena.

Podle dekretu prezidenta republiky č. 137/1945 Sb. mají být osoby v něm uvedené, pokud se dosud nenacházejí v zajišťovací vazbě, s urychlením vyšetřeny a předány do vazby soudní. Nejzazším termínem pro předání do soudní vazby byl den 3. ledna 1946. Zároveň bylo uloženo okresním národním výborům a úřadům národní bezpečnosti, aby s urychlením v rámci zdravotních opatření odsunuly z vězeňských soudních ústavů do dosavadních internačních středisek ty zajištěné osoby německé národnosti, které buď nebyly vyšetřeny nebo nepřicházejí v úvahu pro řízení před lidovými soudy, aby se tak získalo místo především pro osoby české národnosti, které budou dodány ve smyslu uvedeného výše do soudní vazby.¹⁷⁸

Pracovní povinnosti podléhaly osoby, které pozbyly československého státního občanství.¹⁷⁹ Osoba, která byla přidělena k práci, je povinna přidělení uposlechnout a to i tehdy, měla-li za to, že je z pracovní povinnosti vyňata, dokud o jejím vynětí nerozhodnul okresní národní výbor. Osoby k práci přidělené se musely vůči zaměstnavateli nebo vedoucímu práce chovat slušně a dbát jeho

¹⁷⁷ Oběžník ministerstva vnitra č. 7958/1945. Fond Internační středisko Terezín 1945 – 1948 (1953). inv. č. 72

¹⁷⁸ Výnos ministerstva vnitra 1620/1945. Fond Internační středisko Terezín 1945 – 1948 (1953). inv. č. 72

¹⁷⁹ Podle dekretu č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.

příkazů. Ve styku mezi sebou nesměly vyvolávat rozeprě a rvačky. Výše náhrady za práci německých pracovních sil se rovnala výši mezd (platů) stanovených pro české dělníky (zaměstnance) v příslušném oboru.¹⁸⁰

Dozorčí personál se musel k internovaným chovat vždy s klidem a vážností, ale také s mužnou odhodlaností. Internovaným nenadávat, nebít je, neutlačovat je a také s nimi nesměli jinak zle nakládat. Ruku na internovaného mohl dozorce vztáhnout, pouze pokud byl napaden. Dozorčí orgány mohly použít zbraně jen: a) k nutné obraně, aby odvrátily násilný útok, který na ně byl učiněn, nebo kterým se život jiné osoby ohrožuje; b) aby zamezily útěku internovaného, jehož nelze jiným způsobem zadržet.¹⁸¹

Ze zprávy velitele internačního tábora ze dne 2. září 1942 je patrné, že celkový počet zajištěných osob národnosti německé je 2.449 osob, národnosti české 183 osob a národnosti jiné 36 osob. Tábor měl podle velitele kapacitu 5.000 lidí. Nemocných skvrnitým tyfem bylo 36.¹⁸²

Dne 7. května 1946 navštívil Terezín výbor MČK v čele s panem Menzelem. Stravování bylo zhodnoceno jako nedostatečné, díky čemuž byli internovaní hubení.¹⁸³

V roce 1947 byl výnosem ministerstva vnitra internační tábor Malá pevnost přejmenován na sběrné středisko. Hlavním úkolem byl odsun Němců do různých okupačních pásem. Stav internačního střediska ke dni 1. ledna 1947 byl 178 mužů a 37 žen. Středisko tedy směřovalo k likvidaci. V lednu 1948 byl stav sběrného střediska 18 mužů a 3 ženy.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Směrnice k provedení dekretu prezidenta republiky ze dne 19.9.1945, dekret č. 71/1945 Sb. o pracovní povinnosti osob, které pozbyly čsl. Státní občanství. Fond Internační středisko Terezín 1945 – 1948 (1953). inv. č. 72

¹⁸¹ Prozatímní všeobecné instrukce pro dozorčí personál. Fond Internační středisko Terezín 1945 – 1948 (1953). inv. č. 72

¹⁸² Zpráva velitele pevnosti. Fond Internační středisko Terezín 1945 – 1948 (1953). inv. č. 72

¹⁸³ Zpráva MČK. Fond Internační středisko Terezín 1945 – 1948 (1953). inv. č. 72

¹⁸⁴ Výroční zpráva velitele z ledna 1948. Fond Internační středisko Terezín 1945 – 1948 (1953). inv. č. 72

5. MIMOŘÁDNÝ LIDOVÝ SOUD V LITOMĚŘICÍCH

Mimořádný lidový soud v Litoměřicích byl poprvé ustaven na schůzi vlády 4. 8. 1945 a zahájil svojí činnost v budově krajského soudu v Litoměřicích dne 27. 9. 1945. Obvod působnosti se kryl s obvodem působnosti krajského soudu v Litoměřicích a spadalo pod něj 11 soudních okresů.¹⁸⁵

Předseda soudu byl jmenován presidentem republiky. Stal se jím Dr. Zdeněk Beneš, který setrval ve své funkci po celé první období činnosti MLS, tj. do 9. května 1947. Veřejným žalobcem byl jmenován Dr. Čeněk Müller, státní zástupce v Litoměřicích. Postupně byli jmenováni i další soudci z povolání, odborní znalci a byl i budován vlastní aparát MLS. Jelikož byl trestem nejvyšším v retribučním dekretu trest smrti¹⁸⁶, tak byl jmenován popravčí s pomocníky, duchovní a úřední lékař. Neméně důležitou roli měl úzký vztah MLS a okresních vyšetřovacích komisí, které rozhodovaly o zajištění všech osob, které v době zvýšeného ohrožení republiky spáchaly zločiny, pro které byl MLS příslušný. Celkem bylo utvořeno 5 vyšetřovacích komisí. A konečně dne 1. října 1945 bylo jmenováno celkem 60 soudců z lidu jako přísedících MLS, dále 8 soudců z povolání a 8 veřejných žalobců. 8. října 1945 byla stanovena první organizace MLS – přednostou se stal Dr. Beneš, náměstkem Dr. Učík. Byly ustanoveny celkem tři senáty, které se skládaly ze dvou náměstků, jednoho předsedy, čtyř přísedících soudců z lidu a jednoho náhradníka soudce z lidu. Předsedové senátů byli jmenováni Dr. Beneš, Dr. Učík a Dr. Kučera.¹⁸⁷

Hlavní přelíčení se konalo vždy třikrát v týdnu. První hlavní přelíčení se konalo 26. října 1945 a skončilo vynesemím rozsudku trestu smrti. Hlavní přelíčení měla probíhat v úterý, ve středu a v pátek v jednotlivých jednacích síních. Hlavní přelíčení většího významu se konala po zvláštní dohodě. Bylo určeno, že protokol o hlavním přelíčení podepíší všichni členové soudu i zapisovatel, a proto bylo nutno připravit čistopis protokolu v průběhu porady. Celé přelíčení mělo být vedeno pouze v českém jazyce.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Litoměřice, Lovosice, Ústěk, Teplice, Ústí nad Labem, Chabařovice, Děčín, Benešov n. Pl., Štětí, Roudnice, Libochovice

¹⁸⁶ Např. § 5 odst. 1 b) retribučního dekretu

¹⁸⁷ Fond MLS Litoměřice 1945-1948

¹⁸⁸ KOČOVÁ, Kateřina a kol. *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945-1948*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2001, s. 18. ISBN 80-7044-326-X.

MLS byl povinen zasílat ministerstvu vnitra seznamy všech válečných zločinců, kteří byli dále hlášeni mezinárodní komisi pro stíhání zločinců GROWCASS.¹⁸⁹

Protože počet případů projednávaných před MLS byl velký, bylo nutno MLS stále rozšiřovat. 19. listopadu 1945 byl jmenován další veřejný žalobce Dr. Neubauer. Velké potíže působil stálý nedostatek zapisovatelů při hlavním líčení a malý počet senátů. Proto dne 9. ledna byli na žádost přednosta MLS uvolněni další dva soudci z povolání Dr. Kába a Dr. Kužel pro předsednictví senátu MLS. Tak bylo zřízeno pět senátů a později jejich počet byl zvýšen o další dva.¹⁹⁰

Dne 29. listopadu 1945 byla vydána instrukce ministerstva spravedlnosti o výkonu trestu ve zvláštních nucených pracovních oddílech. MLS sdělil 17. prosince 1945 správě věznice krajského soudu v Litoměřicích, že vězni české a slovenské národnosti budou umístěni před soudním řízením ve věznici, zatímco Němci v internačních táborech. Dne 4. ledna 1946 byli do Malé pevnosti v Terezíně umístěni političtí vyšetřovanci – Němci v počtu asi 100 mužů. Dne 7. ledna 1946 sdělil litoměřický mimořádný lidový soud, že vyšetřovanci jsou rozděleni do tří skupin. První skupinu tvořili vyšetřovanci, kterým byla povolena venkovská práce. Ve druhé skupině byli ti, kterým byla povolena venkovská práce pouze výjimečně a za velmi přísného dozoru. Do třetí skupiny byli zařazeni ti vyšetřovanci, kterým nebyla povolena venkovská práce. Dne 12. ledna 1946 požádalo prezidium krajského soudu o sdělení jmen těch trestanců, kteří by byli vhodní pro práci v dolech. Tito trestanci byli pak zařazeni do nucených oddílů v hornictví. O pět dnů později sdělil okresní soud v Děčíně, že osoby německé národnosti, které se provinily podle retribučního dekretu, budou umístěny do tábora v Rabštejně.¹⁹¹

Po válce byl také připravován i odsun německého obyvatelstva z ČSR a byly vydány instrukce o vynětí z potrestání těch osob, které připadaly v úvahu pro odsun a jejich provinění nebylo nejtěžší. Jelikož byly vynášeny poměrně velmi

¹⁸⁹ Ústřední evidence válečných zločinců a podezřelých osob.

¹⁹⁰ Fond MLS Litoměřice 1945-1948. SOA Litoměřice.

¹⁹¹ Kateřina Kočová a kol. *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2001, s. 19. ISBN 80-7044-326-X.

nízké rozsudky, byl vydán dne 27. dubna 1946 pokyn, aby bylo upuštěno od žalob těch osob, které byly pouhými členy SA, SS, NSKK, NSFK, FS, SDP.¹⁹²

V dubnu 1946 byla věznice krajského soudu již zcela přeplněna a nebylo možno přijímat nové vězně. Vyšetřovanci byli umístěni v následujících věznicích: Litoměřice, internační tábor Ústí nad Labem, věznice Děčín, Teplice, Roudnice.¹⁹³

Dne 17.6. byl zproštěn funkce Dr. Učík a místo něj byl povolán k MLS Dr. End. Dne 8.8.1946 rozhodlo ministerstvo spravedlnosti, aby ty osoby, které byly odsouzeny k menším trestům, byly rovněž zařazovány do odsunu. Takové případy bylo nutno předem hlásit ihned ministru spravedlnosti. Dne 9.7.1946 byli jmenováni další veřejní žalobci: Dr. J. Stuna, Dr. Šimeček, Dr. Horáček.¹⁹⁴

Protože se pomýšlelo již na brzké ukončení činnosti MLS, vydalo ministerstvo spravedlnosti pokyn, aby retribuční řízení bylo ukončeno do 8.1.1947. Příslušné krajské soudy měly proto uvolnit pro MLS všechny vhodné síly a učinit taková opatření, aby činnost MLS urychleně pokračovala. K tomuto pokynu odpověděl litoměřický MLS rozbořem situace k 20.8.1946, kdy bylo vůbec nezpracovaných věcí asi 2 500 případů, ve stavu vyšetřování 1 070 případů, po vyšetření u veřejného žalobce dosud nezpracovaných 2 232 případů a nevyřízených u MLS 198 případů. Celkem to tedy čítalo okolo 6 000 případů.¹⁹⁵

Ministerstvo spravedlnosti oznámilo 22. ledna, že je nutno ukončit odsun německého obyvatelstva a nařídil proto, aby přednostně a urychleně byly projednány případy Němců. Aby propuštěné osoby, které měly být odsunuty, odsun nezatěžovaly, bylo nařízeno, že tyto osoby musí být propuštěny jen s vědomím ONV a dodány do příslušných sběrných středisek.

Ministerstvo spravedlnosti oznámilo 28. února 1947, že je nutná povinná péče o řádné a včasné ukončení retribučního soudnictví tak, aby bezpodmínečně byl dodržen termín 4.5.1947, kdy podle zákona č. 245 Sb. z. a n. z 18.12.1946 končila platnost všech MLS. Pro ukončení činnosti byl vydán ministerstvem dne 10.3.1947 příkaz, že mají být postoupeny okresním soudům ty případy, kdy jde o

¹⁹² Fond MLS Litoměřice 1945-1948. SOA Litoměřice.

¹⁹³ Tamtéž

¹⁹⁴ Tamtéž, sign. Ls 9/47.

¹⁹⁵ Tamtéž, sign. Ls 218/45.

provinění proti národní cti.¹⁹⁶ 25. března 1947 rozeslal MLS všem příslušným ONV soupis odsouzených osob, které přicházely v úvahu k odsunu. Do odsunu byli zařazeni i příslušníci gestapa, kteří byli osvobozeni MLS.¹⁹⁷

MLS v Litoměřicích skutečně skončil vlastní činnost podle termínu dne: 4. 5. 1947. Ministerstvo spravedlnosti si vyžádalo ještě před tím dne 26. 4. 1947 zprávu o činnosti MLS, v níž byly zahrnuty zkušenosti soudců z povolání i soudců lidových.¹⁹⁸

Na základě zákona č. 33/1948 Sbírkou zákonů a nařízení byla dne 9. dubna 1948 obnovena činnost MLS. Přednostou MLS v Litoměřicích se stal Dr. Šreiber a jeho náměstkem Dr. Sechser. Bylo ustanoveno celkem 45 soudců z lidu. Mimořádný lidový soud zahájil opět svou činnost. Slib soudců byl vykonán 24. dubna 1948 a první hlavní přelíčení se uskutečnilo 30. dubna. Místní národní výbor v Litoměřicích opět ustanovil popravčí. Mimořádný lidový soud zasílal pravidelně zprávy o přípravě hlavních přelíčení retribučnímu oddělení ministerstva spravedlnosti. Dne 7. července 1948 vydalo ministerstvo spravedlnosti pokyny k urychlení činnosti tak, aby tato činnost skončila nejpozději do 31. prosince 1948.¹⁹⁹

Mimořádný lidový soud v Litoměřicích soudil po osvobození celou řadu nacistů i kolaborantů, jejichž význam zdaleka přesahoval místní rámec. V období jeho činnosti bylo projednáno celkem 2 673 případů, přičemž spisy se dochovaly k 2 038 případům.²⁰⁰

5.1. SPISY PROJEDNÁVANÉ PŘED MIMOŘÁDNÝM SOUDEM V LITOMĚŘICÍCH V LETECH 1945-1948

Z výše uvedeného počtu 2 038 vyšetřovaných osob bylo 1 794 mužů a 244 žen. Za dobu působení Mimořádného lidového soudu v Litoměřicích bylo vyšetřováno 1 556 osob německé národnosti, 458 osob národnosti české a 24 osob národnosti jiné. Z 2 038 řešených případů bylo 1 077 obviněných odsouzeno, v 925 případech došlo k vynesení zprošťujícího rozsudku, 26 osob zemřelo ještě

¹⁹⁶ Dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti.

¹⁹⁷ Výnos ministerstva vnitra č. 91/47.

¹⁹⁸ Fond MLS Litoměřice 1945-1948. SOA Litoměřice.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ KOČOVÁ, Kateřina a kol. *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945-1948*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2001, s. 21. ISBN 80-7044-326-X.

před zahájením hlavního přelíčení, v jednom případě bylo od stíhání upuštěno a devět osob uteklo před vynesemím rozsudku. V roce 1946 bylo vyneseno nejvíce odsuzujících rozsudků. V letech 1945 a 1946 byl počet odsouzených vyšší než počet osvobozujících rozsudků. V letech 1947 a 1948 tomu bylo naopak. Z 1794 mužů bylo odsouzeno 969 k trestu odnětí svobody, 791 bylo viny zproštěno, 24 jich zemřelo před samotným zahájením hlavního přelíčení, v jednom případě došlo k upuštění od stíhání a devíti mužům se podařilo uprchnout před samotným zahájením procesu a soud nad nimi byl tedy pozastaven. Z 244 žen, byl nad 108 vyneseno odsuzující rozsudek, 134 bylo viny zproštěno a dvě zemřely ještě před samotným hlavním přelíčením. Co se týče trestů odnětí svobody, jak již bylo uvedeno výše, bylo odsouzeno celkem 1 077 osob, z tohoto počtu bylo 969 mužů a 108 žen. K tvrdším trestům odnětí svobody nad 20 let až na doživotí bylo odsouzeno 65 mužů a 7 žen. Z toho trestů na doživotí bylo uděleno devácti mužům a pěti ženám. K trestu smrti bylo odsouzeno 26 mužů a žádná žena. První čtyři rozsudky trestu smrti padly již v roce 1945. 20 mužů bylo německé a 6 české národnosti. U Němců se jednalo především o funkcionáře z terezínské Malé pevnosti, u nichž převažovalo konkrétní zabití a týrání vězňů, dále o funkcionáře nacionálně socialistických organizací, o příslušníky Freikorps v roce 1938, popř. prokázané zabití židů nebo německých sociálních demokratů. Mezi odsouzenými Čechy se jednalo vesměs o udavače nebo konfidenty gestapa. Většina Němců odsouzených u Mimořádného lidového soudu v Litoměřicích byla vysídlena, velká část dokonce i dříve. Zbytek trestu či jeho část jim byla prominuta na základě amnestií prezidenta republiky.²⁰¹

5.2. JEDNOTLIVÉ PŘÍPADY PŘED MIMOŘÁDNÝM LIDOVÝM SOUDEM V LITOMĚŘICÍCH

5.2.1. PŘÍPAD DUŠEVNĚ NEMOCNÉHO KARLA KOMPERTA

Karel Kompert působil ve věznici jako ošetřovatel vězňů. Sám byl politickým vězněm v koncentračním táboře Ravensbrücku, kde byl přidělen na práci v táborové ošetrovně. Vězňům podle výpovědi podával narkotické injekce, které při pomalém vstříknutí přivedly ošetřované do narkózy a při prudkém

²⁰¹ Tamtéž, s. 51-57.

vstříknutí způsobily smrt. Podle výpovědí uvězněných lékařů – vězňů, dával Kompert tyto injekce vězňům takovým způsobem, že každému způsobil smrt.²⁰²

Karel Kompert byl dne 17. 7. 1945 zatčen v Trmicích a předán do věznic okresního soudu v Ústí nad Labem. Podle výpovědi po zadržení, kterou učinil v listopadu téhož roku, líčil obviněný poměry v koncentračním táboře. Podle jeho výpovědi byla omezena kapacita lůžek na 20 a toto číslo nesmělo být překročeno. „Do nemocnice byli vězni přijímáni jen tehdy, měli-li již smrt na jazyku a nebylo ani zapotřebí, aby dostávali nějaké smrtící injekce. Vězeňského lékaře zastupoval SS-Unterscheführer Rambuch, který byl znám tím, že odejímal zemřelým vězňům zlaté zuby. Sám jsem se takových činů nedopustil, jelikož jsem ani neměl možnost tím získané zlato někde uchovati. Musel jsem však konati v tomto směru co mi Rambuch rozkázal a choditi s ním. Pamatuji se, že Rambuch se často, viděl-li u některého z nemocných v ústech zlaté, nemohl jeho smrti ani dočkati. Stalo se někdy i, že vedl některého vězně již jako zemřelého a ve skutečnosti dotyčný ještě žil. Takový člověk byl již odsouzen k smrti a jestliže selhala prvá injekce dal mu další. Celkem jsem byl přítomen asi u 4 případů, kdy Rambuch ony smrtící injekce vězňům dal. Dr. Kiesewett používal rovněž těchto injekcí. Ten je nedával vězňům přede mnou, nýbrž mě vždy vykázal za dveře. Patrně abych nebyl přímým svědkem. Jednalo se o 2 vězně, kteří byli stráží postřeleni a umírali. Další vězeň byl židem, který byl střelen do lýtky, ale zranění bylo lehčího rázu, takže nebyti oné injekce, byl by zůstal naživu. Tohoto vězně Dr. Kiesewetter pak ještě pitval, nevím však proč. Já jsem nikdy žádnému vězni nedal injekci, přestože jsem k tomu byl Rambuchem nucen. Některé rozkazy jsem ale musel plniti. Musel jsem vězně vždy přinést, jelikož většinou nebyl nikdo z nich chůze schopen a potom odnésti za pomoci druhého lékaře ošetřovatele. Doznávám se, že jsem se někdy vůči spoluvězňům zachoval hrubším způsobem, a sice když se jich více hrnulo na ošetřovnu a musel jsem tam udržeti pořádek.“²⁰³

Při dalším vyslýchání Kompert část svých skutků doznal: „Doznávám, že jsem byl vůči umírajícím vězňům hrubý a to když byli přineseni z komanda a naházeni na hromadu jeden přes druhého. To byla již samozřejmá věc, ježto každý po dlouhém pobytu v táboře zhrubnul. Doznávám, že býv. vězeň a ošetřovatel Wunderlich mi několikrát asistoval, kdy jsem vstříkoval injekce vězňům. Nikdy

²⁰² Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 6. Ls 8/46.

²⁰³ Výpověď (protokol) Karla Komperta. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 6. Ls 8/46.

*jsem neznal druh ani účinek těchto injekcí.*²⁰⁴Dále obviněný uvedl, že trpí od puberty syfilis a nebyl nikdy odborně léčen a od té doby je vznětlivé povahy. Ve Španělsku byl léčen tři týdny v choromyslném ústavu. Trpěl nervovou poruchou.

Postupně vězeň doplňoval své výpovědi, není jasné proč výpověď tak často doplňoval, zda to bylo činěno pod nátlakem nebo z dobré vůle. Ve spisu je uvedeno, že byl stále ve vazbě. V další výpovědi uvedl, že se cítí býti spoluvinen na čtyřech případech, kdy asistoval Rambuchovi, kdy on sám dal smrtící injekci vězňům.

Další svědek vypověděl, že Kompert byl poučen, že tyto injekce má vstříkovat pomalu, ale vstříkoval je prudce a způsobil tak smrt více lidí. Hlavní svědek Dr. Síla vypověděl: *„Na Kompertovi záleželo, zda-li vězeň, který byl nemocen dostal se k lékařské prohlídce nebo ne. Hodněkrát jsem viděl, jak vězně bil a kopal. Nenáviděl zvláště Poláky a Rusy.*“²⁰⁵Svědek také vypověděl, že ohledával mrtvoly na žádost Komperta a tyto mrtvoly měly na předloktí vždy vpich po injekci. Jen jednou se odvážil Dr. Síla odvětit Kompertovi, že zemřeli násilnou smrtí. A Kompert mu na to řekl: *„Dej si pozor, abys také jednou nedostal takovou injekci.*“²⁰⁶Z této výpovědi je patrné, že Kompert věděl o smrtících injekcích a z této pohružky je vysoce pravděpodobné, že injekce podával sám. Důležitý svědek Dr. Ladislav Pekárek vypověděl, že Kompert usmrcoval evipánovými injekcemi ty vězně, kteří byli zesláblí, staří anebo ty, kteří byli těžce nemocní. Tento svědek viděl obviněného, jak vstříkuje injekce a po pár minutách vynášeli mrtvé tělo a Kompert byl stále v dobré náladě. V jedné z výpovědí je popsáno, jak Kompert usmrcoval evipánovými injekcemi ty vězně, kteří na revíru dlouho leželi, tedy byli určeni k usmrcení injekcí.

V dalších archiváliích jsem našel, že pro duševní poruchu byl doporučen do nemocničního léčení. Čtvrtina spisu obsahuje informace o tom, že byl duševně nemocný. V jednom z nich dokonce před válkou skákal z auta, když viděl Poláka, aby ho zbil. Znalecký posudek vypracovaný pro soud nenaznačuje, že by byl Kompert vážně psychicky nemocen. Pravděpodobně je velmi náladový a lehce labilní.

²⁰⁴ Výslech obviněného Karla Komperta. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 6. Ls 8/46.

²⁰⁵ Výpověď svědka Dr. Síla. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 6. Ls 8/46.

²⁰⁶ Tamtéž.

Mimořádný lidový soud uznal Karla Komperta dne 7. prosince 1946 po hlavním přelíčení vinným, že vpichoval vězňům smrtící injekce v úmyslu, aby je usmrtil, odpíral vězňům lékařské ošetření, přímo a ústně vyhrožoval vězňům, činil vězňům násilí. Tím naplnil více skutkových podstat trestných činů retribučního dekretu.²⁰⁷ Karel Kompert dostal přísný trest doživotí podle § 5 odst. 1 a § 29 odst. 2 retribučního dekretu. Veřejný žalobce byl s tímto verdiktem spokojen, kdežto obžalovaný požadoval velmi mírný trest.²⁰⁸

Trest si odsouzený odpykával v trestnici pro muže v Plzni. Dne 30. března 1947 trestanec uprchl z trestaneckého pracovního oddílu v železárnách ve Dvoře Králové, jak je patrné z pátranky vydaného trestnicí v Plzni. Jaký byl další osud lehce labilního Komperta se zálibou ve smrtících injekcích ve spise není známo.

5.2.2. PRVNÍ TREST SMRTI – ALFRÉD BAUER

Alfred Bauer byl učitelem německé školy v Roudnici nad Labem, měl manželku a dvě děti. Zatčen byl dne 12.9.1945 v zajateckém táboře ve Znojmě. Skutková podstata v zatčení byla vyličeena takto: „*V této funkci se dopustil zločinu, jenž způsobil v řadě českých rodin nevýslovné utrpení a vyžádal si 15 českých životů. Na základě jeho zákroku bylo zatčeno asi 60 studentů a studentek z roudnického gymnasia a průmyslové školy, kteří byli odvezeni do koncentračního tábora a 15 jich útrapy nepřežilo.*“²⁰⁹

Ze zprávy o pověsti o Alfredu Bauerovi je patrné, že přišel v době okupace do Roudnice jako německý učitel a organizátor nacistického Němectví. Jeho úkolem a cílem bylo rozvrátit a vyhladit národní a republikánské vědomí českého lidu i mládeže a docílit úplné přivtělení čsl. státu do německé říše. Podlamoval české rodiče, získával od nich české děti do německé školy, kterou vedl. Byl hlavou všech Němců a NSDAP v okrese roudnickém a jako Ortsgruppenleiter, člen SS a SD, spolupracoval s gestapem.²¹⁰

Postupně na československém území navázal styky s českými fašisty. V době největší české persekuce po atentátu na Heydricha dne 19.6.1942, krátce po vypálení Lidic, byl obžalovaný upozorněn paní Rajzjancevovou na klepy, že

²⁰⁷ Zákon číslo 16/1945 sbírky.

²⁰⁸ Rozsudek. MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 6. Ls 8/46.

²⁰⁹ Zpráva o zatčení. Fond MLS litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 8. Ls 37/45.

²¹⁰ Tamtéž. Zpráva o pověsti.

jakýsi bláznivý student, který se beznadějně zamiloval do jeho 15ti leté dcerky Inge, chce na něho a jeho rodinu spáchat atentát. Bauer vše ihned ohlásil veliteli německého četnictva v Roudnici Maierovi, neboť na druhé straně prý měl strach o svou rodinu a ihned se vydal do Kladna ke služebně Sicherheitsdienst²¹¹, kde přednesl věci vedoucímu Rostockovi a konečně vedoucímu gestapa Wiesmannovi²¹². Wiesmann dal sepsat s Bauerem protokol, který byl základem celého dalšího vyšetřování. V tomto protokolu Bauer uvedl nejen, že student Dvořák se chystá na něho zaútočit, ale také, že Němci v Roudnici jsou ohrožováni na těle i životě, že česká mládež pronásleduje německé děti a že roudničtí občané mají již připravené stromy, kde chtějí pověsit Němce. Uvedl rovněž, že nepokládá studenta Dvořáka za duševně normálního. Bauer tedy vykreslil situaci Němců v Roudnici takovým způsobem, že dal svým prohlášením podklad k rozsáhlé persekuci. Vedoucí gestapa Wiesmann, jemuž nestačily Lidice, použil ihned protokolárního udání obžalovaného plného hrůzostrašných klepů, poslal do Roudnice člena gestapa Felkla a konečně sám se dne 20.6.1942 vydal do Roudnice dělat pořádek podle svého německého způsobu. Dal zatknout 85 studentů, děvčat i hochů a odvedl je do Malé pevnosti v Terezíně, kde mučením a týráním byli někteří z nich přinuceni k doznání, že atentát byl připravován.²¹³

V této části přidám úryvek z rozsudku mimořádného lidového soudu, co se se studenty konkrétně stalo: *„Věc zatčených studentů, z nichž byli propuštěni jen vlnjkaři Lipinský a Stříbrný, byla předána německému stannému soudu v Praze s návrhem kladenského gestapa na přísné potrestání. Podle rozhodnutí stanného soudu, byli studenti pak zavřeni v koncentračním táboře. Většina byla vězněna v Terezíně v Malé pevnosti po tři měsíce či více, někteří však musejí do pověstných KZL. Buchenvald, Dachau, Osvětim, Flossenburg. V této tzv. ochranné vazbě následkem nelidského zacházení zemřelo minimálně 15 studentů. Brzy po svém propuštění z KZL zemřel následkem vážného zranění student Adamec. Z věznění propuštění studenti byli gestapem vyloučeni ze všech škol a nasazeni k těžkým pracím. To jsou jen strohé výpočty skutečností utrpení zatčených studentů, bolest a starost jejich rodičů. To vše byl následek Bauerovo udání.“*²¹⁴

²¹¹ Zkratka SD, bezpečnostní zpravodajská služba gestapa a NSDAP.

²¹² Velitel služebny Kladenského gestapa.

²¹³ Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 8. Ls 37/45.

²¹⁴ Rozsudek. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 8. Ls 37/45.

Veřejný žalobce navrhl dne 8.11.1945 zahájit řízení proti vazebně drženému Alfrédu Bauerovi. Skutkových podstat v této žalobě bylo uvedeno mnoho, nejzávažnější z nich bylo udání, kterým přivodil smrt několika studentů. gestapu udal také, že do domu žida Städlera v Roudnici bylo donášeno máslo v rozhlasovém přijímači, v nějakém okresním lomu poblíže Roudnice je uschováno auto s benzínem a pneumatikami a spoustu podobných udání. Svým jednáním se dopustil trestných činů podle retribučního dekretu.²¹⁵

Hlavní přelíčení před MLS v Litoměřicích se konalo dne 23. listopadu 1945 a předsedou byl Dr. Beneš. Zasedání probíhalo v Roudnici v hotelu Libuše a bylo veřejné. Nejprve přednesl veřejný žalobce obžalobu a poté Alfréd Bauer prohlásil, že se necítí být vinen, jelikož vše udal ze strachu o svoji dceru, protože Dvořák chtěl spáchat na rodinu atentát. Některé další výpovědi obžalovaného před soudem se neshodovaly s výpovědí v šetření před okresní vyšetřovací komisí. Bauer taktéž jako většina obžalovaných popíral vinu ohledně udání anebo udával, že si nic nepamatuje.²¹⁶

Před soud byl předvolán při průvodním řízení svědek Oskar Felkl, který byl ve vazbě.²¹⁷ Svědek vypověděl, že Bauer udání podal včetně udání studentů, kteří poslouchali cizí rozhlas a také, že studenti schvalují atentát na Alfréda Bauera. Tato výpověď byla klíčová. Vypovídali také další svědci, jejich výpovědi také byly proti Bauerovi a mohl být na základě těchto výpovědí uznán vinným. Veřejný žalobce poté zhodnotil výsledky průvodního řízení a učinil konečný návrh, aby obžalovaný byl odsouzen ve smyslu obžaloby a potrestán smrtí provazem.

Všech pět soudců hlasovalo souhlasně o vině i trestu. Mimořádný soud v Litoměřicích vynesl tedy rozsudek, kde uznal Alfreda Bauera vinným, odůvodnění: *„že v době zvýšeného ohrožení republiky v Roudnici n.L. 1) od roku 1943 do 22.8.1944 byl zástupce místního vedoucího NSDAP, 2) od 1.9.1942 členem organizace SS v hodnosti Scharführera a členem organizace SD, 3) jako činník strany propagoval nacistické hnutí, 4) v zájmu Německa a využívaje situace přivoděné okupací udal dne 19.6.1942 u Gestapa v Kladně, že student Dvořák chystá na jeho rodinu atentát a v důsledku toho mělo za následek ztrátu*

²¹⁵ § 2, § 3 odst. 1 a odst. 2 a § 11 dekretu č. 16/1945 Sb.

²¹⁶ Hlavní přelíčení, fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 8. Ls 37/45.

²¹⁷ Bývalý člen gestapa v Kladně.

svobody 85 studentů a smrt 13 z nich., 5) v součinnosti s jinými udal gestapu několik dalších různých případů.“²¹⁸ A dopustil se všech zločinů tak, jak je uvedeno výše v obžalobě. Byl za to odsouzen k trestu smrti provazem.²¹⁹ Podle § 14 retribučního dekretu ztratil Bauer občanskou čest na doživotí a propadnul celý jeho majetek ve prospěch státu.

Trest smrti na Alfrédu Bauerovi byl vykonán tentýž den v 20:30 neveřejně.²²⁰

5.2.3. UPRCHLÝ VELITEL KONCENTRAČNÍHO TÁBORA ANTON BURGER

Anton Burger se narodil Neunkirchenu v Rakousku dne 19. 11. 1911. Byl SS a SD Obersturmführer. Od června roku 1943 do února roku 1944 působil jako velitel židovského ghetta v Terezíně. Nastoupil po Siegfriedovi Seidlovi a měl pověst nejhroznějšího velitele ghetta Terezín. Za zásluhy byl povýšen na SS Hauptsturmführera. Byl to velmi surový a nelidský velitel, který týral vězně, posílal na smrt, dělal z vězňů mrzáky a liboval si v dalších podobných činnostech. Vyvolával nucené potraty i v 7 měsíci těhotenství, páčil lidskou kůži na kamnech, vyhrožoval usmrcením dětí, zabíjel děti po porodu, na transport smrti posílal lidi po 70 do jednoho vagónu pro dobytek, starce a nemocné lidi ubíjel a všechny okrádal.

Burger nebyl jen velitelem ghetta, účastnil se i nejrůznějších vyšetřování. Jedno z nejkrutějších je ve spise vylíčeno: „svědek byl ve spojení s civilními obyvateli Bohušovic a okolí při přijímání a pronášení dopisů a balíčků. Dne 13. září 1943 bylo toto spojení prozrazeno a účastníci v počtu 15 osob byli zatčeni. Vyšetřování vedl Burger a osobně se zúčastnil i tehdejší velitel Ghetta Burger. Burger týral vězně nelidsky, aby doznali, s kým byli ve spojení a aby prozradili další členy spojení. Burger kopal a týral svědka tak, až tento upadl na zem při čemž mu tekla z úst krev. Tuto krev a krev, která zbyla po osobách před svědkem vyslychaných musel svědek na rozkaz Burgera slízat. Pro totéž provinění byl rovněž zatčen Bedřich Singer a Vilém Pick z Prahy. Tyto dva týral Burger zvláště

²¹⁸ Rozsudek. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 8. Ls 37/45.

²¹⁹ Podle § 11 dekretu č. 16/1945 Sb. a § 34 trestního zákona č. 117/1852 ř.z.

²²⁰ Záznam o výkonu hrdelního trestu. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 8. Ls 37/45.

těžce, aby na nich vynutil doznání a ve spodním prádle nechal je uvězniti do úplně tmavého sklepa, kde nebylo podlah, kde byly jen krysy a pouze každého 3. dne dostali k jídlu chléb a vodu. Tento stav trval 14 dnů přičemž kromě hladu byli Burgerem osobně utýráni. Koncem října 1943 byli předáni na Malou pevnost v Terezíně k dalšímu vyšetřování gestapu. Bedřich Singer krátce po příchodu na Malou pevnost následkem týrání Burgera zemřel za 2 nebo 3 dny a Vilém Pick asi za 14 dní po příchodu na Malou pevnost. ²²¹ Další svědek MUDr. Erich Springer, který pracoval v Terezíně jako doktor vypověděl, jak se Burger rozhodoval o tom, jestli ho pošle transportem na smrt. „Ze shora uvedených transportů, které čítaly asi 1250 osob byla vybrána asi polovina do Osvětimi. Ten, kdo neměl upracované ruce, anebo byl čistěji oblečen, byl určen do Osvětimi. Výběr osob se neobešel ovšem bez fackování, kopání a bití ze strany obviněného. Začátkem listopadu 1943 zjistil obviněný, že skutečný stav v táboře nesouhlasí se stavem v evidenční kanceláři. Bylo Burgerem tedy nařízeno dne 10. 11. 1943 sčítání v Bohušovické kotlině. Při sčítání bylo přítomno asi 30.000 vězňů, kteří ještě za tmy v 6:00 odešli do kotliny a stáli tam do 23:00 bez jídla a pití. Nemocní a staří toto nevydrželi a výsledkem byla smrt 15 lidí.“²²²

Veřejný žalobce nařídil hlavní přelíčení na 25.9.1948 a předsedou soudu byl Dr. Beneš. Hlavní přelíčení bylo konáno v nepřítomnosti obžalovaného. Byli předvoláni vypovídat svědci i ti, kteří byli obviněni ve vyšetřovací vazbě. Do čtení byl navržen také spis Karla Rahma.²²³ Obžalovaný uprchl v červnu 1947 z tábora Marcus Orr (Glasenbach) u Salzburgu. Je zapsán na listině válečných zločinců čl. 30, str. 11, pro hromadné vraždy a jiné zločiny. Již od roku 1940 působil obviněný u tzv. Zentralamt für Regelung der Judenfrage²²⁴ v Brně, Praze, Pardubicích a Kladně a později se stal zástupcem velitele Zentrallstelle für jüdische Auswanderung v Brně. K židům se choval tak, aby působil jako postrach všech židů a veřejně propagoval rasismus dle norimberských zákonů a plnil horlivě všechny příkazy nadřízených a tyranizoval a zhoršoval životní podmínky internovaných. Samozřejmě i horlivě podporoval a propagoval nacistické hnutí. Způsobil smrt mnoha lidí, které zejména utloukl.²²⁵

²²¹ Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 157. Ls 161/48.

²²² Tamtéž.

²²³ Poslední Lagerkommandant Terezínského Ghetta. Nastoupil ihned po Burgerovi.

²²⁴ Úřad pro řešení židovské otázky

²²⁵ Nařízení hlavního přelíčení. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 157. Ls 161/48

Veřejný žalobce v obžalobě nastínil skutky, pro které by měl být Burger odsouzen. 1. Byl členem organizací SS a SD, naposled v Terezíně v hodnosti Hauptsturmführer. 2. Propagoval a podporoval nacistické hnutí svým chováním a nenávisťnými výroky proti židům. 3. Ve službách a v zájmu Německa se dopustil vraždy, veřejného násilí vydíráním, veřejného násilí nebezpečným vyhrožování, a těžkého poškození na těle.²²⁶ 4. Sám nebo v součinnosti s jinými ve službách nebo v zájmu Německa zavinil ztrátu svobody velkého počtu obyvatel republiky a způsobil nařízením a správním rozhodnutím, výkonem nařízení nebo správního rozhodnutí a jinak deportaci a smrt mnoha tisícům obyvatel republiky. 5. Zneužil tísně způsobené národní, politickou a rasovou persekucí, aby se obohatil na úkor fyzických osob. Tím se dopustil ad. 1 zločinu proti státu podle § 2, ad. 2 zločinu proti státu podle § 3 odst. 1, ad 3. zločinu proti osobám podle § 5 odst. 1a, odst. 2a), ad. 4. zločinu proti osobám podle § 7 odst. 3, ad. 5. zločinu proti majetku podle § 10.²²⁷ Jeho trestná činnost se děla také v Brně kde: „*Za působení v Brně si přivlastňoval obviněný věci ze zavazadel osob pronásledovaných z rasových důvodů. V Brně dal uložit zavazadla deportovaných v židovském kostele, pak je prohlížel a dal dopravit 60 kufrů do své kanceláře, kde si je s SS-many rozebral a přivlastnil.*“²²⁸

Zápis z hlavního přelíčení ve spisu chybí. Rozsudek byl vynesena dne 25. 9. 1948. Byl uznán vinným ve všech bodech obžaloby. Trest byl vyměřen přísně, jak lze předpokládat – byl mu uložen trest smrti provazem.²²⁹ Vstup do SS, za jehož členství byl také odsouzen, byl až do listopadu 1943 dobrovolný. Teprve po této době docházelo k tomu, že byli do Waffen SS zařazováni proti své vůli, tedy alespoň automaticky, aniž by se osob zařazených někdo ptal. Uchazeči o členství v SS byli podrobováni přísnému výběru po stránce tělesné zdatnosti, rasové způsobilosti, spolehlivosti a oddanosti. Podle organizační knihy NSDAP musel každý SS-man hluboce proniknout do významu a smyslu nacistického hnutí. Musel být školen ideově i tělesně, aby mohl být postaven do rozhodného boje o nacistický světový názor. Vybraný musel uposlechnout jakýkoliv rozkaz a bezpodmínečně ho vykonat, i kdyby páchal zločin. V rozsudku bylo popsáno i členství v Sicherheitsdienstu: „*Rovněž členství v SD stihá ustanovení § 2 retr.*

²²⁶ Ustanovení zákona č. 117/1852 Sb. zákon o zločinech, přečinech a přestupcích.

²²⁷ Zákon (dekret) prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

²²⁸ Žalobní návrh veřejného žalobce. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 157. Ls 161/48.

²²⁹ Podle § 7 odst. 3 retribučního dekretu a § 34 Trestního zákona.

dekretu, poněvadž jde o organizaci podobné povahy, jako jsou organizace v tomto ustanovení výslovně jmenovány. SD byla zvláštní, jakási kontrolní služba policejní a zpravodajská, původně spadající do organizace NSDAP, pak Himmlerem převzatá do rámce Reichsicherheitsamt a její členové byli speciálně nasazeni k politicko policejním nacistickým úkolům.²³⁰ Je to první rozsudek, kde se setkávám s tak obsáhlým výkladem organizací. V další části rozsudku se nachází prvek mezinárodního práva: „Rozsudek mezinárodního tribunálu v Norimberku na stránce 66 až 83 se zabývá otázkou, jaký právní účinek má prohlášení nějaké organizace za zločinnou. Citovaným rozsudkem byly prohlášeny tyto organizace: a) sbor politických vůdců NSDAP, b) Gestapo a SD, c) SS. Právním základem a důvodem tohoto prohlášení jest prokázána účast těchto organizací na páčání zločinů válečných a zločinů proti lidskosti. Nejdůležitějším závazkem bylo slepě poslouchat a vykonávat každý rozkaz bez váhání. Pro ně nebylo mravního nátlaku nýbrž plněním zločinného rozkazu proviňovali svou vlastní zločinnou vůli. Každý Němec již při vstupu do těchto organizací si musel uvědomit a vědět, že bude zavázán, aby páchal zločiny na rozkaz svých představených. Z této skutečnosti byla řešena Mezinárodním tribunálem v Norimberku a charta v čl. 8 vytyčuje zásadu, že skutečnost, že obžalovaný jednal na rozkaz svého představeného ho nezprošťuje odpovědnosti.“²³¹ Svědci vypovídali vesměs stejně jako při vyšetřování. Mnohokrát svědci ve své svědecké výpovědi uváděli podobné případy, většinou se jednalo o žida, kterého Burger zkopal a pár dní na to zemřel. O velmi drastické chování šlo v případě, kdy Burgrovi neznámý žid přešel přes cestu, kterého za to Burger zastřelil. V těchto zjištěných skutečnostech spočívá skutková podstata zločinů zabití, kterých se obžalovaný dopustil v zájmu a ve službách Německa. Byl taktéž uznán vinným těmito zločiny. Mnoho lidem vyhrožoval nebo je mlátil a současně vyhrožoval, a proto ho soud i v tomto uznal vinným podle § 5 odst. 2 a, ve spojení s ustanovením § 98 b) trestního zákona.²³² V Terezíně došlo během působení obžalovaného k většině všech transportů do Osvětimi a tím k záhubě mnoha desítek tisíců obyvatel republiky. Obžalovaný nejen spolupůsobil při vypravování transportů z Terezína do Osvětimi, ale sám vybíral též osoby pro deportaci. Přímoou účast na těchto deportacích nutno kvalifikovat podle § 7 odst. 3 retribučního dekretu. V poslední řadě byl

²³⁰ Rozsudek. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 157. Ls 161/48.

²³¹ Tamtéž.

²³² Je trestným ten kdo: 1) užije výhrůžky ublížením na těle, svobodě, cti nebo majetku, 2) nebo použije přímého násilí, 3) výhrůžka musí být způsobilá vzbudit v ohroženém obavu, 4) má úmysl, aby výhrůžkou nebo přímým násilím někoho donutil k nějakému činu nebo opomenutí.

obžalovaný uznán vinným tím, že si obžalovaný bral ze zavazadel a majetku pronásledovaných židů co chtěl. V tomto zjištěném jednání shledal soud skutkovou podstatu zločinu podle § 10 retribučního dekretu.²³³

Burger se po uprchnutí ze zajateckého tábora skrýval v Itálii, vrátil se do míst, kde se narodil, v roce 1951. V Neunkirchenu byl zadržen v bytě své manželky. Nikdy o ničem nevypovídal, předstíral duševní chorobu. Při eskortě se mu znovu podařilo uprchnout. Přes neustálé hledání se ho nikdy nepodařilo dopadnout. Zemřel až v roce 1991 v Essenu pod jménem Wilhelm Bauer.

5.2.4. POSLEDNÍ LAGERKOMMANDANT TEREZÍNA KARL RAHM

Karl Rahm se narodil 2. dubna 1907 v Klosterneuburgu u Vídně. Obviněný přišel dne 8. února 1944 jako Obersturmführer do Terezína, aby převzal vedení tamní služebny SS v rámci ústředního úřadu pro řešení židovské otázky v Čechách a na Moravě. Jmenování jeho osoby znamenalo vítězství pražského směru. Ohledně Terezína se totiž vedl jakýsi boj mezi Berlínem (Hlavní říšským bezpečnostním úřadem – dále HŘBÚ) a německými protektorátními úřady v Praze. Rahmův předchůdce Burger, který přišel do Terezína v červnu 1943, byl berlínským důvěrníkem a nepřítelem Sturmbannführera Günthera v Praze. Pražský směr využil nepřítomnosti Eichmanna, vedoucího útvaru z HŘBÚ, jenž údajně byl v Itálii, aby vyslal Rahma do Terezína. Když Rahm nastoupil službu, změnil se úřední postoj vůči českým židům. Pod vedením Burgera existoval totiž při již všeobecně hrozné situaci všech židů v Terezíně ještě nižší stupeň, totiž postavení židů českých. Židé, deportovaní z Terezína za režimu Burgerova, byli vesměs národnosti české. Rahm v tomto směru neznal rozdíl. Znal totiž z Prahy několik českých židů, pracujících na židovské náboženské obci, jejichž schopnosti dovedl ocenit. Na rozdíl od Seidla a Burgera byl Rahm tak ctižádostivý, že vyřkl nesouhlas s transporty, jelikož si představoval ghetto, kde má více vězňů, protože větší ghetto pro něj znamenalo více poddaných. Rahm nebyl přirozeným sadistou, avšak byl nesmírně výbušným a ve svých návalech zuřivosti se stával naprosto nepřičetným. Působení svého chování na obyvatele ghetta si uvědomil v únoru 1945, kdy se při rozmluvě ve své kanceláři s jakousi starou ženou, rozzuřil tak, že

²³³ Rozsudek. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 157. Ls 161/48

ženu ranila mrtvice. V klidném stavu byl argumentům přístupný, zvláště když dostal rozkaz z vyšší instance.²³⁴

Za Rahmova působení bylo odsunuto dne 1. května 1944 7 500 osob, a to ve zvláštních skupinách: nemocní na TBC, sirotci atp. V říjnu bylo odsunuto 18 402 osob. Příkazy k transportu dávali nadřízení Rahma Mös a Günter. Provedením transportu byl vždy pověřen Rahm. Při říjnových transportech byly tzv. *sonderweisungy*.²³⁵ Týkaly se většinou osob politicky exponovaných bez rozdílu na směr, bývalých důstojníků, vynálezců, jakož i skupiny židů z Holandska. Kromě vypravení velkých transportů byli malými transporty za Rahmova působení odsunuti duševně choří, Rumuni i skupiny cizinců.²³⁶

Svědék Benjamin Murlmelstein byl jeden ze zaměstnanců Terezínského ghetta, konkrétně byl jedním ze členů samosprávy Ghetta. Do Terezína přijel transportem, kde na základě příkazu z Vídně byl zařazen do vedení samosprávy Ghetta. Autonomní vedení židovského ghetta sestávalo se ze starosty tzv. *Judenälterter* a jeho dvou náměstků. V době jeho příjezdu byl starostou docent Dr. Pavel Eppstein, sociolog z Berlína, náměstky byly Jakub Edelstein z Prahy a Murlmelstein.

Židovská samospráva v ghettu měla dosti širokou působnost. V té době žilo v Ghettu asi 43 000 lidí a úkoly byly rozmanité. Samospráva se měla starat o otázky zásobovací, zdravotní, technické a měla k tomu velmi rozsáhlý administrativní aparát. Samozřejmě to nebyla samospráva jakou známe dnes. Svědek to vylíčil jasně: *„Podotýkám ovšem, že i v této působnosti nebyla samospráva autonomní v pravém slova smyslu, nýbrž podléhala jednak zásadně v důležitějších i konkrétně přímému dozoru německých služeben v Terezíně. Německé vedení resp. velitelství ghetta tzv. Lagerkommandatur měla pro každý úsek samosprávy vlastního referenta větším dílem příslušníky SS. Tito dozírali na činnost jednotlivých resortně jim podléhajících úseků samosprávy a vydávali také jednotlivé příkazy resp. zákazy. Ostatní funkce, týkající se terezínského ghetta, zejména externí styk a nařizování dalších deportací prováděla německá služebna, přesněji řečeno její vedoucí. V době mého příchodu byl vedoucím resp. velitelem*

²³⁴ Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 134. Ls 441/47

²³⁵ Zvláštní příkazy ve větším počtu než dosud. Podle rozkazu měly být umístěny v prvním nebo posledním vagonu vlaku

²³⁶ Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 134. Ls 441/47.

*ghetta SS Hauptsturmführer Seidl. Seidl byl velitelem až asi do konce června 1943, pak se stal jeho nástupcem SS Obersturmführer Burger.*²³⁷

Svědék dále vypověděl, že v případě dalších deportací z Terezína bylo původně sestavování těchto transportů svěřováno samosprávě, která k tomu účelu měla svoji zvláštní evidenci všech osob žijících v ghettu. Příkaz k sestavení transportu byl zpravidla dáván SS – Hauptsturmführerem Möhsem. Möhs byl pobočníkem SS Obersturmbannführera Eichmanna, vedoucího oddělení Reichssicherheitshauptamt v Berlíně. Möhs byl pověřen inspekci různých koncentračních táborů a při jeho příjezdu do terezínského ghetta dával vždy příkazy k sestavení deportačních transportů. Sestavení osob do transportu bylo podle daných příkazů prováděno samosprávou buď podle stáří, nebo podle státní příslušnosti nebo národnosti, nebo podle jiných objektivních zjistitelných znaků. Od října roku 1944 počínaje provádělo sestavování deportačních transportů samo německé velitelství ghetta, přesně řečeno Rahm a Möhs. V té době neměla samospráva již žádný vliv. Pouze v ojedinělých případech byly samosprávou některé osoby z důvodů nepostradatelnosti nebo z udání jiných důležitých důvodů z takových transportů vyřazeny. Rozhodování o tomto vyloučení z transportu příslušelo Rahmovi a Möhsovi. V otázkách reklamací ze strany židovské samosprávy byl Rahm přístupnější než Möhs. Pokud Rahm v některých případech reklamačním žádostem vyhověl a určitý počet osob z transportu vyřadil, činil tak jedině proto, že uvěřil údajům činovníků židovské samosprávy, že odchodem těch, kterých osob znemožní se správná funkce ghetta. Za vyreklamované osoby byly zařazeny ihned osoby jiné, takže počet deportovaných osob zůstal stejný. Rahm většinou nevybíral české obyvatele ghetta, protože byli výbornými řemeslníky a tudíž se udrželi déle než ostatní v Terezíně.²³⁸

Jeden ze zvláštních a zajímavých činů, který popsal svědek ve své výpovědi je zatčení malířů ze strany Rahma: „*Akce. při které byly hromadně zatčeni malíři žijící v ghettu a dopraveni na Malou pevnost. Nešlo o všechny malíře, nýbrž jen o určitou skupinu a celkový počet takto zatčených osob mně není znám, ježto s nimi byli zatčeni také příslušníci jejich rodin. V terezínském ghettu neexistoval nějaký zákaz malování, ani neexistoval zákaz malování určitých věcí nebo v určitém směru. Ve výroční zprávě za rok 1942, která byla podána*

²³⁷ Zápis o výpovědi. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 134. Ls 441/47.

²³⁸ Tamtéž.

*samosprávou velitelství ghetta a byla dále potom postoupena do Berlína i do Prahy byly obsaženy obrazy terezínských malířů židovského původu, které znázorňovaly terezínský život podle pravdy bez nějakých příkras. Jako příklad uvádím, že v této výroční zprávě byl vyobrazen Terezín jako síto, na které jsou házeni židé z Prahy, a část z nich sítím propadá, což znamenalo další deportaci lidí.*²³⁹

Další prohrěšek Rahma v Ghettu se stal v lednu 1945, kde vyšetřoval Rahm vyšetřování ohledně pašování cigaret. Vyslechnuto bylo asi 20 lidí včetně žen. Vyslýchání byli značně týráni. Po výsledku byli všichni dáni do židovské věznice. Druhý den po výsledku spáchal Taussig ve vazbě sebevraždu. Ostatní incident přežili.²⁴⁰

Manželé z Holandska byli nuceni k podstoupení majetku, to odmítli, naoko dostali povolení vycestovat do Itálie, jejich transport byl v Bohušovicích přerušen a manželé Guttmanovi, kteří cestovali v průvodu nějakého gestapáka, byli vysazeni a dopraveni do Ghetta. V Ghettu byli manželé asi 1 rok od března 1942. Guttman byl několikrát volán na služebnu SS, kde byl znovu žádán, aby podepsal příslušné listiny, týkající se převodu majetku. Guttman stále podepsání odmítal a proto byl Rahmem odeslán na Malou pevnost, kde byl pak zavražděn. Guttmanova žena byla transportem odvezena do Osvětimi, a již se nevrátila.

Další svědek, který pracoval při vypravování transportů, vylíčil: „*Vím o tom, že Rahm dal též deportovati děti a starší osoby. Při vybavování transportů postupoval krutě a bezohledně. Sonderweisungy pocházely od Rahma a znamenaly, že dotyčný měl býti ihned dovezen do plynové komory.*“²⁴¹

V některých výpovědích bylo patrné, že Rahm lidi obelhával a sliboval jim něco lepšího a při tom je posílal na smrt transportem. František Markus při vyšetřování vypověděl, že Rahm dal židovské správě ghetta příkaz k sestavení pracovního transportu 5000 práce schopných mužů a současně oznámil, že cíl transportu je v blízkosti Drážďan a že zaručuje nejbližším příbuzným účastníkům transportu ochranu v Terezíně a vzájemný písemný styk. Do toho transportu byli zařazeni většinou českoslovenští občané. Navíc vydal nařízení, že do dalšího

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ Svědecký protokol. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 134. Ls 441/47.

²⁴¹ Výpověď před komisí pro zjišťování a pronásledování válečných zločinců. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 134. Ls 441/47.

transportu se může dobrovolně hlásit s muži 500 žen. Transporty nejely do Drážďan, nýbrž do Osvětimi, převážně přímo do plynových komor, o čemž Rahm věděl. Díky tomuto klamu byly nejméně manželky, které stály hodiny ve frontě, aby se přihlásily dobrovolně do transportu, poslány na smrt. Zemřela zde i svědkova manželka.²⁴²

Vilém Cantor byl v Terezínském ghettě vězněn od roku 1941. Pracoval v tzv. Transportní evidenci, a měl k dispozici veškerá statistická data. V době Rahmova působení odešlo z Terezína transporty celkem 25.995 lidí. Bylo vypraveno 18 transportů. Do transportů za Rahmova velitelství bylo posláno 2.193 dětí do 15 let. Osoby, které byly deportovány, byly převážně z protektorátu, ale také z Holandska, Rakouska a Německa. „*Ačkoliv transporty byly označeny a ve všech statistických seznamech vedeny jako Arbeitseinsatz Transporte, byly zařazeny děti od 2 let, velký počet starých a chorých osob a největší část všech nemocných. Ve skutečnosti odešly tyto transporty jako všechny další do Osvětimi. Rahm také žádal, aby se hlásily dobrovolně veškeré osoby, jejichž příbuzní byli transportováni do Polska. Bylo jim přislíbeno, že mohou navázat s nimi poštovní styk. Tyto osoby byly potom vesměs zařazeny do transportů.*“²⁴³ Je jasné, že Rahm nebyl čestný muž a všechny kolem sebe obelhával. Do transportů je nalákal, i dobrovolníky, jak je zmíněno výše, příslibem zlepšení podmínek. Tento svědek také vypověděl, to co zmínili ostatní před ním o Sondeweisungech apod.

Oblastní kriminální policii bylo doručeno svědectví o lékařských pokusech vedených Karlem Rahmem. Svědek ležel s otravou krve pravé nohy v septickém baráku ve Vrchlabské nemocnici v Terezíně. Jeho stav se zlepšil, ale jeho ošetřující lékař dostal rozkaz z komandatury vybrati 16 mužů a 4 ženy onemocnělé otravou krve pro zkušební pokusy. Tato nemocnice byla narychlo zřízena v tzv. elektrodomu. Pacienti byli ošetřováni několika židovskými lékaři. „*Byli na nás prováděny pokusy pod dozorem 5 SS manů, kde byl vždy přítomen Karl Rahm a Heindl. Rahm projevoval těmto pokusům zvláštní pozornost. V jeho doprovodu přicházel vždy muž v civilu a žena říšskoněmecké národnosti a žena ošetřovatel, taktéž říšská Němka. Přinášeli sebou nádobu naplněnou různými chemikáliemi a hlavně čpavkem. Tyto chemikálie nechali přijíti do varu, z čehož vznikala pára, která přicházela trubicemi přímo do otevřených ran. Páru nechali*

²⁴² Svědecká výpověď Františka Markuse. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 134. Ls 441/47.

²⁴³ Výpověď Viléma Cantora. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 134. Ls 441/47.

*působiti asi 7 až 10 minut. Po tomto pokusu jsme se bolesti úplně svíjeli až omdlávali. Dělal s námi tyto pokusy dvakrát až třikrát týdně po dobu 3 měsíců. Vedle v pokoji zemřelo následkem tohoto plynování několik pacientů. Přežil jsem toto plynování úplně zeslaben, noha mi zeslábla a kost na kterou mi plyn vháněli musela být operativně odstraněna a jsem nyní následkem toho úplně zmrzačen. Všichni židovští lékaři, kteří nás tam ošetřovali, byli posláni do Osvětimi do plynových komor.*²⁴⁴

Ve spisu jsem našel výpis z protokolu sepsaného s velitelem Malé pevnosti v Terezíně Jindřichem Jöckelem, který již v tu dobu byl mrtev. Byl odsouzen k trestu smrti provazem viz. níže. Ve výpovědi je uvedeno, že asi 3 týdny před osvobozením při obvyklé poradě na gestapu měli být všichni vězni usmrceni a měla být pak vyhozena celá terezínská Malá pevnost. Vysoce postavení SS - maní společně s velitelem Malé pevnosti a Rahmem 14 dní před osvobozením obešli zdi terezínského vězení. Zde měli poradit týkající se zničení a vyhození do vzduchu celé Malé pevnosti v Terezíně. V případě zničení Terezína by bylo použito třaskavin, které byly ve skladu. Rahm ukázal všem příkop, do kterého měli být odvedeni židé z ghetta. Na hradby měly být rozestaveny strážní opatřené plamenomety, kulomety a pancéřovými pěstmi a tak měli být židé postříleni a popraveni. „*Podotýkám, že v 11 hodin dopoledne obdržel jsem od telefonistky z ústředny v ghettě zprávu, že válka je ukončena, že žádné zprávy nebudou podávány a my utečeme /Wir bauen ab/. Veškerá posádka včetně stráž. mužstva i se mnou jsme opustili 5.5.1945 asi v 21. hodin věznici v Terezíně.*“²⁴⁵

V dopise od člena rady židovské náboženské obce v zemích českých a moravskoslezských je napsáno ve věci Karla Rahma následující: „*28. února nechal zapáliti na 14 místech ve městě požáry, aby vyzkoušel pohotovost hasičského sboru v případě leteckých náletů. Tím přivedl do nebezpečí záhuby mnoho lidských životů. V noci na 4. května 1945 nechal zapáliti barák na opravování německých stejnokrojů, aby pozornost té noci byla od nich odlákána na hořící dům, protože po vypuknutí požáru utekla celá posádka SS druhou stranou města ven.*“²⁴⁶

²⁴⁴ Svědecká výpověď z dopisu. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 134. Ls 441/47.

²⁴⁵ Výpis z protokolu velitele Malé pevnosti. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 134. Ls 441/47.

²⁴⁶ Dopis od Titla. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 134. Ls 441/47.

Poslední dny před osvobozením spálil Rahm v Terezíně se svými kumpány hordy dokumentů, nakládal ve dne v noci bedny na nákladní vlak do Tyrolska a mnoho nákladních automobilů odvezlo poslední potraviny. Denně odjížděly přitom vlakem i pěšky ohromné transporty hladových a na smrt nemocných vězňů všech národností. Denně umíralo spoustu lidí. Rahm zakázal jakékoliv zjišťování totožnosti u těchto mrtvých lidí. Po útěku se bývalý velitel ghetta odebral do Rakouska, kde pracoval jako instalatér a dne 26. listopadu 1945 byl rakouskou policií zatčen a dodán do amerického tábora v Glasenbachu (Salcburk). Dne 19. prosince 1946 byl předán do Plzně a dne 20. ledna dodán do věznice krajského soudu v Litoměřicích.²⁴⁷

Jak je patrné z protokolu sepsaného dne 28. 3. 1947 ve věznici krajského soudu v Litoměřicích za přítomnosti vyšetřujícího soudce Dr. Kovsly a orgánu státní bezpečnosti v Litoměřicích Rudolfa Nováka a Janem Slabým – strážmistr SNB, tak se snažil Karl Rahm uprchnout. „*V 1,15 h odpoledne dne 26. 3. 1947 dostal jsem telefonický příkaz, abych předvedl z cely 92 vyšetřovance Karla Rahma do místnosti určené pro výslechy za účelem jeho výslechu. Na cele vyzval jsem Rahma, aby mně následoval. Ten klidně vyšel, šel se mnou přes celou chodbu a když jsme přišli ke gátru u schodiště, postavil jsem si po otevření gátru Rahma ke zdi a zavíral jsem gatr. V té chvíli Rahm skočil mi po služební pistoli. Pistoli jsem zachytil jednou rukou a druhou rukou snažil jsem se zadržet Rahma, který šel po mně. Chytil jsem ho druhou rukou a volal jsem o pomoc. Ozval se a přiběhl podstrážmistr Macháček, Rahm se mi vytrhl, přiběhl k zábradlí schodiště, postavil se na ruce a zábradlí a po hlavě skočil dolů do přízemí s výše asi 3-4 metrů. Spadl na bednu, která stála v přízemí a zde z bedny se svezl na zem a zůstal ležet v bezvědomí.*“ Lékaři Rahma ošetřili a přežil. Strážmistr byl silné postavy, a proto ho Rahm nepřemohl.²⁴⁸

Veřejný žalobce navrhoval proti bývalému zástupci vedoucího Zentralstelle für die Regelung der Judenfrage v Praze a bývalému veliteli židovského ghetta v Terezíně, který byl ve vazbě krajského soudu v Litoměřicích zahájení řízení. Argumentuje tím, že za 1. byl členem organizací SS a SD v hodnosti Obersturmführera.²⁴⁹ Za 2. propagoval a podporoval nacistické hnutí i filmem, schvaloval (obhajoval) nepřátelskou vládu na území republiky, aby

²⁴⁷ Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 134. Ls 441/47.

²⁴⁸ Protokol. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 134. Ls 441/47.

²⁴⁹ Organizace v § 2 retribučního dekretu výslovně jmenované.

rozvrátil mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu. Za 3. byl zástupcem vedoucího úřadu proti židům v Praze.²⁵⁰ Za 4. ve službách a v zájmu Německa dopustil se zločinů vraždy, zabití, těžkého poškození na těle, veřejného násilí vydírání, veřejného násilí nebezpečného vyhrožování.²⁵¹ Za 5. sám nebo v součinnosti s jiným ve službách a v zájmu Německa způsobil ztrátu svobody desetitisíců židovských příslušníků internovaných v Terezíně, těžké ublížení na těle bez těžkých následků na velkém počtu obyvatel republiky, nařízením smrt obyvatelům republiky. Za 6. způsobil správním rozhodnutím, případně výkonem nařízení, že právnické osobě bylo proti zákonům republiky odňato z části její jmění. Za 7. zneužil tísně způsobené národní, politickou a rasovou persekucí, aby se obohatil na úkor fyzických osob. Za 8. v zájmu nepřítelů a ve využití situace zavinil ztrátu svobody československých občanů a jejich smrt. K hlavnímu líčení byla předvolána celá řada svědků a také znalci. Veřejný žalobce návrh obohatil o mezinárodní prvek, konkrétně citoval anglického prokurátora pplk. Gruffitha Johnese, který v žalobě na Julia Streichera uvedl: *„Ani německý národ dřívější generace by nebyl mohl přistoupiti na program vyhlazení židů a zúčastniti se jeho provádění, kdyby nebyl měl takové lidi, jako byl Streicher, kteří po 25 let podněcovali lid a vychovávali mládež od nejútlejšího věku k rasové nenávisti. Streicher a jemu podobní umožnili nejprve persekuci, pak masakrováním a naposled úplně vyhubení židů. Obžalovaný Karel Rahm je právě jedním z těch podobných, jaké měl anglický žalobce na mysli. Karel Rahm se také činně zúčastnil persekuce, masakrování i vyhubení židů.“*²⁵² Veřejný žalobce v další části návrhu na obžalobu upozorňuje, že tento návrh se týká pouze zločinů, které vyšly najevo, protože stále se hlásí řada svědků, kteří potvrzují zločiny obžalovaného, při čemž je vhodné uvážit, že zejména u těch největších činů svědci chybí, protože byli obžalovaným ubiti. Téměř u konce návrhu se žalobce zmiňuje také o charakteristice osobnosti obžalovaného, který byl od přírody značně výbušný, a že se tato výbušnost živena antisemitismem měnila v mnohých případech v zuřivost.²⁵³

Zvláštní v tomto spisu je, že mimo obžalobu veřejného žalobce, obsahoval také soupis zločinů a navrhané svědky, které dodala Rada židovských

²⁵⁰ Činovník organizace výslovně jmenované v § 3 odst. 2 retribučního dekretu.

²⁵¹ Tím naplnil skutkové podstaty tehdy platného Trestního zákona.

²⁵² Návrh veřejného žalobce. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 134. Ls 441/47.

²⁵³ Tamtéž.

náboženských obcí v zemích České a Moravskoslezské a označila tento dokument jako Resumé.

Hlavní přelíčení bylo nařízeno na den 23. 04. 1947 a předsedou soudu byl Dr. Beneš. Obžalovaný po přečtení obžaloby se necítí vinen a že by jednal proti zákonům lidskosti. Neuznal také, že se se židy jednalo nelidsky. Obžalovaný nevěděl nic o tom, že jsou židé okrádáni. Na otázku, jaký má obžalovaný názor na tato opatření, odpověděl, že židé měli být vyloučeni. Nepřemýšlel o tom, proč. Propagovalo se totiž, že první světová válka byla prohrána vinou židů, a proto měli být po dobu války separováni. V hlavním líčení padla zajímavá otázka, zda se obžalovaný neštítel bydlet v židovském bytě, který byl plný židovského nábytku, spát v židovských peřinách a chodit v židovském prádle a šatech, Ačkoliv mu bylo všechno židovské odporné, tak mu nevadilo žít v židovském bytě. Obžalovaný přiznal, že se židy byl: „*Se židy mělo být zacházeno korektně. Tento příkaz mi byl dán ústně od Güntera. Toto nařízení platilo též v Praze na Zentralstelle a platilo pro všechny členy SS. Nebylo však vždy dodržováno. Obžalovaný sám připouští, že je nedodržoval v tom, že židy bil. Jako konkrétní příklad uvádí případ Poláka, kterého bil pro pašování cigaret.*“²⁵⁴Hlavní přelíčení trvalo několik dní a je zapsáno na poměrně mnoho stran. Je zde spousta výpovědí svědků. Obžalovaný všechny výpovědi svědků popíral nebo se nevyjadřoval.

V hlavním přelíčení byly také přečteny znalecké posudky. V jednom z posudků je detailně popsána organizace Zentralstelle jakožto zločinecká organizace. Ghetto Terezín bylo označeno za koncentrační tábor s veškerými atributy. V době, kdy byl obžalovaný velitelem, zemřelo podvýživou, hladem, strádáním a vězněním v koncentračním táboru Terezín 4 495 osob, tudíž je obžalovaný za to zodpovědný nebo spoluzodpovědný. Při transportech, kterých se účastnil, zemřelo 24 435 osob. Průvodní řízení skončilo 30. dubna 1947.²⁵⁵

V rozsudku byl Karl Rahm uznán vinným ve všech bodech obžaloby a byl odsouzen k trestu smrti provazem. Požádal o milost, které ovšem nebylo vyhověno. Karla Rahma trest smrti neminul jako předchozího velitele Burgera.

²⁵⁴ Hlavní přelíčení. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 134. Ls 441/47.

²⁵⁵ Tamtéž.

5.2.5. VELITEL MALÉ PEVNOSTI JINDŘICH JÖCKEL

Jindřich Jöckel se narodil 10. 07. 1899 v Offenbachu nad Mohanem. Byl SS – Hauptsturmführer a kriminální vrchní tajemník, vedoucí policejní věznice v Terezíně a malíř písma. Velitel Malé pevnosti byl německé národnosti, evangelického náboženství a ženatý. Sloužil již za 1. světové války na východní frontě. Poté byl přeložen v roce 1918 na frontu do Francie, kde byl dvakrát zasypán v příkopech, avšak vyvázl bez zranění.

Obviněný nastoupil k policii, kde byl neustále povyšován. V červnu 1940 byl jmenován kriminálním tajemníkem a v tomtéž roce byl pověřen vybudováním policejní věznice v Terezíně. (svazek 1 – 021 vybudování). Do poloviny 1941 byl podřízen vedoucímu policejní věznice v Praze – Pankráci Soppovi, poté byl ustanoven samostatným správcem policejní věznice v Terezíně. Vedoucí tajné státní policie v Praze obviněnému zdůraznil, že má s vězni zacházet co nejostřeji.²⁵⁶

Již v protokolu sepsaném 22. listopadu v internačním táboře č. 95 v Eiegenhaimu (Německo) se obviněný přiznal k některým činům: *„Doznáváte, že jste dával do samovazby vězně úplně nahé a spoutané a že tam byli holemi utloukáni k smrti? To doznávám. Praha v některých případech nařídila Sonderbehandlung, avšak k těmto zostřeným opatřením jsem přikročil sám o své újmě, protože tito vězňové se pokoušeli o útěk. Vzpomínám si na případ dvou politických vězňů, kteří byli vyslýcháni kriminálním komisařem Leimrem a byli parašutisty, které jsem nechal tímto způsobem potrestat. Pokud si mohu vzpomenouti, prováděl tyto exekuce Rojko, Schmidt, Mende a možná také Burian. Při jedné služební poradě na Gestapu v Praze byl jsem pověřen obstaráním jedu, určeného k odstranění politických vězňů, kteří byli označeni XYZ. Na můj příkaz zkusil dozorce Rojko v samovazbách otravovat chemickou látkou z tablet, které dosud byly používány jako desinfekční prostředek. Tyto tablety rozmíchal do kávy a podal vězňům, kteří delší dobu před tím nedostali nic k jídlu ani pití. Účinek tohoto prostředku však nebyl uspokojivý.“*²⁵⁷

²⁵⁶ Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 69. Ls 1200/46.

²⁵⁷ Protokol sepsaný v internačním táboře. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 69. Ls 1200/46.

Vězni pašovali do Malé pevnosti cigarety a posílali rodinám dopisy. Jeden vězeň to udal a ostatní museli na příkaz Jöckela nastoupit na shromaždišti, aby mohli být udávajícím vězněm vyhledání. Došlo k týrání vězňů dozorcí Burianem, Malothem, Schmidtem a ostatními. Vězňové byli tlučeni holemi a bičiky. Podařilo se pašeráky cigaret zjistit, ti byli opět týráni. Vězeň Svátek podlehl po 3 dnech zraněním. Obviněný vydal mnoho nařízení, které zakazovalo přidělování jídla. Vězni museli pracovat a dostávali minimum potravy. Posílané balíky od příbuzných byly zabavovány. Ve věznici díky tomuto byla bída a hlad. Zvýšil se počet vězňů, kteří vyhladověli. V Malé pevnosti nebyla poskytována ani ta nejnütnější zdravotnická opatření. Až do roku 1944 byla pro 2 000 vězňů zřízena jen jediná cela pro nemocné se 43 místy. V této cele museli ležet vedle onemocnělých nakažlivými nemocemi i ostatní nemocní s prostými nemocemi. V listopadu 1944 vypukla v Malé pevnosti epidemie úplavice. I přes naléhání úředního lékaře Dr. Krönerta zdráhal se obviněný vysílat vězně do práce. Těmto nemocným vězňům místo záchodů v celách byly poskytovány kbelíky. Vězňům nebylo práno prádlo až 4 týdny a díky tomu došlo k velkému zavšivení všech vězňů a vši v posledních týdnech roku 1945 přenášely nákazu skvrnitého tyfu. Tábor byl určen pro 2 000 vězňů, ale ke konci války jich bylo 6 000. V celách, které měly kapacitu max. 200 vězňů, tak jich bylo namačkáno 600. Každý vězeň měl průměrně 30 cm z každé strany pro sebe. Vězňové spali na sobě tak namačkáni, že vši nakazili prakticky každého. Obviněný vypovídal na svoji obhajobu, že nebylo již odtransportování možné. Dráha nejezdila a nákladní automobily nebyly k dispozici díky situaci na frontě. Z dialogu obviněného a vyslychajícího je patrna velká nelidskost a velmi hnusné zacházení: „ *Ve správní kanceláři a před šatnou byli vězňové velmi často ve Vaší přítomnosti a na Váš příkaz velmi těžce ztýráni ranami holí do hlavy, takže nastaly zlomeniny lebeční kosti. Dostal jste také k tomu příkaz? Praha mi nařídila, abych s vězni jednal co nejostřeji. Způsob tohoto ostrého nakládání nebyl mi předepsán, a proto jsem se domníval, že tohleto je nejlepší způsob ostrého zacházení*“²⁵⁸ Obviněný se přímo vyžíval v týrání a vyžíval se i v přiznání k těmto týráním. V únoru 1945 podáváním alkoholu podnapil dozorce a nařídil jim, aby zpracovali nově příšlé vězně. Tehdy byly několika vězňům rozbity lebky, jiným pak roztržena ústa až

²⁵⁸ Tamtéž.

k nosu. Na otázku, zda bylo nutné dozorce opíjet, odpověděl Jindřich Jöckel: „*Na to se nemohu upamatovat. Je možné, že také já jsem byl úplně opilý.*“²⁵⁹

Terezín se stal největším popravistištěm židů v protektorátu. Obviněný vypověděl, že popud vzešel v Praze, odkud dostal příkaz, aby se pokud možno zbavil největšího počtu židů. Způsob provedení tohoto příkazu si mohl sám zvolit, ale nesměli býti střeleni. Jednoho žida dokonce nechal utopit ve fekáliích. Jiní židé byli házeni do potoka, kde byli utopeni a u toho tlučeni holemi. Byl přivezen transport z Osvětimi, který nechal obviněný vyhladovět, z původních 360 vězňů zbylo jen asi 70 naživu. Zbylé zabili tak, že do samovazebných kobek v rozměru přibližně 3,30 x 1,10 m napěchovali na sebe po 30 -35 vězňů. Cely neměly okna a ve dveřích jen zcela malé otvory k větrání, takže druhý den ráno bylo v celách kolem 20 mrtvých. Původně měli být zaplynováni, ale nebyl plyn k dispozici. Obviněný dostal příkaz k usmrcení židů, ale způsob vybral sám. Vyhladovění se mu zdál jako nejlepší způsob. Ke konci výslechu se obviněný doznal, že se dopustil opakované vraždy, zabití lidí, jiných veřejných násilí a zacházení s člověkem jako s otrokem, omezování osobní svobody, olupování mrtvol, teroru a dalších jiných a to jako pachatel nebo spolupachatel. Ke svému ospravedlní uvedl, že se toho dopustil jako úředník, kterému to bylo přikázáno. „*Nemohu za to, že systém, kterému jsem musel sloužit, byl protiprávní a nelidský. Činil jsem tak v dobré víře, že tím prospěju své zemi. Dnes, kdy jako vězeň sám jsem poznal strasti vězně, lituji tohoto svého jednání.*“²⁶⁰

Veřejný žalobce u mimořádného lidového soudu v Litoměřicích podal návrh na zahájení řízení proti Jindřichu Jöckelovi dne 20.9.1946 pro zločiny podle zákona č. 16/1945 Sb. 1. byl členem organizací SS a SD, 2. podporoval a propagoval nacistické hnutí, 3. ve službách a v zájmu Německa dopustil se zločinů: a) spoluviny na zločinu nakládání s člověkem jako otrokem, b) vraždy a vzdálené spoluviny na zločinu vraždy, c) zabití, d) těžkého poškození na těle, e) veřejného násilí vydírání, g) veřejného násilí nebezpečným vyhrožováním, h) těžkého poškození na těle, 4. sám, případně v součinnosti s jinými ve službách a v zájmu Německa způsobil: a) těžké ublížení na těle, b) smrt obyvatelům republiky, 5. ve službách a v zájmu Německa dopustil se zločinu krádeže, 6) sám případně v součinnosti s jinými ve službách a v zájmu Německa způsobil, že

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ Tamtéž.

právnícké i fyzické osobě bylo proti zákonu republiky odňato jejich jmění zcela nebo z části, 7) zneužil tísně způsobené národní, politickou a rasovou persekucí, aby se obohatil na úkor státu, právnícké a též fyzické osoby, 8. ve službách a zájmu nepřítel a využívaje situace přivoděné nepřátelskou okupací jiné pro nějakou skutečnou nebo vymyšlenou činnost udal a svým udáním zavinil ztrátu svobody československých občanů a měl by být za to potrestán trestem smrti provazem.²⁶¹ Byla navržena řada svědků k tomuto řízení a také dva znalci lékaři, kteří měli podat znalecký posudek o duševním stavu obviněného.²⁶²

Úryvek z odůvodnění veřejného žalobce: „*Již v prvních dnech svého působení v této věznici poznali nejen vězňové, ale i podřízení obviněného, že velitelem se stal krutý, sprostý, žádného zločinu se neštítící Němec, vřel oddaný nacistické myšlence. I v tomto vězení trpěli vězňové od okamžiku, kdy do věznice byli dodáni a kdy museli probíhat tzv. uličkou, kdy se na ně snášel déšť ran holí, klacků a rukou jak dozorců tak i obviněného – až do okamžiku jejich smrti nebo odtransportování do koncentračního tábora. Různé způsoby týrání a mučení zavedl zde obviněný tak, jak později to učinil v měřítku ještě širším a strašnějším, když byl velitelem Malé pevnosti v Terezíně.*“²⁶³

Ve Škrochovicích byl obviněný velitelem do 31.10.1939 a za tu dobu byl nejvyšší stav asi 500 – 600 vězňů. Tento poměrně malý počet a krátká doba trvání vězení způsobila hodně smrti. Bylo odkryto 15 hrobů. U některých se nedala příčina pro přílišný rozklad mrtvoly zjistit, ale přesto bylo zjištěno, že příčinou smrti bylo v jednom případě ušlapání, v jednom zadušení, v jednom zastřelení, a v jednom případě byl dokonce pohřben člověk zaživa. Jak již bylo zmíněno dne 10.6.1940 byl Jöckel odkomandován na rozkaz bývalého velitele gestapa v Praze Dr. Gescheho do Terezína – Malé pevnosti, jako velitel, kde zůstal až do 5. května 1945. Zde nutno podotknout, že poslední dny služby postřílel přes 100 vězňů. Díky své neslýchané krutosti, sadismu a smrtelné nenávisti vůči všemu českému a slovenskému vůbec a také díky rasové nenávisti vůči židům, dostal přezdívku Pind'a – krutě a neslavně známý po celém světě. Obviněný sám považuje za nejhorší koncentrační tábory Mauthausen a Osvětim, ale lidé, kteří prošli Malou pevností a jinými koncentračními tábory prohlašují dobu strávenou v Terezíně za nejhorší a staví tento koncentrační tábor na roveň oněch dvou nejhorších. Malá

²⁶¹ Podle § 5 odst. 1 retribučního dekretu.

²⁶² Návrh veřejného žalobce. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 69. Ls 1200/46.

²⁶³ Tamtéž.

pevnost se tvářila jako vězení, ale byla koncentračním táborem. A tito lidé, kteří si Malou pevností prošli, mají stejný úsudek právě o tom, že to byl obviněný, který byl původcem těchto strašných poměrů v Malé pevnosti. Pro obviněného byli vězňové, zvláště pak židovští - bezlidmi. Byli jen otroky a to v onom starověkém smyslu tohoto slova. Byli pouhou věcí, s níž mohl on a dle jeho příkazu, přání i vzoru všichni jeho podřízení zacházet dle libosti. Jejich život neměl ceny a obviněný svůj názor vyjádřil častými výroky, když prohlašoval, že pes je mu milejší, než 400 háftlinků apod.²⁶⁴ Podle trestního zákona tehdy platného dopouští se zločinu veřejného násilí nakládání s člověkem jako otrokem každý, kdo mu v užívání osobní svobody překáží.²⁶⁵ Přičemž docházím k závěru, že zákonodárci šlo o způsob nakládání s člověkem. Tehdejší zákonodárce neznal otroctví v pravém slova smyslu tak, jak je znal starověk i středověk. Otroctví, kdy majitel otroka byl současně pánem jeho života a smrti. A tento způsob zacházení byl zásluhou obviněného obnoven v Terezíně v Malé pevnosti, tak i mimo ni na různých tzv. komandech. Všude zde byli vězni, kteří byli hladem, nevyspáním stálým týráním zeslabeni, nuceni bitím a mučením k výkonu pokud možno nejvyššímu. Když se pokusil někdo utéct, byl zastřelen. Těžká zranění způsoboval obviněný takřka pořád, ať při výsleších vězňů nebo při vynucování vyšších výkonů pracovních nebo při svévoli.²⁶⁶

Obviněný pro své činy nevyužíval jen podřízené ale také psy, které měl vycvičené. Páchal s nimi zločiny jako trhání vězňů, a jelikož šlo o silné a dravé vlčáky, končila tato zločinná hra obviněného jeho ďábelským smíchem a pro vězně velmi často těžkými zraněními, a dokonce v několika případech je prokázána svědecky smrt. Jednoho vězně obviněný týral tak, že ho donutil snísti přesolenou polévku v červencovém horku a byl postaven potom v těžkém kožichu na několik hodin na slunce a potom byl zabit. Dalšího vězně nechává po týrání na dvoře umrznout. Vězni se nemohli ani na nic zeptat. Když totiž se jeden vězeň zeptal vězeňského doktora, byl za to obviněným ubit.²⁶⁷ Většinu činů svádí obviněný na výkon tzv. Sonderbehandlungu.²⁶⁸ Od těchto zločinů vražd nutno odlišit zločiny zabití, za něž obviněný odpovídá a které přímo on spáchal. Podle

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ § 95 se uvádí, že se v republice Československé ani otroctví, ani vykonávání moci nějaké k němu se vztahující nepřipouští a každý otrok se v tu chvíli stane svobodným, kdy vstoupí na území československé.

²⁶⁶ § 152 a § 155 Trestního zákona.

²⁶⁷ Návrh veřejného žalobce. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 69. Ls 1200/46.

²⁶⁸ Rozkaz k popravě pocházející z velitelství v Praze.

textu trestního zákona dopouští se zločinu zabití ten, kdo sice nevykoná čin, jímž člověk o život přijde, v tom úmyslu, aby byl usmrcen, ale přece v jiném úmyslu nepřátelském.²⁶⁹ Rozdíl oproti vraždě je tu tedy v tom, že tu není u pachatele přímo v úmyslu usmrtit. V případě obviněného je dost obtížné rozlišit vraždu a zabití, jen nutno pro konkrétní případ usuzovat podle okolností a průběhu činu. §5 odst. 2.

Ojedinelým spatřuji případ, kterým obviněný naplnil skutkovou podstatu § 5 odst. 2 a) retribučního zákona. Velitel Malé pevnosti podle nálady buď povoloval nebo nepovoloval návštěvy příbuzných vězňů, i když měli z pražského gestapa právoplatné povolení k návštěvě. To však obviněnému nestačilo. Když se mu zlíbilo, dal jednoduše bez oprávnění ženu, která přišla navštívit svého muže a k němuž návštěvu nepovolil, uvězniti v kobce, tam ji přišel sám ztýrati a teprve příští den jí ztýranou po těžkých duševních mukách propustil.²⁷⁰

Obviněný odcizoval ze zásob pro vězně olej, cukr, tuk, chléb, zeleninu a jiné a vše posílal do Prahy, do Drážďan, svým nadřízeným Dr. Görkemu a Dr. Geschkemu. Židům, Rusům a Čechům kradl osobní peníze. Šlo týdně o tisícové částky, o nichž obviněný prohlašoval, že si je vypůjčuje, ale ve skutečnosti je nikdy nevrátil.²⁷¹ V neposlední řadě se dopustil zločinu podle § 9 retribučního zákona.²⁷² Tento gestapák se dopustil tohoto zločinu hlavně tím, že jednak dal odvézt zařízení bývalého sokolského biografu v Terezíně do Malé pevnosti, kde nechal zřídit biograf, v němž byly promítány filmy pro dozorce, strážní mužstvo a Němce z okolí a také tím, že cennosti, zlaté zuby apod. bývalým majetkem popravených, zemřelých a ubitých vězňů posílal Gestapu do Prahy.²⁷³ Obviněný vykrádal před i po jím vydaném zákazu posílání balíčků spolu s ostatními dozorci nejlepší část jejich obsahu a posílal takto získané potraviny svým příbuzným do Říše nebo prostě jejich obsahem krmil králíky a vepře, které choval. Vězňové dostávali pak jen méněcenné, většinou však již také zkažené zbytky obsahu těchto balíčků, a to ještě formou nepoživatelného tzv. pind'atopfu, kde bylo vše

²⁶⁹ § 140 Trestního zákona.

²⁷⁰ Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 69. Ls 1200/46.

²⁷¹ § 8 odst. 2 a) zákona č. 16/1945 Sb. : Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) se dopustil ve službách, nebo v zájmu Německa, nebo jeho spojenců, nebo republiky nepřátelského hnutí, jeho organizací či členů těchto zločinů: krádeže (§§ 333 až 341 T.Z.)

²⁷² Nařízením nebo správním rozhodnutím, že Československému státu nebo právnícké či fyzické osobě bylo proti zákonu republiky odňato jejich jmění zcela nebo zčásti.

²⁷³ Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 69. Ls 1200/46.

dohromady rozvaženo tak, že vedle sýru bylo možno najít cukroví stejně tak jako kartáček na zuby nebo kus hřebenu vedle cigaret a buchet.²⁷⁴

Policejní lékař byl volaný podle platných právních předpisů v té době k výkonům trestu smrti. To se však stalo pouze 2x. Dr. Beno Krönert měl možnost nahlídnout k písemným rozkazům o popravách. Z těch bylo patrné, že byly provedeny na rozkaz K. H. Franka a později Görkeho. V ostatních případech byl lékař vyrozuměn jen telefonicky o provedených popravách, takže po příchodu našel již jen mrtvoly, a to někdy v trávě na popravišti a jindy v márnici. „*Vesměs se jednalo o smrt nastalou zastřelením. Za tuto dobu mé činnosti bylo provedeno 250 až 300 poprav. Z toho bylo asi 10 až 15 žen. Nejvyšší hromadná poprava dosáhla počtu 12 až 14 osob. Když jsem poprvé vyplňoval úřední zápis o popravě, vepsal jsem do rubriky označující příčinu úmrtí, jako důvod smrti: Poprava vykonaná zastřelením na příkaz K. H. Franka. Tento můj zápis byl odeslán do Prahy a po několika dnech přišel zpět a já byl předvolán k Jöckelovi, který mě řekl, že musím zápis opravit a vynechat na příkaz K. H. Franka. Potom asi na začátku 1944 jsem obdržel příkaz z vlády, abych v případě provedených poprav nařízených Gestapem vynechával rubriku prázdnou a také příkaz přímo od Reichsführera SS Himmlera, v němž bylo nařízeno policejním lékařům, aby v případech poprav nařízených Gestapem uvedli jako příčinu smrti vymyšlenou diagnosu.*“²⁷⁵K vymyšleným diagnózám byly uvedeny i příklady jako srdeční slabost, mrtvice apod. Lékař se zdráhal napsat fiktivní diagnózy, aby byla kryta trestná činnost, načež mu bylo vyhrožováno koncentračním táborem. Po dohodě s českými kolegy lékaři psal diagnózy v latině, kdežto z každé se potom dalo vyčíst, jak se smrt stala. „*V této spojitosti uvádím, že docházelo k úmrtí z podvýživy a hladu zejména u židů, kteří přišli z Osvětimi, a ty označoval jsem: Inanicion. Kolik bylo těchto případů nevím, ale z transportu, který čítal 385 osob, přežilo skutečně 8 osob.*“²⁷⁶Tento doktor byl velmi ochotný, když totiž velitel pevnosti zakázal svítit při tmě, tak tento dodal svíčky vězňům. Jako lékař několikrát nařídil karanténu, jenže Lagerkommandant na toto nedbal a vše sabotoval. Vězně i přesto posílal do práce. Kdyby Jöckel uposlechl včas lékařské rady, dalo se zachránit mnoho životů.

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ Výpověď svědka. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 69. Ls 1200/46.

²⁷⁶ Tamtéž.

Další svědek byl sám vězněm, přesněji vězněm prominentním, měl různé funkce jako ošetřovatel, hlavní stavař apod. Ten potvrdil většinu skutečností vylíčených výše. Bývalý vězeň vypověděl, že za dobu od 3.3.1945 do 5.5.1945 zemřelo v Terezíně 600 vězňů.²⁷⁷

V roce 1945 byli 3 vězňové doslova ukamenováni ostatními vězni. Situace začala, když dva vězňové utekli z pevnosti. Jeden byl zastřelen a další byl doveden na dvůr, kde byl svlečen, zavěšen za ruce a ze stejné cely byli vybráni další dva vězni. Velitel pevnosti nařídil, aby ostatní vězni z téže cely házeli po tři dny na tři vybrané vězně kameny, ale nesměli je házet do obličeje. Tři vybraní vězni nedostali celé tři dny napít ani najíst a následkem tohoto kamenování zemřeli. Cela spoluvězňů zůstala po několik týdnů zcela zazděna a to za trest, že neudali popravené při útěku.²⁷⁸

Hlavní přelíčení bylo nařízeno na den 15.10.1946 a předsedou senátu byl Dr. Beneš. Obžalovaný pocítil, že u soudu jde do tuhého a necítil se vinen. Udává, že nejednal nelidsky, ani že sám úmyslně zavraždil nebo dal zavraždit politické vězně nebo vězněné židy, ani že je utýral nebo tloukl apod. „*Obžalovaný odvolává své doznání k zločinům uvedených v žalobě, jež učinil před čsl. Vyšetřovací komisí v Zugenheimu, a uvádí, že byl ztýrán a utrpěl otřes mozku, o čemž existuje prý lékařský zápis v americkém internačním táboře v Ziegenheimu, proto považuje ono doznání za nesprávné a vynucené.*“²⁷⁹ Obžalovaný také trvá na tom, že jako velitel Malé pevnosti v Terezíně prováděl jen rozkazy svých nadřízených. Vymlouval se také na to, že vystoupil z SS v roce 1939, ale nosil uniformu jako projev cti. Sám prý jako člen gestapa nikdy nezatýkal.

Svědék Alexander Svět v průvodním řízení uvedl, že když jezdili na Reichsbahn na pracovní komando²⁸⁰, byli týráni nejen strážemi SS, kteří si brali z obžalovaného příklad, ale i civilním obyvatelstvem, zejména železničáři. Poukázal také na přirovnání Malé pevnosti k ostatním koncentračním táborem: „*Byl jsem v Terezíně až do 10.12.1942, pak v Osvětimi a v Dachau. Poměry*

²⁷⁷ Výpověď bývalého vězně. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 69. Ls 1200/46.

²⁷⁸ Výslech svědka. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 69. Ls 1200/46.

²⁷⁹ Hlavní přelíčení. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

²⁸⁰ Pracovní komando na říšské dráze.

v Osvětimi byly ještě krutější než v Terezíně. Poměry v Dachau byly mírnější, než v Malé pevnosti.²⁸¹

Jelikož obžalovaný doznal, že byl členem gestapa, v úvodu hlavního přelíčení po přečtení obžaloby, tak veřejný žalobce v průvodním řízení rozšířil obžalobu proti obžalovanému pro zločin § 2 retribučního dekretu, spáchaný tím, že obžalovaný byl za okupace členem gestapa v Praze, jak sám doznal a rovněž obžalovaný doznal, že gestapo bylo zločineckou organizací.²⁸²

Obžalovaný ve své výpovědi před soudem popsal, jak vypadaly příkazy k popravě: „Z rozkazu vedoucího SS a policie – obyčejně K. H. Franka – nařizuje se *Sonderbehandlung, proved'te zastřelením. Provedení hlaste!*“²⁸³ Jak je patrné z další části výpovědi bylo určeno dálnopisem, které předměty se mají odebrat. Měly to být zlaté protézy zubů, nikoliv však zlaté korunky. Vytloukání zlatých zubů prováděl židovský lékař. Z Malé pevnosti odešel obžalovaný dne 5. 5. 1945, kdy byla epidemie skvrnitého tyfu v plném proudu. V té době už prováděl Červený kříž záchranné práce, kterým obžalovaný nebránil. Obžalovaný popírá, že by si násilím vynutil povolení k odchodu z Malé pevnosti, přiznává však, že se před svým odchodem v Malé pevnosti dělil s ostatními dozorci o zlaté předměty, odebrané vězňům, byly to zlaté hodinky, náramky, prsteny, pouzdra na cigarety apod. Většinu věcí si nechal obžalovaný. Věci mu byly zabaveny v Německu v jeho bydlišti.²⁸⁴

Svědék Rudolf Círus byl přidělen na kancelářské práce přímo do kanceláře velitele pevnosti. Dostal se takřka ke všem dokumentům. Vzpomněl si na to, jak obžalovaný zakázal svítit v celách. Bez příkazu z Prahy, tedy obžalovaný zakázal svítit. „*Stalo se tak proto, že jednou, když se opilý vracel s vozem do pevnosti, spatřil, že okénko cely č. 8 bylo špatně zatemněno. Tehdy vrazil do cely, zbil velitele cely tak, až tento zmodral jako švestka, a nařídil vyšroubování žárovek a zakázal svítit po několik měsíců. Tento zákaz měl za následek, že vězňové se nemohli mýti, přišli-li již za tmy z práce, nemohli se za světla najísti a nemocní*

²⁸¹ Výpověď svědka při hlavním přelíčení. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

²⁸² Doplnění obžaloby veřejný žalobcem. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

²⁸³ Výpověď obžalovaného před soudem. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

²⁸⁴ Tamtéž.

nemohli býti ošetřováni. ²⁸⁵ Svědek dále vypověděl některé rozhodné skutečnosti. Například smrt syna nakladatele Svátka z Prahy, který byl usmrčen, protože byly zachyceny české noviny tajně mu posílané, byl v kanceláři ubit obžalovaným společně s jinými dozorci. Ztýranému Svátkovi byla potom odmítnuta lékařská pomoc. Svědek dosvědčil, jak obžalovaný zbil Dr. Roztočila tak, že krátce na to zemřel. Obžalovaný sám zatýkal a dával zatýkat lidi a pak je držel ve vazbě. ²⁸⁶ Další svědek vypověděl o praktikách obžalovaného vůči židům: *„Zvláštní zalíbení měl obžalovaný ve způsobu týrání židovských vězňů, jemuž se říkalo mezi vězni nálet. Stalo se tak např. na jaře 1944. Celý oddíl SS vpadl do cely, vyházel všechny předměty na dvůr, do dveří cely byl postaven stůl a potom vězni byli hnáni klacky do cely, v běhu museli stůl přelézat a celu dávati do pořádku, při čemž byli stále biti.* ²⁸⁷

Obžalovaný doplnil svůj odjezd z pevnosti. Dne 5.5.1945 dopoledne obdržel jsem z poštovní centrály v Terezíně, že válka skončila. Téhož dne v 8 hod. ráno přijela do Malé pevnosti první lékařská pomocná kolona. Jejím vedoucím byl pan Dunant od Mezinárodního výboru Červeného kříže (dále MČK). *„Asi o 17 hod. odpoledne vyjel šofér Matz a vzal s sebou ve voze 12 – 15 osob. Jelikož se nedostal přes hranice, na terezínské křižovatce, neboť neměl potvrzení, že převážení lidé nejsou stíženi žádnou nákazou, vrátil se a když mu potřebné potvrzení bylo panem Dunantem vystaveno, odjel. Ještě před 5 .5. 1945 bylo mně v Praze řečeno, že nedodrží-li po 12 hod. z Prahy telefonickou či jinou zprávu, že mohu jednati podle vlastního uvážení. To se týkalo vlastně i likvidace celého policejního vězení na Malé pevnosti. Tento pokyn mi byl sdělen asi 6 týdnů před 5. 5. 1945.* ²⁸⁸

Obžalovaný na útěku z Terezína převlékl se v Chomutově do civilních šatů a ještě před odchodem z Terezína si z uniformy strhl označení SD z rukávu. Republiku opustil pěšky mezi Cehem a Waldsassenem, potom se dostal pěšky až do Offenbachu, zatímco jeho rodina byla zdržena přechodně v Rokycanech a později se dostala to Haigeru u Wetzlaru. Obžalovaný se sešel v Haigeru se svou rodinou, ale od 25. 6.1945 nastoupil práci u sedláka a to pod dívčím jménem své

²⁸⁵ Svědecká výpověď. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Výpověď svědka v hlavním přelíčení. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

²⁸⁸ Reakce obžalovaného na protokol OVK. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

matky. Za tím účelem si vyrobil již dávno před tím falešný doklad. Při americké kontrole, když obžalovaný doklad předložil, ihned a dobrovolně sám řekl, že doklad je nepravý a ukázal svůj pravý osobní průkaz člena organizace SS. Ačkoliv podle předsedova zjištění oznámil obžalovaný již v roce 1938 Himmlerovi, že z SS vystupuje, jak uvedl již dříve obžalovaný. Nicméně obžalovaný uvádí, že členem organizace SS zůstal až do poslední chvíle. Dne 14.7.1945 byl internován v Ziegenheimu, kde byl americký internační tábor pro členy SS. V listopadu tam přijel Dr. Ženatý a Novotný, kteří byli dříve vězňeni na Malé pevnosti a obžalovaného mezi internovanými poznali. Jeho žena se zúčastňovala týrání vězňů jako by to bylo nějaké divadlo. Obžalovaného dcera Jana jednou ztloukla číšníka – vězně – v kantýně. Taktéž bral svou mladší dceru jako diváka při popravách nebo týrání.²⁸⁹

Obžalovaný přiznal, že on a dozorcí si brali vězně do svých bytů na práce. K tomu měli povolení. Tato práce se konala zdarma. Limonáda, která se v Malé pevnosti v kantýně prodávala a kterou si mohli koupiti i vězni, stála 11 pf. Roční výdělek byl 800 – 1 000 ŘM. Obžalovaný přiznává, že celý výtěžek připadl jemu. Za balíčky a korespondenční lístky se vybíral jakýsi poplatek. Poplatky si rozdělil společně s ostatními dozorcí. Při odjezdu z Malé pevnosti podle rozkazu spálil či dal spálit veškeré spisové doklady. V posledních dnech byly do Terezína dopraveny i spisy z registratury gestapa v Praze a v Brně, ale byly ještě před 5.5.1945 odvezeny zase jinam, obžalovaný nevěděl kam.²⁹⁰

Třetí den veřejný žalobce navrhuje, aby v hlavním přelíčení, jež není možné skončiti do předepsané lhůty 3 dní, bylo pokračováno i po uplynutí 3 denní lhůty před MLS.²⁹¹

Svědce Marie Poláková, vedoucí vězeňského oddělení, vypovídala o poměrech žen v Malé pevnosti. Ženy byly uvězněny stranou, vzadu na 1. dvoře a obžalovaný k nim téměř nechodil. Cely byly pro 40 lidí, ale později se tento počet nedodržel a cely byly přeplňovány, takže od jara 1944 na cele č. 8 a č. 9, které byly nanejvýše pro 160 osob, bylo uvězněno 450 – 500 žen. Marodku neměly. V cele byl pro všechny uvězněné jen jeden záchod a jedno umyvadlo. Hygienické poměry byly tak strašné, že vzduch byl téměř nedýchatelný, takže tam

²⁸⁹ Hlavní přelíčení. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

²⁹⁰ Tamtéž.

²⁹¹ § 26 odst. 2 retribučního dekretu.

komandantky raději ani nechodily. V létě 1944 přišel transport asi 60 žen ve věku od 60-90 let. Později se vězeňské cely přestěhovaly na 3. dvůr. Na jaře 1945 byly zastaveny transporty do Německa a do Malé pevnosti přicházely nové transporty z Prahy, takže vězňů neubývalo, ale naopak přibývalo, v celách pro 40 osob bylo uvězněno až 150 – 200 žen. Práce byla velmi těžká. Šlo o polní práce, úklid kanceláří apod. Strava byla naprosto nedostatečná a skládala se vlastně jen z chleba, kávy a polévky. *„Kromě politických vězňů byly uvězněny na Malé pevnosti i ženy, pro porušení pracovní morálky. Tento tzv. pracovní výchovný tábor byl umístěn na 2 celách. Tyto ženy dostávaly ráno jen kávu a malý krajíček chleba a pak až do úpadu musely cvičiti vysilující cviky (sportovat). Někdy tato hladovka byla nařízena i pro všechny ženy, výjimky neplatily ani pro ženy těhotné. Po vysilujících cvicích musely jít do práce, v poledne nedostaly vůbec najíst, odpoledne šly znovu do práce a večer byl s nimi znovu prováděn sport. Mnoho žen následkem vysílení při tom omdlelo. Obžalovaný sám hladovku i sport kontroval a křičel na nás, že nás nechá všechny pochcípát hlady. Jednou trvala taková hladovka pro všechny ženy 7-10 dní, pro pracovní tábor asi 6 neděl, až zakročil Hohaus a policejní lékař.“*²⁹²

Svědkyňě podala velmi rozsáhlou výpověď. Zmíním proto ještě některé informace o poměrech žen v Malé pevnosti. Na cele č. 27 nebylo například vůbec světlo, a proto ženy svítily rozpuštěným umělým tukem, který ušetřily ze svých přidělů jídla. V létě roku 1944 uprchla jakási Jarmila Ortová. Byla to záhadná žena, původem Němka, která o sobě vůbec nemluvila. Dozorkyně o ní říkaly, že je kandidátka na trest smrti. Nesměla vůbec psát dopisy ani opustit Malou pevnost, zejména při polní práci. Nesměla tedy být brána ani na práci, ani do domů. Jednoho dne se úmyslně připlétla do oddílu, který šel na polní práce, a podařilo se jí při tom utéci. Vězenkyním bylo řečeno, že pokud jí nenajdou, bude každá z uvězněných žen zastřelena. Druhý den byla Ortová v Počáplech nalezena. Při výslechu udala, že jí z vězení vyštvaly české ženy, které mezi sebou měly komunistickou propagandu a zpívaly české písně, což prý Ortová nemohla vydržet. Později byla Ortová odvezena do Ravensbrücku. V létě roku 1944 provádělo plzeňské gestapo na Malé pevnosti výslechy a zejména došlo k surovým ztýráním vyslýchaných žen. Svědkyni není známo, že by byla některá ubita. Lékařské ošetření však ztýraným ženám nebylo poskytnuto. Ženy po

²⁹² Výpověď o ženských poměrech. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

výsleších vyprávěly, že obžalovaný se výslechů zúčastnil a v jeho přítomnosti a vlivem jeho, že byly výslechy právě nejkřutější. Mezi popravenými ženami byla i Dr. Papežová, advokátka z Prahy, která měla bulharský pas. Byla české národnosti, ale byla označována mezi vězni jako bulharská advokátka. Mezi popravenými dále byla jedna Holanďanka, byla sice původem Němka, ale provdána za Holanďana. Na popravu ji odvedla Schmidtová. Jednou omylem místo do ghetta se dostal jeden z transportů přímo na Malou pevnost. Nelze říci, zda to bylo přímo omylem nebo úmyslem některého z německých úředníků. Ženy byly úplně izolovány a ostatním vězenkyním bylo řečeno, že každý, kdo se pokusí o styk s nimi, bude zastřelen nebo s izolovanými uvězněn. Tyto ženy dostávaly pouze ráno kávu a kus chleba. Druhý den dostaly pouze polévku a třetí den nic. Při výsleších kopal obžalovaný ženy do břicha. Celkem jich bylo 65 a 3 z toho zemřely. Podle Kaltenbrunnerova rozkazu měly být ženy z věznice co nejdříve propuštěny a to všechny. Koncem dubna 1945 byly propuštěny alespoň ženy, označené lékařem jako tuberkulózní. K propuštění ostatních žen nedošlo.²⁹³ X-060.

Mezi dozorcí na Malé pevnosti a obžalovaným samým jako jejich nadřízeným docházelo k rozporu a napětí a tito dozorcí se netajili před vězni tím, že obžalovaný je naváděl ke všem krutostem, a tak že zavinil vše, a oni měli strach, že za to budou pykat. Koncem války se tedy dozorcí a obžalovaný velmi nesnášeli. Na Malé pevnosti bylo uloženo dostatečné množství třaskavin tak, aby mohla být Malá pevnost zničena. Třaskaviny byly uloženy na pevnosti německou brannou mocí se svolením vedení Gestapa v Praze.²⁹⁴

Svědék Josef Novotný byl členem komise pro stíhání válečných zločinců, která vyhledává v Německu zločince, kteří tam uprchli a jsou hledáni podle zvláštního seznamu válečných zločinů spáchaných v ČSR. Jako první válečný zločinec byl dopaden právě obžalovaný. Jeho pravděpodobný pobyt svědek zjistil proto, že ještě jako vězeň na Malé pevnosti psal adresy na zásilky, jež obžalovaný zasílal svým příbuzným do Německa a to do Haygeru, proto hledal nejprve tam. V Haygeru našli však jen jeho manželku a jeho dcery, které jim tvrdily, že o jeho pobytu nic nevědí. U rodiny byla vykonána domovní prohlídka a při ní nalezen dopis, v němž obžalovaný sděluje, že byl německou policií zatčen, protože se

²⁹³ Tamtéž.

²⁹⁴ Hlavní přelíčení. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

přišlo na to, že jeho osobní doklad na jméno Scharf byl falešný. Bylo zjištěno, že byl předán americké policii a dodán do sběrného amerického tábora v Ziegenheimu. Tam byl nalezen a dva dny protokolárně vyslýchán. Potom bylo vedeno s americkými úřady na základě zmíněného protokolu jednání, aby obžalovaný byl vydán ke stíhání čs. soudům. „*Když nás obžalovaný spatřil, ihned nás poznal a pod dojmem překvapení se zhroutil a ochotně vypovídal a spontánně se doznal ke svým brutálním zločinům na věznicích. Jeho doznání bylo sepsáno přesně a za autentičnost zápisu a formulaci ručím a odvolávám se na svou zkušenost policejního úředníka. Obžalovaný také každou stránku protokolu vlastnoručně podepsal.*“²⁹⁵ 081

Svědék doc. Dr. Karel Raška nebyl vězněm na Malé pevnosti, nýbrž přijel na pomoc začátkem května roku 1945 do Terezína. Na Malou pevnost přijel dne 2. 5. 1945 jako vedoucí tehdy ilegální české pomocné akce lékařské. Již od dubna sbírali lékaře a léky v hodnotě více než 1 000 000 Kčs. Po delším jednání byla svědkovi dovolena alespoň rozmluva dne 2. 5. 1945 s uvězněným lékařem Dr. Sylabou. Ten mne informoval o stavu epidemie a řekl mně, že asi u 550 lidí ve vězení je podezření na tyfus. „*K mému dotazu ohledně zdravotních opatření ve vězení mi řekl, že se o ně postarali. Pak nás vedl do odlišovacího zařízení, které podle mé zkušenosti zřejmě nemohlo na zalidněné vězení na Malé pevnosti stačit. Poté jsme nahlédli do marodky se 14 lůžky, ale nejhorším zážitkem bylo tzv. Krankenrewier. Šlo o několik set nemocných, desítky umírajících i mrtvých na betonu.*“²⁹⁶ Druhý den svědek opět dorazil do Malé pevnosti, obžalovaný se mu opět vyhýbal a nechtěli ho pustit na IV. dvůr. Dne 4.5.1945 dostal jsem dostal povolení na asanační práce pod dohledem MČK. Malá pevnost byla tak přeplněná, že musela být zřízena ošetrovna v místnosti v terezínském ghettu. Jediným místem na Malé pevnosti, kde nebyl tyfus, byl ženský dvůr. Provizorní ošetrovna byla vytvořena přímo na Malé pevnosti, na místě kde byly umístěny ženy, které byly přesunuty do velké pevnosti. Do 5. 5. 1945 večer dokud byli přítomni dozorcí, nesměli lékaři propouštět, ale mnozí příbuzní přicházeli si pro vězně, často i těžce nemocné a žádali o jejich propuštění, majíce povolení k tomu od pražského gestapa nebo jiných úřadoven gestapa. „*Na IV. dvoře byli při našem*

²⁹⁵ Svědecká výpověď v Hlavním přelíčení. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

²⁹⁶ Výpověď Doc. Rašky. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

*příchodu hromady mrtvých, situace byla naprosto nepřehledná a hrozná. Úmrtnost byla 18-20 %, později klesla na 6-8 %.*²⁹⁷

Svědék Theodor Hohaus byl dozorcem na Malé pevnosti. Vypověděl, že znal vězeňský řád o zacházení s vězni, jelikož mu byl předložen k podpisu. Podle něho bylo zakázáno tlouci a trýzniti vězně. Podle znění předpisu šlo o přísný zákaz. Žádný pozdější Himmlerův výnos, který by pozměňoval tento zákaz, nebyl svědkovi znám. Kázeňské tresty podle policejního předpisu bylo např. zbavení jídla na každý čtvrtý den, temnice a tvrdé lůžko. Za útěk byl disciplinární trest spoutání za nohu.²⁹⁸

Mimořádný lidový soud v Litoměřicích uznal po hlavním přelíčení dne 25. října 1946 Jindřicha Jöckela vinným. Byly mu prokázány téměř všechny body obžaloby, jak je uvedeno výše. Byl zproštěn pouze v těchto bodech obžaloby: a) zločinu propagace nacistického hnutí a schvalování nepřátelské vlády na území republiky, b) ve službách a v zájmu Německa spoluviny na zločinu nakládání s člověkem jako otrokem, c) zločinu deportace, d) ve službách anebo v zájmu Německa zločinu krádeže. Bývalý velitel Malé pevnosti byl odsouzen k trestu smrti provazem. Tento trest nemohl ale nahradit útrapy a činy spáchané v Malé pevnosti Terezín. Počet mrtvých vězňů byl přibližně stanoven na číslo 1550. Počet nelze stanovit přesně, zejména proto, že nebyl vždy vydán úmrtní list. Svědci, kteří prošli terezínským vězením v nejrůznějších obdobích označují obžalovaného za původce všeho terezínského zla a utrpení. Svědek Schmidt ho obvinil ve své výpovědi, že obžalovaný ho nevedl k tomu, aby byli řádnými policejními úředníky, nýbrž k brutálnímu a surovému zacházení s vězni. Krutější byly jen koncentrační tábory III. stupně v Mauthausenu a Osvětimi. Pouhé zaslechnutí hlasu v rozhlasovém přenosu obžalovaného během hlavního přelíčení, rok a půl po konci války vyvolávalo v lidech, kteří si tuto hrůzu prožili pocit rozčilení a hrůzy. Soud zaznamenával tyto duševní stavy bývalých vězňů nejen k dokreslení všeobecných poměrů, ale jako určitého podkladu pro hodnocení svědeckých výpovědí některých svědků, kteří vlivem svého duševního strádání ve vězení byli by ochotni často, aniž by si to sami uvědomili opustit při své svědecké

²⁹⁷ Tamtéž.

²⁹⁸ Svědecká výpověď dozorce. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

výpovědi základnu objektivitu. Rozsudek byl vynesena v Litoměřicích dne 25. října 1946.²⁹⁹

„Hrdelní trest na Jindřichu Jöckelovi nar. 10.7.1899 v Offenbachu nad Mohanem, odsouzen rozsudkem č. j. LSP 1200/46, ze dne 25.10.1946 o 11,15 hod., byl dnes o 14,20 hod. veřejně vykonán.“³⁰⁰

²⁹⁹ Rozsudek. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

³⁰⁰ Záznam o výkonu hrdelního trestu. Fond MLS Litoměřice, SOA Litoměřice, kart. č. 70. Ls 1200/46.

6. MIMOŘÁDNÝ LIDOVÝ SOUD V CHEBU

6.1. VZNIK MIMOŘÁDNÉHO LIDOVÉHO SOUDU V CHEBU

„Po dlouhých přípravách bude kolaborantům a zrádcům v pohraničí učiněno za dost. Dnes pod vedením předsedy senátu Dr. Titmana bylo započato první hlavní přelíčení před Mimořádným lidovým soudem v Chebu. V soudní místnosti stanula Němka Anna Grimmová, která se postavila českým občanům a udávala je. V tento den bude započato retribuční soudnictví proti těm, kteří se proti nám postavili v nejhorších časech, v dobách války“³⁰¹ Mimořádný lidový soud v Chebu zahájil svou činnost jako poslední ze všech čtyřiaadvaceti lidových soudů. Svou činnost započal 12. února 1946. V tento den byl vynesena první rozsudek. Byla v něm odsouzena sedmačtyřicetiletá německá pekařka z Nejdku Anna Grimmová za udavačství. „Posledním byl případ osmačtyřicetiletého českého číšníka Romana Lotze z Karlových Varů, který byl 31. prosince 1948, v poslední den obnovené retribuční, odsouzen senátem Dr. Kratochvíla k dvouletému trestu za propagaci nacismu.“³⁰² Státní zastupitelství se ale šetřilo již předtím v plném rozsahu. Do konce roku 1945 projednalo 1590 případů, což bylo více než tři čtvrtiny celkových podaných žalob. Pod tento soud spadaly okresní soudy, jako Jáchymov, Aš, Karlovy Vary a další. Přednostou soudu se měl původně stát Dr. Bartůněk, přednosta Okresního soudu v Mariánských Lázních, ale kvůli dlouhodobému onemocnění jmenován nebyl. Dvačtyřicetiletý Dr. Bohumír Liška se stal přednostou soudu. Byl to velice přísný soudce, vynesl 17 rozsudků smrti. „Působení Bohumíra Lišky u Mimořádného lidového soudu v Chebu lze hodnotit různě. Josef Klesa, který byl v roce 1946 zaměstnán u MLS v Chebu jako dozorce, na něj vzpomíná jako na velmi přísného, ale spravedlivého soudce. V každém případě je nutné brát v úvahu, že MLS byly soudy stanného typu, jejichž hlavním cílem bylo rychlé potrestání provinilců. Jejich fungování nebylo bezchybné a jednotlivé senáty rozhodovaly v různých dobách odlišně. Bohumír Liška patřil k nejpřísnějším soudcům. Měl však ještě možnost rozhodovat bez ohledu na politickou objednávku. O jeho snaze soudit nestranně svědčí také skutečnost, že nebyl ochoten podříditi se komunistické diktatuře, což vedlo k jeho propuštění a následnému umístění do tábora nucených prací v Dolním Jiřetíně.

³⁰¹ *Chebsko. Týdeník národní fronty.* Cheb: 12. února 1945

³⁰² JIŘÍK, Václav. *Nedaleko od Norimberku.* Cheb: Svět křídel, 2000, s. 20. ISBN 80-85280-68-X.

*Před Státním soudem stanul v roce 1950, kdy již byla justice zcela pod dohledem komunistické strany.*³⁰³

U MLS v Chebu působilo celkem třináct vyšetřovacích komisí. Byli vyčleněni veřejní žalobci a úředníci, kteří pracovali pro lidový soud. Do jejich čela se postavil Dr. Zdeněk Kratochvíl.

6.2. ČINNOST MIMOŘÁDNÉHO LIDOVÉHO SOUDU V CHEBU

Administrativní údaje udávají, že do roku 1946 spadalo 1 712 případů, do roku 1947 287 rozsudků a obnovená retribuce odsoudila 38 rozsudků. Vznesené obvinění nebylo podmínkou automatického odsouzení. 74 obžalovaných před soudem vůbec nestanulo nebo byl jejich případ odročen. U tří případů bylo upuštěno od potrestání a 232 obviněných bylo zproštěno viny. To činilo z celkového počtu odsouzených 15,1 %, což není zrovna málo. Měsíčních trestů, tzn. od jednoho do čtyřiceti měsíců bylo odsouzeno 603 obviněných. Nejvíce bylo vyneseno ročních a víceletých trestů, celkem 1 059 rozsudků. Nejvíce pachatelů bylo odsouzeno na 5 let – 268 případů. K doživotnímu vězení bylo odsouzeno 39 osob, z toho 5 žen.³⁰⁴

6.3. ZAJÍMAVÉ PŘÍPADY LIDOVÉHO SOUDU V CHEBU

6.3.1. PŘÍPAD HABARTOV

*„Význam tohoto případu, který se odehrál v hornické obci na nynějším Sokolovsku, již v době své bezprostřední exploze dramatickým způsobem otrásl československou veřejností. Habartov, německy Habersbirk měl podle údajů z roku 1938, 3135 obyvatel, z toho 207 Čechů.“*³⁰⁵ Jedná se o případ, kde dav zaútočil na četnickou stanici v Habartově, okres Falknov nad Ohří. Útok se stal dne 13.9.1938. Trestní řízení bylo vedeno již tehdy v roce 1938. Podle trestního oznámení přišli tehdy Hanleinovci na československou četnickou stanici a žádali odzbrojení četnictva a vydání zbraní. První četník (velitel) chtěl zbraně vydat, ale

³⁰³ Kolektiv autorů. *Sborník muzea karlovarského kraje*. Muzeum Cheb, 2010, s. 35. ISBN 978-80-85018-64-6.

³⁰⁴ JIŘÍK, Václav. *Nedaleko od Norimberku*. Cheb: Svět křídel, 2000, s. 21 - 22. ISBN 80-85280-68-X.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 462.

druhý četník byl proti tomu, tak prý onen druhý četník velitele zastřelil, takto to líčil třetí četník. Dále uvedl, že druhý četník zastřelil jednoho či dva Němce. „*I v tomto případě jsem Dr. Jankovi řekl, aby věc vyšetřoval na zastavení*“. Dr. Janka pak vyslyšel celou řadu německých a českých svědků, zejména také onoho třetího českého četníka. Výsledkem onoho třetího četníka pak bylo zjištěno, že skutková podstata uváděná v trestním řízení není pravdivá. Vzhledem k této výpovědi podal pak Dr. Janka zprávu, že má v úmyslu trestní řízení zastavit, což se i stalo.³⁰⁶ Z výše uvedeného vyplývá, že výpovědi před válkou byly zkreslené a lidé československé národnosti se možná i báli vypovídat proti Němcům, jelikož v této oblasti byli v menšině. Provinilci věděli, že provedli čin, za který budou tvrdě potrestáni, a proto utekli za hranice. Posléze byli za tyto činy Německem vyznamenáni.

Vyšetřování probíhalo tedy až po válce. Zatýkáni začalo již v roce 1945. Z výpovědí vyplývá, že boj o četnickou stanici probíhal celé 2 hodiny. Záchrana přijela z četnické stanice Sokolov. Četníci přijeli autokárem. Němci pálili na autokár z nedaleké hospody. Při přestřelce s ordnéry SdP byl usmrcen četník na zkoušku S. Roubal střelou do hlavy a četník V. Černý. Velitel stanice ve Falknově nad Ohří Václav Beneš při vyšetřování vypověděl, že v četnické stanici našli zastřeleného praporčíka Jana Koukola a v důlní prohlubině zastřeleného strážmistra Antonína Křepelu, dále byli 2 četníci těžce raněni. Při přestřelce s posilou se vzbouřenci dali na úprk, hlídka poté obsadila četnickou stanici Habersbirk, které se vzbouřenci zmocnili. Nejen jasné, kolik osob německou stanici přepadlo. Zajištěných osob v internačních táborech po válce ve Falknově nad Ohří bylo 27. U dalších 21 podezřelých byl pobyt neznámý, ale někteří z nich byli později dopadeni. Čtyři z provinilců zemřeli.

Důležitá byla výpověď strážmistra napadené četnické stanice Jana Parduse, kterou podal Okresní vyšetřovací komisi při vyšetřování. „*Byl jsem v Nemocnici v Plzni po útoku a navštívil mne jistý Zeis, funkcionář různých organizací. Večer 12.9.1938 se na dole Rudolf v Habersbirku chystali na četníky. 13.9.1945 byla akce podle něj vedená Záhrem, Schugem, ing. Christlem a Ottou Plassem. Větší účast měl i ing. Burkl.*“³⁰⁷. Dále vypověděl, že ráno ten den přišli

³⁰⁶ Fond MLS Cheb. SOA Plzeň, kart. č. 100. Ls 133/47.

³⁰⁷ Tamtéž.

na četnickou stanici tři lidé vedeni Schugem, nejspíše aby zjistili situaci na četnické stanici.

Hlavní přelíčení začalo dne 28. 4. 1947. Po téměř devíti letech mělo lidové soudnictví v Chebu možnost odčinit tento organizovaný odboj. Nebylo to jednoduché, neboť uplynula dlouhá doba a mnozí, jak lze poznat z výpovědí, toho hodně zapomněli nebo raději chtěli zapomenout. Předsedou soudu v trestní věci proti „Burklovi a spol.“ pro zločiny podle retribučního dekretu byl Dr. Liška. Před soudem stanuli: Jan Burkl, Josef Fritsche, Rudolf Hampl, Jiří Mayer, Jiří Pössl, Jiří Reis, všichni ve vazbě a Jiří Plail, který je neznámého bydliště. Proti Jiřímu Plailovi, jak navrhuje veřejný žalobce, bylo řízení vedeno v nepřítomnosti. Před soudem měli stanout také např. Christl, který za války zemřel a Antonín Spann, ale ten bezprostředně po svém zatčení spáchal sebevraždu. Celé řízení před soudem muselo být skončeno do tří dnů, jak je uvedeno v dekretu: *„Celé trestní řízení se koná zpravidla od počátku do konce před mimořádným lidovým soudem ve způsobu hlavního přelíčení, pokud možno bez přerušení a musí býti skončeno do tří dnů od okamžiku, kdy byl obžalovaný před něj postaven. Nedospěl-li mimořádný lidový soud v této lhůtě k rozsudku, pokračuje řízení i po uplynutí lhůty“*.³⁰⁸ Většina svědeckých výpovědí ukazovala na Burkla jako na vůdce vzbouřenců. Soud zjišťoval při líčení, kdo byl ozbrojen. Antifašista Alfréd Hartl vypověděl: *„Viděl jsem ještě před začátkem střelby Mayera ozbrojeného puškou.“*³⁰⁹ Dále z výpovědí vyplývá, že Hampl, Burkl a Plail byli také ozbrojeni a zbraně použili. Plass byl také ozbrojen, ten byl ovšem během přestřelky zabit. Obžalovaní věděli, že je vysoké tresty neminou, tak se snažili házet vinu jeden na druhého a také vypovídali, že se četníci stříleli navzájem, ani jeden se nepřiznal k zavraždění jakéhokoliv četníka.

Klíčovým svědkem před soudem byl v tomto případě nesporně bývalý strážmistr Jan Pardus. *„Během přestřelky šel strážmistr Příbek zavřít venkovní dveře. V tom padl zvenčí výstřel, který ho zranil na levé paži. Četník vzápětí vystřelil také a útočník padl na zem, jednalo se prý o Rudolfa Hampla.“*³¹⁰ Takto přestřelka začala a tato výpověď potvrzuje, že Rudolf Hampl byl ozbrojen a páčil jako první. Přestřelka trvala zhruba dvě hodiny, četníci kapitulovali až poté, když byla před jejich stanicí přivlečena zmlácená a svázaná Růžena Pardusová. Jako

³⁰⁸ § 26 odst. 2, dekretu prezidenta republiky č.16/1945 Sb.

³⁰⁹ Fond MLS Cheb. SOA Plzeň, kart. č. 100. Ls 133/47.

³¹⁰ Tamtéž.

první beze zbraně vyšel zraněný Jan Příbek, následoval strážmistr Křepela, který se rozběhl směrem ke staré šachtě. Zde bylo také později nalezeno jeho tělo, mimo střelné rány bylo na jeho těle nalezeno několik stop po dalším násilí. Jako poslední vyšel největší nepřítel vzbouřenců, strážmistr Pardus. Po Mayerově výstřelu klesl na zem, vzápětí se na něho vrhl dav vzbouřenců, který ho začal motykami brutálně mlátit. Po krátkém čase procitl a začal se plazit k uličce. Zde byl vzbouřenci opět zmlácen. Od nejhoršího Parduse i jeho ženu zachránil příjezd četnické posily, která jak již je uvedeno výše, utrpěla také ztráty. Hlavní palba proti nim byla vedena z Albertova hostince. Jan Pardus vypověděl, že v hloučku, který ho mlátil, poznal jedině povozníka Karla Lilla. Jeden z útočníků prohlásil, že jeho bratr je mrtev a poté ho dvakrát krumpáčem udeřil, zřejmě se jednalo o Hampla.

Hlavní přelíčení bylo prováděno ve dnech 28.4. – 3.5.1947. Rozsudek shledal vinnými všechny obžalované. „*Obžalovaný Jan Burkl a spol. jsou viní, že v době zvýšeného ohrožení republiky, dne 13.9.1938 v Haberspirku ve spojení s jinými způsobili a podporovali ozbrojené povstání v republice v úmyslu ohrozit tím její bezpečnost zvenčí za okolností zvláště přitěžujících.*“³¹¹ Podle §1 velkého retribučního dekretu se při spáchání trestného činu ohrožení bezpečnosti republiky trestá těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí a za okolností zvláště přitěžujících smrtí.³¹² Obžalovaní naplnili skutkové podstaty §2 nebo §3 velkého retribučního dekretu. K trestu smrti provazem, který byl proveden neveřejně, byli odsouzeni: Jiří Mayer, Rudolf Hamp, Jan Burkl, Josef Fritsche, Jiří Pösl, Jiří Reiss a obžalovaný Jiří Plail in contumacion (v nepřítomnosti). Žádost o milost pochopitelně podali všichni. Mimořádný lidový soud v Chebu nedoporučoval příznivé vyřízení této žádosti, odůvodnil to takto: „*Způsob spáchání trestného činu a škody k trestnému činu vzniklé pro Československou republiku a její obyvatelé ukazují na to, že obžalovaní jednali s náležitou rozvahou a přípravou a že projevíli tolik násilností a surovosti, což ukazuje na to, že obžalovaní nejsou hodni, aby jim milost byla udělena.*“³¹³ Jediný, kdo se zastal tří z odsouzených, byl veřejný žalobce, který se vyslovil takto: „*Žádám, aby ohledně odsouzených Fritscheho, Pössle, Reisse byl vysloven odklad výkonu trestu do té doby, než bude*

³¹¹ Rozsudek. Fond MLS Cheb. SOA Plzeň, kart. č. 100. Ls 133/47.

³¹² §1 dekretu č. 16/1945 Sb.

³¹³ Zápis hlavního přelíčení. Fond MLS Cheb. SOA Plzeň, kart. č. 100. Ls 133/47.

vyřízena žádost o milost s poukazem na ustanovení §31, odst. 2, ret. zák.³¹⁴ Podle § 31 odst. 1 velkého retribučního dekretu, nemá žádost o milost odkladného účinku. Výjimku však poskytuje odst. 2 § 31: „*Výkon trestu smrti bud' však na přiměřenou dobu odložen, žádá-li to veřejný žalobce z důležitého veřejného zájmu.*“³¹⁵ Nedohledal jsem, jaký veřejný zájem spatřuje veřejný žalobce k omilostnění těchto dvou, spíše si myslím, že nejspíše veřejný žalobce nechtěl, aby trest smrti byl vykonán na těch, kteří podle výpovědí nebyli ozbrojeni. Tito tři unikli tedy trestu smrti a jejich žádost o milost byla vyřízena v jejich prospěch. A také díky Zemskému soudu v Praze, který s milostí nesouhlasil, až v květnu a červnu roku 1949, kdy se souhlasem ministra spravedlnosti a krajského soudu v Karlových Varech udělil prezident republiky milost a jejich trest jim byl změněn na doživotí.

Ministr spravedlnosti nevyhověl u tří odsouzených žádosti o milost. V Úředním záznamu je zapsáno, jak se soudce spolu se zapisovatelem a veřejným žalobcem odebrali do cely pro odsouzené a sdělil jim: „*že žádosti o milost u Jana Burkla, Jiřího Mayera a Rudolfa Hampla vyhověno nebylo. Naproti tomu výkon trestu u obžalovaných Jiřího Reise, Jiřího Pössla a Josefa Fritscheho se odkládají do té doby, než bude vyřízena žádost o milost.*“³¹⁶ Úryvek z protokolu o výkonu trestu smrti provazem na odsouzeném Jiřím Mayerovi: „*Odsouzený byl o hod. 13:05 vyveden z cely a výkon trestu smrti provazem proveden o 13 hod. 10 min. o 13 hod. 15 min., byla smrt lékařem konstatována. O hod. 13:15 byla mrtvola sňata a odevzdána správě věznice.*“³¹⁷

Skupina okolo Ing. Burkla byla největším případem týkajícím se habartovského přepadení četnické stanice, ale nebylo to jediné přelíčení. Ve vazbě kvůli habartovskému přepadení skončilo celkem třiasedmdesát osob, z toho čtyři byly ženy. Celkem kvůli této kauze bylo nařízeno šedesát čtyři líčení. Rozsudků bylo celkem vyneseno šedesát šest. Většina rozsudků byla vynesena ke konci retribuční, tedy v dubnu roku 1947. Prvním rozsudkem byl odsouzen mlynář Gustav Hampl 3. dubna 1947. A posledním rozsudkem byl František Schug odsouzen na doživotí. Schug byl jeden z těch, kteří se aktivně zapojovali do

³¹⁴ Tamtéž.

³¹⁵ § 31, který pojednává o vykonání trestu smrti a milosti. Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

³¹⁶ Fond MLS Cheb. SOA Plzeň, kart. č. 100. Ls 133/47.

³¹⁷ Tamtéž.

přepadení četnické stanice, patřil k nejužší „Burklovo partě“. Jeden obžalovaný byl odsunut. Pouze jediný z obžalovaných byl zproštěn viny. Celkem bylo vyneseno deset absolutních trestů, tedy trestů smrti. K doživotí bylo odsouzeno šestnáct obžalovaných, z toho dvě ženy. Pět odsouzených bylo odsouzeno k třiceti rokům těžkého žaláře a deset jich bylo odsouzeno k dvaceti rokům.³¹⁸

Na závěr bych chtěl zmínit jednu zajímavost, na kterou jsem narazil ve spisu. Nikde jsem nedohledal, zda Reiss, Fritsch a Pössl seděli opravdu na doživotí nebo je propustili po pár letech. Ve spisu byl vložen rozsudek Jiřího Reisse, kterého odsoudil Okresní soud v Mostě za trestný čin pohlavního zneužívání nezletilých děvčat a trestný čin ohrožování mravní výchovy mládeže na 4 roky. Stalo se tak v roce 1963.³¹⁹ O Plailovi, který byl odsouzen v nepřítomnosti, není uvedeno nic o tom, zda byl dopaden nebo popraven. Je zvláštní už jen to, že ho odsoudili v nepřítomnosti k absolutnímu trestu, aniž by se mohl jakkoliv bránit.

V rámci tohoto případu bych rád podotknul, že dne 13.9.1938, kdy byla přepadena četnická stanice, bylo na různých místech v pohraničí vyhlášeno stanné právo. „*V některých okresech došlo dnes v noci k politováníhodným násilnostem a srážkám s bezpečnostními orgány. Následkem toho se usnesla vláda, že ve všech krajích, kde bude porušen veřejný řád a pokoj, bude vyhlášeno stanné právo. K takovýmto opatřením sáhnuto bylo prozatím v okrese Cheb, Nejdek, Přísečnice, Loket a Kadaň. Vláda vyzývá veškeré občanstvo ke klidu, bezpečnostní orgány úplně postačí k udržení zákonitého pořádku.*“³²⁰

6.3.2. ZLODĚJI VĚZEŇSKÉHO JÍDLA

U mimořádného soudu v Chebu stanuli tři provinilci, kteří byli dozorcí za dob okupace ve věznici v Chebu. Ve své práci vynikali svou nelidskostí ať už tím, že vězně bili nebo tím, že vězňům kradli potraviny.

Veřejný žalobce MLS v Chebu žaluje: 1) Jiřího Turbu, 2) Annu Keilwerthovou, která zneužila tísně a obohacovala se na úkor vězňů tím, že

³¹⁸ JIŘÍK, Václav. *Nedaleko od Norimberku*. Cheb: Svět křidel, 2000, s. 417. ISBN 80-85280-68-X.

³¹⁹ Fond MLS Cheb. SOA Plzeň, kart. č. 100. Ls 133/47.

³²⁰ *Večerník Národní listy*. Praha: úterý 13. září. 1938.

odcizovala a sama spotřebovala větší množství potravin určených pro vězně. 3) Friedu Libnerovou, která se dopustila zločinu proti Anně Hartové, které způsobila hlubokou ránu nad ledvinami, takže tato musela být převezena do nemocnice a dále svazkem klíčů ztloukla jistou Luisu tak, že tato díky následkům poranění oslepla. Obžalovaná č. 3 se taktéž obohacovala potravinami a věžňové díky tomu trpěli podvýživou.³²¹

Hlavní přelíčení se konalo dne 21.11.1946. Předsedou soudu byl JUDr. Miloš Adamička. Obžalovaní byli předvedeni osobně z vazby.

Jedna ze svědkyň vypovídala takto: „*Liebnerová odnášela z ledničky maso, salámy, o něž byli vězni ošizeni a okrádáni, dělo se to často. Liebnerová je často bila, jak se mi svěřila. O Keilwerthové vím jen to, že dala podnět k zatčení Franka, který v zajetí zemřel.*“³²² Obžalovaný Jiří Turba doznal, že se připojil k udání proti dozorcí Frankovi, který po atentátu na Hitlera řekl, že je škoda, že Hitlera puma nezabila. *Další část hlavního líčení je nečitelná a část chybí. Podstatná část je obsažena v rozsudku.*

V rozsudku MLS v Chebu uznal všechny tři obžalované vinnými. Jsou vinni tím: „*že v době zvýšeného ohrožení republiky v září 1944 v Chebu v zájmu Německa zavinili ztrátu svobody dozorce vězňů Franka z Chebu, který byl pro říši nepřátelské výroky zatčen a souzen Volksgerichtem v Berlíně, kde ve vězení zemřel. Obžalovaná Frieda Lehrerová v téže době zneužila tísně způsobené národní a politickou persekucí, aby se obohatila potravinami tak, že tyto potraviny určené pro vězně odcizovala a sama spotřebovala, následkem čehož věžňové trpěli podvýživou, dále, že v době okupace v Chebu byla členkou Frauenschaftu v hodnosti Blockleiterin tedy činní organizace uvedené v § 3 odst. 2 retrib. Zák.*“³²³

Obžalovaný č. 1 byl odsouzen k trestu těžkého žaláře v trvání dvou roků. Obžalovaná Keilwerthová byla odsouzena k 10-ti rokům a konečně obžalovaná Lehrerová byla odsouzena na doživotí.

³²¹ Fond MLS Cheb. SOA Cheb, kart. č. 4. Ls 3083/46.

³²² Tamtéž.

³²³ Tamtéž.

6.3.3. ŠPICL JIŘÍ WASSERMAN

Dělník Jiří Wasserman byl v okrese Cheb zatčen 5. října 1945. Od roku 1924 byl činovníkem německé sociální demokracie (DSAP). V kritickém roce 1938 byl velitelem zdejší Republikánské obrany (RW- citace). Zatčen byl 28. října 1938, toto výročí dvacetileté existence samostatného československého státu nebylo pravděpodobně vybráno náhodou. Důvodem prý bylo to, že vyzýval české četníky, aby proti henleinovským vzbouřencům použili zbraně. Do 22. března 1944 byl vězněm v koncentračním táboře Dachau. Po propuštění byl totálně nasazen v Kesseldorfu u Chodova. Podle své výpovědi byl znovu zatčen v září 1944 a pět dnů vězněn na gestapu v Karlových Varech. Zde uvedl jména tří svých tehdejších spolupracovníků, tajných komunistů (KSC), kteří byli také zatčeni. Prý se domníval, že se již přiznali. Odmítl, že by za tím byla skryta tajná spolupráce s gestapem. Na jeho stranu se rezolutně postavili němečtí sociální demokraté (DSAP) z Libé a zdejší policejní stanice, kteří ho označili za služného a přesvědčeného antifašistu. Opačného názoru byl jeden ze zatčených komunistů (KSC), Karel Fischbach, který byl po svém zatčení vězněn až do konce války. Spolu s ním byli zatčeni Robert Fuchs a Rudolf Schreiber. Všichni svorně tvrdili, že je udal Wasserman, který na ně byl navíc nasazen jako špicl ve vězení

V souvislosti s tímto případem byl vyslechnut kameník František Mörtl z Černé v tehdejší okrese Nejdek, který byl zatčen 18. července 1945. Jednalo se o politicky exponovaného muže. Do Sudetoněmecké strany (SdP) vstoupil v roce 1935 a stal se místním vedoucím tamní nejnižší organizace. V NSDAP byl místním skupinovým vedoucím, pod jeho pravomoc spadaly čtyři nejnižší organizační články (bloky). V nacionálně socialistické péči o blaho lidu (NSV) byl blokovým vedoucím. Navíc byl v letech 1938 až 1945 starostou Černé. Z hlediska retribučního dekretu to byla celá přešle činovníckých deliktů. Nám však jde v první řadě o Wassermanův případ. Mörtl uvedl, že obec, kde byl starostou, byla ze dvou třetin komunistická. V roce 1943 o tom napsal hlášení, které postoupil výše. Tyto končiny měl na starosti gestapák Paukert, kterého pravidelně informoval o zdejších politických náladách. Zatýkání, ke kterému zde došlo, nezavinil on, ale stalo se tak na Wassermannův popud. Původně měl být souzen spolu s bývalým sociálním demokratem (DSAP) a zdejším hostinským Ullmanem. Jejich případ byl pod společným jednacím číslem. Nakonec byl odsouzen sám 20. ledna 1947. V jeho kauze vynesl senát Dr. Vytvara ortel

dvouletého vězení. Odsouzen byl za funkcionářský delikt, Wassermanův případ ze hry zcela vypadl.³²⁴

Hostinský a řezník Gustav Ullmann z Nejdku byl zatčen 23. srpna 1945. V jeho případě jsou dokonce vedeny dva spisy, rozsudek byl nakonec ve druhém. Také on vstoupil do SdP v roce 1935, byl zde pokladníkem. Obdobnou funkci zastával v NSDAP. Z retribučního hlediska se v obou případech jednalo o funkcionářský delikt. V roce 1944 ho požádalo gestapo dopisem, který musel okamžitě zničit, aby ubytoval Jiřího Wassermanna. Slíbilo, že vzniklé náklady uhradí, zároveň byl zavázán mlčenlivostí. Po jeho fingovaném zatčení si pro jeho věci, které zůstaly na místě, přijeli četníci. Ullmann zpočátku celé záležitosti nerozuměl, svitlo mu až po zatýkání. Wassermanna ubytoval od června do druhé poloviny července 1944. Před soud byl Ullmann poprvé předveden 20. října 1946. Protože byl ze žalované trojice jediný, bylo jednání odloženo. Nakonec byl odsouzen senátem Dr. Zachledera, podobně jako Mörtl, za funkcionářský delikt, 29. října ke čtrnácti měsícům vězení. Hlavní obžalovaný Jiří Wasserman nikdy před chebským retribučním soudem nestanul. 10. května 1946 se mu podařilo uprchnout z pracovní skupiny na chebském nádraží. Je otázkou, zda bylo náhodou, že ve stejný čas se jeho rodina z Libé zdržovala v Chebu.³²⁵

6.3.4. POPRAVENÁ ŽENA EMILIE WOLFOVÁ

Emilie Wolfová, přezdívaná Reichl, byla zatčena v Házlově dne 3. srpna 1945 a tentýž den byla odevzdána do vazby okresního soudu v Aši. Veřejný žalobce podal zprávu soudu o vazbě, kde vylíčil jednání, kdy v období zvýšeného ohrožení republiky ve službách a v zájmu nepřítelů, jiného pro nějakou skutečnou činnost udala, přičemž svým udáním zavinila ztrátu svobody většího počtu lidí a smrt udaného.³²⁶ Tento trestný čin spáchala tím, že v květnu 1943 v Berlíně, kde byla zaměstnána v továrně, oznámila svému spoludělníku a potom mistrovi v dílně Adolfa Keina z Hazlova, komunistu, kterého znala od dřívějšíka a o němž věděla, že po okupaci uprchl s československou armádou do vnitra Čech, s nímž se před tím náhodou setkala v Berlíně na ulici a od něhož se dozvěděla, že byl 4 roky v Rusku, že byl nyní shozen letadlem spolu s jinými v lese u Berlína, aby konal

³²⁴ JIŘÍK, Václav. *Nedaleko od Norimberku*. Cheb: Svět křídel, 2000, s. 353. ISBN 80-85280-68-X.

³²⁵ Fond MLS Cheb, SOA Cheb, kart. č. 4. Ls 3083/46.

³²⁶ Zločin udavačství dle § 11 retribučního dekretu.

*podvratnou činnost v Berlíně proti nacismu a že má sebou munici – takhle na základě tohoto sdělení obviněné se o Kainovi dovědělo Gestapo a Kaina a další jeho neznámé spolupracovníky zatklo a uvěznilo v konc. táboře v Oreninburkgu, kde Kein 25.9.1944 zemřel a patrně i ostatní, a za toto sdělení dostala obviněná od říšského vedoucího SS 10 000 říšských marek a dále 300 ř.m.*³²⁷

Hlavní přeličení se konalo 11. dubna 1946 a předsedou senátu byl JUDr. Boh. Liška. Obžalovaná uvedla při své výpovědi, že se necítí vina a že ani neví co to je gestapo. O pár vět dále si paní Emilie Wolfová začala protirečit, protože řekla: „*Strach z gestapa jsem neměla, ježto jsem nic neprovedla.*“³²⁸ Není možné mluvit o strachu, který neměla, když vlastně ani nevěděla, co gestapo je. Dále vypověděla, že v Berlíně potkala, jak již bylo zmíněno výše Keina, o kterém věděla, že dříve býval soc. demokrat a posléze komunista. Věděla, že komunisté byli odváženi do koncentračních táborů. Kain se jí svěřil, že byl vysazen letadlem v lesích u Berlína a nabádal ji, aby s ním spolupracovala proti nacismu. Kein obžalované také ukázal, kde bydlí. S tímto se obžalovaná svěřila, jak udává spolupracovníkovi v práci Ottovi, kterého požádala o radu, ten to posléze řekl mistrovi a mistr to ohlásil gestapu, kde díky tomuto musela posléze vypovídat.

Ve výpovědi před okresní vyšetřovací komisí paní Wolfová vypověděla, že měla dvě děti v roce 1943, kdy Keina udala, což nebyla pravda, protože děti se jí narodily až v následujících letech po udání. Na to obžalovaná namítla, že neví, jakým způsobem se tohle do protokolu dostalo. Veřejný žalobce, proto předvolal k výslechu svědka Havlíka, člena okresní vyšetřovací komise, kterého se tázali, zda v němčině všemu správně porozuměl a také konfrontace mezi obžalovanou a svědkem. Tento svědek osvědčil dobrou znalost němčiny i s dobrým přízvukem. Dále vypověděl, že obžalovanou vyslychal 2x a ona výpověď nezměnila a vždy se chovala klidně. Obžalovaná k tomu opět připomíná, že si nemůže vzpomenout, jak se to do protokolu dostalo.³²⁹ Z hlavního líčení se dá usoudit, že obžalovaná lže a to nejméně dvakrát. Poprvé ve věci neznalosti gestapa a podruhé ve vylíčení nepravdivé skutečnosti před OVK.

Obžalovaná byla uznána MLS v Chebu vinna, že v době po 21. 5. 1938, tedy v době zvýšeného ohrožení republiky, ve službách a zájmu nepřítel jiného

³²⁷ Zpráva veřejného žalobce. Fond MLS Cheb, SOA Cheb, kart. č. 4. Ls 75/46.

³²⁸ Hlavní přeličení. Fond MLS Cheb, SOA Cheb, kart. č. 4. Ls 75/46.

³²⁹ Tamtéž.

pro nějakou činnost udala přičemž svým udáním zavinila ztrátu svobody lidí a smrt udaného tím, že v květnu 1943 v Berlíně oznámila svému spoludělníkovi a mistrovi Adolfa Keina – komunistu, takže na základě tohoto sdělení obvinění se o Keinovi dozvěděl Gestapo, Keina a další jeho neznáme spolupracovníky zatkli a uvěznil v koncentračním táboře, kde Kein zemřel.³³⁰ Spáchala tedy zločin udavačství podle § 11 retribučního dekretu a byla odsouzena přísným trestem, a to k trestu smrti provazem. Poprava měla být vykonána neveřejně. V odůvodnění byl soud velmi přesvědčivý a ospravedlnil si dostatečně důvody pro tento trest. Po stránce objektivní bylo prokázáno, že obžalovaná Keina nepřímou udala a on byl zatčen a v koncentračním táboře zemřel. Byl zde příčinný vztah mezi trestnou činností obžalované a výsledkem této činnosti, tj. smrt Josefa Keina. Po stránce subjektivní zjistil soud, že obžalovaná sama doznala, že věděla, že Keina už více nespátí, že bude zavřen, když o něm sdělí skutečnosti, které jí Kein sdělil. Obžalovaná také doznala, že věděla, že do koncentračních táborů jsou dopravovány komunisté, ale přesto Keina udala. Vina obžalované tedy spočívá proto v nepřímém úmyslu, že věděla, že to s Keinem dopadne špatně a přesto to na něj vyzradila.³³¹

Z protokolu o výkonu trestu smrti provazem je patrné, že trest smrti provazem byl proveden v 16:05 a smrt byla lékařem konstatována v 16:12.³³²

6.3.5. WÜNSCHEL ONDŘEJ

Římský katolík národnosti německé z Libštejna byl členem SdP od roku 1934 a členem NSDAP od roku 1938. Tento silný propagátor nacismu při vstupu německé okupační armády na zdejší území zatknul občany a to: Františka Mähnera a Josefa Vinterlinga, a tyto odvedl do Honeberku v Bavorsku, kde tito byli vězněni a později předáni do koncentračního tábora v Dachau. Wünschle spolupracoval s gestapem z Frant. Lázní, kde udal všechny místní občany, kteří byli pozatýkáni a vězněni. Ondřej Wünschel byl Blockleiter v NSDAP a měl na starosti vyřizování žádostí ohledně propouštění vězňů z konc. táborů. Co se týče

³³⁰ Rozsudek. Fond MLS Cheb, SOA Cheb, kart. č. 4. Ls 75/46.

³³¹ Tamtéž.

³³² Protokol o výkonu trestu smrti. Fond MLS Cheb, SOA Cheb, kart. č. 4. Ls 75/46.

občanů z Libštejna, veškeré žádosti zamítal a trval na tom, aby žadatel byl nadále v táboře vězněn. Byl také členem Freikorpsu.³³³

Ve výpovědi před OVK samozřejmě obviněný vypovídá, že nikoho nikdy nezatýkal a dokonce nevěděl, kde bylo ve Frant. Lázních gestapo. Přiznal se akorát k prohlídkám sportovních kabin, kde se měly ukrývat zbraně, které se nenašly. Při prohlídce se prý nechoval hrubým způsobem.³³⁴

Protokol sepsaný s hlavním svědkem a zatčeným při okupaci Františkem Mähnerem napovídá, že Wünschel měl v jeho zatčení prsty a sám se ho účastnil: *„Když v roce 1938 přišla do Libštejna německá armáda, stál jsem se svou manželkou a dětmi na silnici před mým domkem. Tu přišli najednou Jan Stecker, Jirí Mähner a Ondřej Wünschel ku mně a Stecker nařídil Wünschelovi a Maahnerovi, aby mně prohledali kapsy. Na to jsem byl od jmenovaných zatčen a odveden na zdejší zámek, kde na mě čekali cizí muži v počtu 6-ti osob. Později jsem se dozvěděl, že to byli členi Freikorpsu. Wünschel se mého odvádění sice nezúčastnil, ale byl při mém zatčení a také nese vinu na tom, že jsem byl zatčen. Že budu zatčen o tom jsem dobře věděl, poněvadž Stecker na Gestapu v Chebu uvedl, že Wünschel půjde se Steckerem mě zatknout dobrovolně, což jsem se dozvěděl také dodatečně. Vím se vsí určitostí, že Wünschel mně samotnému prohledával kapsy a doprovázel mě jako zatčeného na zdejší zámek.“*³³⁵

Další svědek Josef Winterling z Libštejna, který byl taktéž zatčen v roce 1938 vypověděl, že Wünschel nebyl přítomen jeho zatčení, ale byl přítomen jako člen eskorty. Co se týče spojitosti s gestapem, tak svědek vypověděl: *„Wünschel byl ve spojení s bývalým starostou Adamem Grünerem, který byl hlavním iniciátorem všech akcí v Libštejně. Grüner měl spojení s Gestapem z Frantšikových Lázní a Wünschel prostřednictvím starosty Grünera všechno prozrazoval. Wünschel vůbec byl jakýmsi pobočníkem Grünera a o všem také věděl.“*³³⁶

Veřejný žalobce v žalobě uvedl u Wünschela 4 skutky, kdy v době po 21.5.1938, tedy v době zvýšeného ohrožení republiky byl za 1. činovníkem v organizacích SdP a SNDAP, za 2. dopustil se zločinu loupeže lidí, za 3. v zájmu

³³³ Zpráva OVK. Fond MLS Cheb, SOA Cheb, kart. č. 6. Ls 98/46.

³³⁴ Protokol sepsaný s obviněním OVK. Fond MLS Cheb, SOA Cheb, kart. č. 6. Ls 98/46.

³³⁵ Výpověď svědka před OVK. Fond MLS Cheb, SOA Cheb, kart. č. 6. Ls 98/46.

³³⁶ Výpověď svědka č. 2 před OVK. Fond MLS Cheb, SOA Cheb, kart. č. 6. Ls 98/46.

Německa způsobil výkonem nařízení deportaci obyvatele republiky, za 4. podporoval nacistické hnutí a schvaloval nepřátelskou vládu na území republiky.³³⁷ Obviněný byl převeden do soudní vazby.³³⁸

Hlavní přelíčení se konalo dopoledne dne 25. března 1946 a předsedou byl JUDr. Liška. Svědek František Mähner vypovídal shodně jako před OVK, dodal pouze, že díky Wünshelovi a ostatním skončil v Dachau (koncentrační tábor). V koncentračním táboře dostal svědek chronický kašel, který trvá stále. Zraněn tam nebyl. Svědek č. 2 Josef - Winterling taktéž vypovídal shodně jako před OVK a navíc k tomu dodal: „*Když mne odváděli, viděl jsem že jiná skupina, v níž byl Jan Stoocker, Jiří Mähner a obžalovaný Wünschel, vede Františka Mähnera. Já jsem se musel k ni připojiti a společně s F. Mähnerem jsme byli odvedeni do Hohenberku – v mém případě se obžalovaný nijak činně nezúčastnil. Byl jsem v konc. táboře až do roku 1943, kdy jsem se vrátil a bydlel opět v Libšetejně. O nějaké protistátní činnosti obžalovaného z této doby mi není nic známo*“³³⁹ Obžalovaný trval na své výpovědi před OVK. Nic nenasvědčovalo tomu, že by svědci lhali. Soud se odebral k poradě a byl vynesena rozsudek.

V rozsudku byl Ondřej Wünschel uznán vinným tím, že v bodě 1. v době zvýšeného ohrožení republiky byl činovníkem v organizacích SDP a NSDAP, v bodě 2. z přečinu loupeže lidí. Byl odsouzen na doživotí.³⁴⁰

V roce 1949 žádala opakovaně manželka Ondřeje Wünschela o milost a byla opět zamítnuta. V roce 1950 opět manželka prosí ministerstvo spravedlnosti o prominutí zbytku trestu odsouzeného a zařazení do odsunu ke spojení roztržených rodin.³⁴¹ Co se stalo s Wünšchelem dál nebylo ve spise uvedeno. Z přečtení několika spisů vyplývá, že praxe byla taková, že do roku 1960 byli vězni propuštěni nebo odsunuti.

³³⁷ Ad 1. Zločin proti státu; ad 2.,3. Zločin proti osobám; ad 4. Udavačství; zákon č. 16/1945 Sb.

³³⁸ § 175 TR.

³³⁹ Výpověď J. Winterlinga v Hlavním přelíčení. Fond MLS Cheb, SOA Cheb, kart. č. 6. Ls 98/46

³⁴⁰ § 3 odst. 2 a § 5 odst. 1 retribučního dekretu.

³⁴¹ Fond MLS Cheb, SOA Cheb, kart. č. 6. Ls 98/46.

ZÁVĚR

Tuto práci jsem vypracoval zejména z historických literárních pramenů a stěžejní částí práce bylo bádání v archívech. Nejprve jsem popsal historické souvislosti včetně stručného nástinu odsunu německého obyvatelstva. Za nutné považuji kapitolu o dekretech, protože právě dekrety prezidenta republiky zřídily lidové soudy a byly používány před těmito soudy. V této práci se zabývám Mimořádným lidovým soudem v Chebu a Mimořádným lidovým soudem v Litoměřicích. U každého soudu jsem uvedl, jak a kdy byl ustaven a další základní informace o fungování těchto soudů. Retribuce byla nejen v českých zemích, ale také v jiných zemích. *Hovoříme-li o poválečné retribuční justici, je nezbytné zmínit, že se jednalo o celoevropský proces. Země, které byly válkou zasaženy, se po jejím skončení rozhodly uzavřít tuto bolestivou kapitolu svých dějin a potrestat viníky.*³⁴²

Je notoricky známo, že největší obětí války byly židé. Při začátku okupace žilo v protektorátu 118 310 židů. Na konci války jich zbylo pouze 3 030.³⁴³

Neodlučitelnou částí jsou kapitoly o Terezíně, kde jedna kapitola pojednává o ghettu, druhá kapitola pojednává o Malé terezínské pevnosti a konečně třetí kapitola v této části pojednává o internačním středisku po druhé světové válce. Zde jsem se pokusil stručně přiblížit historii města Terezín, fungování tohoto města za války a činnost nacistických orgánů v tomto městě. Za nesmírně zajímavé považuji úryvky toho, jak probíhalo osvobození Terezína. Kapitola o Terezíně je důležitým prologem k bádání ve fondu Mimořádného lidového soudu v Terezíně.

Nejobsáhlejší kapitola je o Mimořádném lidovém soudu v Litoměřicích, protože se v ní zabývám případy bývalých Lagerkommandantů ghetta a policejního vězení v Malé pevnosti Terezín. Tyto spisy, jak už jsem zmínil, jsou nejobsáhlejší, které lze najít v archívu. Snažil jsem se co nejstručněji a nejvýstižněji zachytit proces s těmito válečnými zločinci. Bohužel jeden z nich unikl spravedlnosti, žil schovaný a zemřel přirozenou smrtí. První Lagerkommandant Terezínského ghetta byl popraven ve Vídni, tudíž není jeho

³⁴² RAPA VÁ, Ivana. *Mimořádný lidový soud v mostě*. Ústí nad Labem: Albis, 2010, s. 43. ISBN 978-80-8691-22-3.

³⁴³ BONDY, Ruth. *Trapped. Essays on the History of the Czech Jews. 1939 – 1943*. Izrael: Offset shlomo Nathan Press, s. 236. ISBN 978-965-308-322-6.

spis v Litoměřickém archívu. Zpracoval jsem ho tedy z historických pramenů. Věnuji se i dalším případům, zejména těm, kde padl rozsudek trestu smrti.

Mimořádný lidový soud v Chebu byl již rozpracován v mé diplomové práci. Základní informace o tomto soudu jsem převzal do rigorózní práce. Některé případy jsem taktéž převzal. Ostatní jsem rozpracoval dalším bádáním v plzeňském archívu, kde je fond MLS v Chebu umístěn.

Stovky stran přečtených v archívu jsem ucelil do jednoduchého příběhu, ve kterém jsem shrnul to nejdůležitější. Ve většině případů jsem rozebral návrh veřejného žalobce, hlavní přelíčení a rozsudek. Spisy obsahují různé písemnosti. Nejvíce zde lze najít svědeckých výpovědí. Leckdy narazíte také na fotografie nacistů a to nejen obžalovaných. Ve spisech bylo k nalezení spousta dopisů z vězení, zpráv o pověsti, udáních, útržků z novin, žádostí o milost, zpráv o odsunutí, žádostí o odsunutí, znaleckých posudků a další.

Zejména v Terezíně prožili lidé zde uvěznění neskutečné utrpení. Terezín byl zmítán činy nacistického barbarství. Přeživší mluví o velkém štěstí, že se dožili dnů osvobození. To nic nemění na tom, že všichni, kteří zažili nacistické útrapy žili i dál po válce s těžkou újmou na zdraví anebo se s tím, co prožili těžko psychicky vyrovnávali. Nutno ovšem říci, že i po válce v prvních měsících pocítili Němci v menší míře odplatu. V prvních měsících po osvobození byla na našem území vlna msty a odplaty vůči německé menšině.

Touto prací si čtenáři mohou připomenout dění za okupace. Selhání demokratických zřízení, která v některých případech Hitlera z počátku války podporovala. Popírání nacistických zločinů a víru ve fašismus či obdobné instituce považují za nepřijatelné. Je třeba si uvědomit, že zde trpěly ženy, starci a děti jen proto, že vznikla ideologie, která má k lidskosti daleko. I poté co si lidé prožili utrpení, žili lidé ve strachu a tak trochu „zavřeni doma“ ve státě, kde vládl socialismus. Z historického hlediska je jasné, že demokracie je zatím to nejlepší, kam civilizace dospěla.

RESUMÉ

The Rigorous thesis is named The Extraordinary People's Court in Cheb, The Extraordinary People's Court in Litomerice and the city Terezin.

Work is summarised in the introduction historical context, that led to the Second World War and subsequently the establishment of extraordinary people's courts. The rise of Nazi ideology with leader Hitler led to the establishment of a ghetto Terezín, which is described in this work. The Gestapo prison was in the same town, set in to the small fortress. In both places, they were very inhuman, People were suffering a lot, being tortured and many of them died. This city was populated predominantly by Jewish and Czech.

The next chapter of my thesis is focused on the Benes decrees and the expulsion of the German population from the Czech republic. In the first months after the war had the germans running away from the prisoners and occupied people. In the subsequent months, the situation has already stabilized and extraordinary people's court were established.

The most comprehensive chapter is about the Extraordinary people's court in Litomerice, because in it I deal with the cases of the former commanders of the ghetto and police prison in the Small fortress Terezin. These writings, as I have already mentioned are the most coprehensive, that can be found in the archive. I tried to be as brief and accurate as possible and capture the process of these war criminals. Unfortunately, one of them escaped justice and lived hiding and died naturally. The first commander Sigfried Siegel of the Terezin ghetto was executed in Vienna. The second commander Anton Burger has escaped and the third commander Karl Rahm was executed in Litomerice. The commander of police prison in Terezin was executed in Litomerice too.

I also engage in other cases, especially those, where death penalty was sentenced . Each case is interesting. During the war these evil German subjects of Hitler were heroes for the Germans, but after the war, all the heroics was denied. Some of them have their actions condoned by that fulfil only orders of their superiors.

In the next chapter of this work are processed the basic information about the extraordinary people's court in Cheb. This court worked in the area of

sudetenland and Germans were superior there. There was even a case when the Germans before the outbreak of the occupation raided by the Czech gendarmerie. This case I consider the most interesting.

Especially in Terezin people went through terrible suffering. Terezin was swept up in the actions of nazi barbarism. Survivors talk about the great fortune, that they have lived to the days of the liberation. It doesn't change the fact, that all who have experienced the nazi hardships and lived after the war, had either severe harms to their health or they had a really hard time to deal with it mentally. However, in the first months after the war Germans felt revenge to a lesser extent. In the first months after the liberation on our territory there was a wave of revenge and retribution against the German minority.

As in other countries, where the Nazis caused damage also in country People's courts were established. These courts sentenced many of the nazi criminals, traitors and collaborators, who were guilty. People's courts were established especially because in the senate, four of the five judges were people's judges. The procedure was quick and if he was handed down, death sentence was executed almost immediately. Extraordinary people courts ended their activity in 1948.

This work should appeal to readers, who are interested in this issue. People that don't believe, what German people have done in second world war should read it too. What was happening in Terezin cannot be excused by any money in the form of war reparations. I read, that Terezin was not the worst, but it doesn't change the fact that a lot of people were suffering. I see this as a failure of people who supported Hitler. At that time democratic countries reacted late. Some stated even initially supported nazi Germany. I hope that people got their lesson and nothing like this will repeat ever again.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Odborná literatura

BENZ, Wolfgang. *Vnucené iluze. Úvahy o vnímání a přijímání ghetta Terezín*. In: Terezínské studie a dokumenty 2002. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy. ISBN 80-200-1031-9.

BLODIG, Vojtěch. *Poslední dny války, první měsíce míru, Terezín v roce osvobození*. In: Terezínské Listy 23. 1995 Terezín: Památník Terezín. ISBN 80-85433-25-7.

BORÁK, Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu*. Ostrava: Tilia, 1998. ISBN 80-86101-07-X.

DEBOLD – KRITTEROVÁ, Astrid. *Pevnostní město – ghetto – vojenské město*. In: Terezínské studie a dokumenty 2000. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy. ISBN 80-200-0399-1.

DEJMEK, Jindřich; KUKLÍK, Jan; Němeček Jan. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. ISBN 80-7286-001-1.

DRTINA, Prokop. *Na soudu národa: Tři projevy ministra spravedlnosti dr. Prokopa Drtiny o činnosti Mimořádných lidových soudů a Národního soudu*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1947.

FEDOROVIC, Tomáš. *Terezínský Lagerkommandant Siegfried Seidl*. In: Terezínské studie a dokumenty 2002. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy. ISBN 80-200-1031-9.

FREIBERGER Rudolf. *Studie k historii výrobní činnosti v terezínském ghettu*. In: Terezínské studie a dokumenty 1997. Praha: Academia, Institut Terezínské iniciativy. ISBN: 80-200-0615-X.

FROMMER, Benjamin. *Národní očista*. Praha: Akademia, 2010. ISBN 978-80-200-1838-0.

JANEČKOVÁ, Eva. *Proces s protektorátní vládou*. Praha: Libri, 2012. ISBN 978-80-7277-502-6.

JARKOVSKÁ, Lucie. *Odplata či spravedlnost*. Hradec Králové: PROSTOR, 2008. ISBN 978-80-7260-206-3.

JIRŮ, Václav. *Nedaleko od Norimberku*. Cheb. Svět křídel, 2000, ISBN 80-85280-68-X.

KADLECOVÁ, M., MATES P., SCHELLE K. a kol. *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně (Doplněk), 1992. ISBN 80-210-0450-9.

KLEIN, Peter. *Terezín: ghetto nebo koncentrační tábor?* In: Terezínské studie a dokumenty 2005. Praha: Sefer, Institut Terezínské iniciativy. ISBN 80-85924-46-3.

KOČOVÁ, Kateřina a kol. *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945-1948*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2001. ISBN 80-7044-326-X.

Kolektiv autorů.: *Dějiny státu a práva na území Československa v období kapitalizmu II*. Bratislava: VYDAVATEL'STVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED, 1973. ISBN 71-037-72.

Kolektiv autorů. *Sborník muzea karlovarského kraje*. Muzeum Cheb, 2010. 375 s. ISBN 978-80-85018-64-6.

KUKLÍK, Jan. *Vývoj Československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-741-6.

KUKLÍK, Jan; KOZÁK, Jiří. *Politická očista, trestněprávní a ekonomický postih nacistických zločinců a stoupců nacismu v Evropě po druhé světové válce*. In: Právněhistorické studie 42. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2012, s. 166 - 167. ISBN 978-80-246-1994-1.

KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Praha: Linde, 2002, s. 384. ISBN 80-7201-352-1.

KUKLÍK, Jan Jr.; MIKULE, Vladimír. *Němci a Maďaři v dekretch prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940 – 1945*. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 80-7285-017-2.

LAGUS, Karel POLÁK, Josef. *Město za mřížemi*. Praha: Svaz protifašistických bojovníků, 1964. ISBN 80-7340-088-X.

MACKENZIE, Compton. *Dr. Beneš*. Praha: Vydavatelstvo družstevní práce, 1948.

MALÝ, K. a kol.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4 vydání. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-39-4.

MANDLER, Emanuel. *BENEŠOVY DEKRETY, Proč vznikaly a co jsou*. Praha: Nakladatelství Libri, 2002. ISBN 80-7277-139-6.

MILOTOVÁ, Jaroslava. *Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze*. In: Tereziánské studie a dokumenty 1996. Praha: Academia, Institut Tereziánské iniciativy. ISBN 80-200-0582-X.

NOVÁK, Václav a kolektiv. *Malá pevnost Terezín*. Praha: Naše vojsko.

POLÁK, Erik. *Spravedlnost vykonaná a nevykonaná*. In: Tereziánské Listy 22. 1995 Terezín: Památník Terezín. ISBN 80-85433-25-7.

POLONCARZ, Marek. *Policejní věznice gestapa Malá pevnost*. Tereziánské studie a dokumenty 2000. Praha: ACADEMIA Institut Tereziánské iniciativy. ISBN 80-200-0399-1.

RAPAVÁ, Ivana. *Mimořádný lidový soud v mostě*. Ústí nad Labem: Albis, 2010. ISBN 978-80-8691-22-3.

SEVER, Max. *Technická zařízení Terezína*. In: Tereziánské studie a dokumenty 1999. Praha: Academia, Institut Tereziánské iniciativy. ISBN 80-200-0746-6.

SLÁDEK, Oldřich. *K počátkům policejní věznice v Terezíně I*. In: Tereziánské Listy 23. 1989 Terezín: Památník Terezín. ISBN 80-7047-007-0.

SPIRIT, Michal. *Tzv. Benešovy dekrety*. Praha: Nakladatelství VŠE, 2004. ISBN 80-245-0755-2.

VLČEK, Eduard: *Právní dějiny ČSR 1939-1947*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 148. ISBN:80-244-1289-6.

VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-127-4.

Z Tereziánského deníku Ericha Kesslera. In: Tereziánské studie a dokumenty 1996. Praha: ACADEMIA Institut Tereziánské iniciativy. ISBN 80-200-0582-X.

Cizojazyčná literatura

BERKLEY E. George. *HITLER'S GIFT – The story of Theresienstadt*. Boston: BRANDEN BOOKS. 1993. ISBN 0-8283-1954-4.

BONDY, Ruth. *Trapped. Essays on the History of the Czech Jews. 1939 – 1943*. Izrael: Offset shlomo Nathan Press. ISBN 978-965-308-322-6.

TROLLER Norbert. *Theresienstadt – Hitler's Gift the Jews*. Severní Karolína: The University of North Carolina Press, 1991. ISBN 0-8078-1965-4.

Dobová periodika

Večerník Národní listy. Praha: úterý 13. září 1938.

Chebsko. Týdeník národní fronty. Cheb: 12. února 1945.

Internetové zdroje

Historie cs. Osobnosti na ČT24 – Lidové soudy a popravky. In. *Česká televize* [online] 2010. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/109728-lidove-soudy-a-popravy/>

Právní předpisy

Zákon č. 117/1852 ř.z.

Zákon č. 119/1873 Sb.

Zákon č. 50/ 1923 Sb.

Dekret prezidenta republiky č. 2/1940 Sb.

Dekret prezidenta republiky č. 6/1945 Sb.

Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb.

Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.

Dekret prezidenta republiky č. 17/1945 Sb.

Dekret prezidenta republiky č. 91/1945 Sb.

Dekret prezidenta republiky č. 137/1945 Sb.

Dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb.

zákon č. 149/1946 Sb.

zákon č. 245/1946 Sb.